

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANA BİLİM DALI

**SİBER ZORBALIK YAPMA SİBER MAĞDUR OLMA VE
DENETİM ODAĞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BAZI KİŞİSEL
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FERHAT BAYRAM

GAZİANTEP
OCAK 2017

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANA BİLİM DALI

**SİBER ZORBALIK YAPMA SİBER MAĞDUR OLMA VE
DENETİM ODAĞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BAZI KİŞİSEL
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FERHAT BAYRAM

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Eyyüp ÖZKAMALI

GAZİANTEP
OCAK 2017

JÜRİ ONAY SAYFASI

Öğrencinin Adı ve Soyadı: Ferhat BAYRAM

Üniversite : Gaziantep Üniversitesi

Enstitü : Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Anabilim Dalı ve Program: Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Tezin Başlığı: Siber zorbalık yapma siber mağdur olma ve denetim odağı arasındaki ilişkinin bazı kişisel değişkenler açısından incelenmesi

Tezin Savunma Tarihi : 19.01.2017

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Zeynep HAMAMCI
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yard. Doç. Dr. Eyyüp ÖZKAMALI
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

Yard. Doç. Dr. Eyyüp ÖZKAMALI (Jüri Başkanı)

_____

Yard. Doç. Dr. İbrahim TANRIKULU

_____

Yard. Doç. Dr. İdris KAYA

_____

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. M. Fatih ÖZMANTAR
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde, bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Ferhat BAYRAM

Öğrenci Numarası:201319465

Tezin Savunma Tarihi:19.01.2017

ÖZET

SİBER ZORBALIK YAPMA SİBER MAĞDUR OLMA VE DENETİM ODAĞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BAZI KİŞİSEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

BAYRAM, Ferhat

Yüksek Lisans Tezi,

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Eyyüp ÖZKAMALI

Ocak, 2017, 140 sayfa

Bu araştırmanın amacı ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı arasında ilişkinin bazı kişisel değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırma evrenini Şanlıurfa ilindeki ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu ise Şanlıurfa merkezinde bulunan 8 farklı ortaöğretim kurumunda öğrenim görmekte olan 539 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma verileri “Sanal Zorba/Kurban Ölçeği”, “Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği” ve araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” ile elde edilmiştir. Araştırma verileri tek yönlü varyans analizi, bağımsız örneklem t-testi ve korelasyon analizi tekniği ile elde edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre daha çok siber zorba ve siber mağdur olmaktadır. Denetim odağı puan ortalamaları açısından ise bir farklılık saptanamamıştır. Sınıf düzeyi ve yaşa göre siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları açısından anlamlı bir fark bulunamamıştır. Baba eğitim düzeyi açısından bakıldığında düşük eğitim düzeyindeki babaya sahip olan öğrenciler daha fazla siber zorbalık yapmakta ve daha fazla siber mağdur olmaktadır. Denetim odağı puan ortalamaları açısından ise anlamlı bir fark bulunamamıştır. Anne eğitim durumu ve anne-baba birliktelik durumuna göre siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı açısından bir fark bulunamamıştır. Bir seferde internet kullanımına ayrılan süre açısından bakıldığında internete daha az zaman ayıran öğrenciler daha az siber zorbalık yapmakta ve daha az siber mağdur olmaktadır. Denetim odağı puan ortalamaları açısından farklılık saptanamamıştır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında pozitif yönde bir ilişki, dış denetim odağı ve siber mağduriyet arasında pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Siber zorbalık, Siber mağduriyet, Denetim odağı, Ortaöğretim öğrencileri

ABSTRACT

EXAMINING THE RELATION SHIPS AMONG CYBERBULLYING PERPETRATION CYBERBULLYING VICTIMIZATION LOCUS OF CONTROL AND SOME DEMOGRAPHIC VARIABLES

BAYRAM, Ferhat

Master Thesis,

Department of Educational Sciences

Guidance and Psychological Counseling Program

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Eyyüp ÖZKAMALI

January, 2017, 140 Pages

The purpose of this research is to analyze the relationships examining the relationships among cyberbullying perpetration cyberbullying victimization locus of control and some demographic variables. The research includes high school students in Şanlıurfa. The research sample includes 539 students who have been in eight different high schools. The data are obtained by 'Cyber Victim/Bully Scale', 'RIDKO (Internal) Self-External Locus of Control' and 'Demographic Variables Form'. The data are analyzed one-way Anova, independent samples t- test and correlation analysis technique. The results of statistical analysis, indicated that males are more cyberbullying perpetrators than females, but in terms of locus of control there is no difference. It is determined that cyberbullying, virtual bullying and locus of control do not differ by the level of the class and age. It's seen that the children whose fathers are low educated are more liable to cyberbullying perpetration and victimization and any significant differences in terms of locus of control can not be found. According to mothers' education level and parents being together or separated there was no difference in terms of locus of control. When we look into the way that usage of internet in one time and the time spent it is seen that the students who surf the internet engage in less cyberbullying perpetration and victimization. But in terms of locus of control there is no difference in cyberbullying perpetration and victimization. It is determined that there is a positive relation between cyberbullying perpetration and victimization. The students who have more external locus of control are exposed to cyberbullying more.

Keywords: Cyber bullying, Cyber victimization, Locus of control, Students of high school

ÖNSÖZ

Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı arasındaki ilişkinin incelenmesini konu alan bu araştırmanın bulgu ve sonuçlarının tüm araştırmacılara, eğitim ve öğretim süreci içerisinde aktif görev yapan ve yapacak olan tüm eğitimcilere ve birey yetiştirme sürecinde etkin olan başta anne ve babalar olmak üzere herkese katkısı olmasını dilerim.

Bu araştırmanın belirlenmesi, planlanması ve gerçekleştirilmesinin her aşamasında bana yol gösteren, sabırla ve özveriyle beni yönlendiren, büyük hoşgörüsünden ve desteğinden her zaman güç aldığım tez danışmanım Sayın, Yrd. Doç. Dr. Eyyüp ÖZKAMALI'ya sonsuz teşekkür ediyorum. Araştırma verilerinin analizi sürecinde büyük katkısı olan Prof. Dr. Adnan ERKUŞ'a, yapılan çalışmaya sunduğu farklı bakış açılarıyla Yard. Doç. Dr. İbrahim TANRIKULU ve Yard. Doç. Dr. İdris Kaya'ya teşekkür ediyorum. Ayrıca tüm süreçte yanımda olan ve beni destekleyen kıymetli arkadaşlarım Enver ALLAHVERDİ, Mine YILMAZ ve Saliha ÇİFTÇİ'ye teşekkür ediyorum.

Tüm yaşamım boyunca desteğini esirgemeyen, hep yanımda olan annem Hacer BAYRAM, babam Remazan BAYRAM ve abim Kenan BAYRAM'a sonsuz teşekkür ediyorum.

Sevgili arkadaşlarım Yasin YARAR, Abidin BALKAN, Reşat SAĞLAM, Gülçin GÜRSEL iyi ki varsınız... Tez çalışmama hiçbir katkınız olmasa da yanımda olduğunuz için teşekkür ederim.

Ferhat BAYRAM

Ocak, 2017

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xi
EKLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR.....	xiv

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Cümlesi	5
1.2. Alt problemler.....	5
1.3. Araştırmanın Amacı	6
1.4. Araştırmanın Önemi	7
1.5. Sayıtlar	8
1.6. Sınırlılıklar	8
1.7. Tanımlar.....	8

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Saldırganlık.....	10
2.1.1. Saldırganlık ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar	12

2.1.1.1. Psikoanalitik Kuram	12
2.1.1.2. Biyolojik Kuram.....	13
2.1.1.3. Sosyal Öğrenme Kuramı	13
2.1.1.4. Engellenme-Saldırganlık Kuramı	13
2.1.2. Saldırganlık Türleri	13
2.1.2.1. Dolaysız Saldırganlık.....	13
2.1.2.2. Yön Değiştirmiş Saldırganlık	13
2.1.2.3. Fiziksel Saldırganlık	13
2.1.2.4. Sözel Saldırganlık	14
2.2. Şiddet.....	14
2.3. Zorbalık	15
2.4. Siber Zorbalık	18
2.4.1. Siber Zorbalığın Yaygınlığı	19
2.4.2. Siber Zorbalık ve Cinsiyet.....	23
2.4.3. Siber Zorbalık ve Yaş.....	25
2.5. Siber Mağduriyet	27
2.5.1. Siber Mağduriyetin Yaygınlığı	27
2.5.2. Siber Mağduriyet ve Cinsiyet.....	29
2.5.2. Siber Mağduriyet ve Yaş.....	30
2.6. Denetim Odağı	31
2.6.1. İç Denetim Odağı.....	33
2.6.1.1. İç Denetim Odağına Sahip Bireylerin Özellikleri	33
2.6.2. Dış Denetim Odağı	36
2.6.2.1. Dış Denetim Odağına Sahip Bireylerin Özellikleri.....	36
2.7. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı	39

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Evren.....	40
3.2. Çalışma Grubu	40
3.3. Veri Toplama Araçları.....	40
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	40
3.3.2. Sanal Zorba/Kurban Ölçeği	41

3.3.3. Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RIDKO)	41
3.4. Verilerin Toplanması	42
3.5. Verilerin Analizi	42

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Sosyodemografik Bilgiler	44
4.2. İnternet Kullanımına İlişkin Bilgiler.....	48
4.3. Araştırmanın Alt Promlemlerine İlişkin Bulgular	50
4.3.1. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Cinsiyete Göre Farklılaşmakta Mıdır?	50
4.3.2. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Evde Bilgisayar Olma Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?	51
4.3.3. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları İnternete Daha Çok Gündüz Veya Gece Bağlanma Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?	52
4.3.4. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Okul Türüne Göre Farklılaşmakta Mıdır?	53
4.3.5. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşmakta Mıdır? .	55
4.3.6. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Baba Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?	56
4.3.7. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Anne Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?	58
4.3.8. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Anne-Baba Birliktelik Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?	60
4.3.9. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim	

odağı puan ortalamaları algılanan başarı durumuna göre farklılaşmakta mıdır?	62
4.3.10.Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Bir Günde Ortalama İnternete Ayrılan Süreye Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	64
4.3.11.Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları İnternete En Çok Bağlandığı Yere Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	66
4.3.12. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Bir Seferde İnternete Ayrılan Süreye Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	68
4.3.13. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Kaç Yıl İnternet Kullanıcısı Olma Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	70
4.3.14.Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları internet kullanmayı nasıl öğrendiğine göre farklılaşmakta mıdır?.....	71
4.3.15.Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasında Anlamlı Bir İlişki Var Mıdır?.....	72

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM.....	74
------------------------	----

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar	90
6.2. Öneriler.....	93

KAYNAKÇA	96
EKLER	116
EK-1: Kişisel Bilgi Formu	117
EK-2: Sanal Zorba/Kurban Ölçeği.....	119
EK-3: Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği.....	121
ÖZGEÇMİŞ	124

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilere Ait Sosyodemografik Bilgiler	38
Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğrencilere Ait Sosyodemografik Bilgiler	40
Tablo 3. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin İnternet Kullanımına Ait Bilgiler.....	42
Tablo 4. Cinsiyete Göre Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait t-Testi Sonuçları.....	44
Tablo 5. Evde Bilgisayar Olma Durumuna Göre Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka ait t-Testi Sonuçları.....	45
Tablo 6. İnternete Daha Çok Gündüz veya Gece Bağlanma Durumuna Göre Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait t-Testi Sonuçları.....	46
Tablo 7. Okul Türüne Göre Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları.....	48
Tablo 8. Sınıf Düzeyine Göre Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları	50
Tablo 9. Baba Öğrenim Durumuna Göre Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları	52
Tablo 10. Anne Öğrenim Durumuna Göre Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları.....	54
Tablo 11. Anne Baba Birliktelik Durumuna Göre Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları.....	56
Tablo 12. Algılanan Başarı Durumuna Göre Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları.....	58
Tablo 13. Bir Günde İnternete Ortalama Zaman Ayırma Durumuna Göre Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları.....	60

Tablo 14. Internete En Çok Bağlanılan Yere Göre Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları.....	62
Tablo 15. Interneti Bir Seferde Ne Kadar Süre Kullandığı Durumuna Göre Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları.....	64
Tablo 16. Kaç Yıldır Internet Kullanıcısı Oldukları Durumuna Göre Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları.....	66
Tablo 17. Internet Kullanmayı Nasıl Öğrendikleri Durumuna Göre Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları.....	68
Tablo 18. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Arasındaki İlişkiye Ait Pearson Korelasyon Sonuçları.....	70

EKLER LİSTESİ

EK 1. Kişisel Bilgi Formu.....	94
EK 2. Siber Zorba/Kurban Ölçeği	95
EK 3. RIDKO İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği	97

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

RİDKO: Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği

SPSS: Statistical Package for Social Sciences

ANOVA: Tek Yönlü Varyans Analizi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

BÖLÜM I

GİRİŞ

1990'lı yıllardan bu yana dünyada teknolojik gelişmeler hızlanmış ve günümüzde neredeyse teknolojinin kullanılmadığı tek bir alan kalmamıştır. İnternetin de teknolojiye dahil olmasıyla birlikte hayatımız birçok alanda kolaylaşmıştır. İletişim teknolojileri, bankacılık işlemleri, alışveriş, ulaşım için bilet alma gibi birçok işi internet sayesinde evden çıkmaya gerek kalmadan çok kolay bir şekilde halledebilmekteyiz. Günümüzde teknoloji ve internet o kadar ilerlemiştir ki sosyoekonomik düzeye bakılmaksızın hemen hemen her evde ve her kişide bilgisayar ve cep telefonu bulunmakta ve kullanılmaktadır.

İnternetin günlük hayatımıza getirmiş olduğu kolaylıklar şüphesiz ki tartışılmazdır. Ancak teknoloji ve internetin bu kadar yaygınlaşmasıyla birlikte yararlarının yanında virüs içerikli e-postalar, tehdit içeren görüntülü veya video mesajları, sahte sosyal medya hesapları gibi zararları da kayda değer ölçüde fazladır.

İnternetin yaygınlaşmasıyla internet kullanımı küçük yaşlara kadar düşmüş, özellikle ergenler tarafından çok fazla kullanılmaya başlanmıştır (Soydaş, 2011; Ayas ve Horzum, 2012; Peker, 2015; Tanrikulu, vd., 2015). Ergenlik dönemindeki bireyler, kişilik gelişimi ve kimlik kazanma çabası içinde olduğundan dolayı sosyal ağ sitesindeki profiline giriş yapmak, e-posta gönderip-almak, anlık ileti kullanmak, online oyun oynamak ve iletişim tabanlı faaliyetlerde bulunup sosyalleşmek için ergenlik döneminde görülen davranışları sergileyerek bilgi iletişim araçlarını kullanma ve bu konuda kendilerini geliştirme yönünde adımlar atmaktadırlar.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin birlikte getirdiği en önemli sorunlardan birisi geleneksel akran zorbalığının siber ortama taşınmasıdır (Scaglione ve Scaglione, 2006). Akran zorbalığı, aralarında güç eşitsizliği olan bireylerden güçlü

olanın karşındaki birey veya bireylere bilerek ve tekrarlı şekilde uyguladığı, amaç olarak kurbanda korku yaratma ve zarar vermeyi edinen sözel, fiziksel, psikolojik saldırı içeren olumsuz davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Olweus, 1993).

Belsey (2006), siber zorbalığı, başkalarına zarar vermek amacıyla, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak, bir kişi ya da grup tarafından kasıtlı, tekrarlayan ve düşmanca davranışlar olarak tanımlamıştır. Siber zorbalık bir birey veya grup tarafından elektronik iletişim araçlarının değişik formları kullanılarak kendini savunma gücünden yoksun olan bireylere karşı kasıtlı olarak ve zaman içinde tekrarlanan saldırganca davranışların sergilenmesi olarak tanımlanmaktadır

Arıca (2011), siber zorbalığı “bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü” olarak tanımlamıştır. Fried ve Fried (1996)’e göre kısaca zorbalık olarak adlandırılan bir eylem şu unsurları taşır: Kötü niyet, sürekli olarak kötü davranma, zorbanın güç olarak üstün olması, hassas ve izole edilmiş bir kurban ve hırpalayıcı sonuçlar (Akt. Genç ve Aksu, 2010).

Geleneksel zorbalık ve siber zorbalık kavramlarına bakıldığında; kurbanda korku hissi uyandırma, tekrarlı olması, sözel, fiziksel ya da duygusal zarar verme gibi ortak yönler bulunmaktadır. Yukarıda farklı araştırmacılar tarafından yapılan siber zorbalık tanımlarının ortak noktalarından hareketle siber zorbalık, bir birey veya grup tarafından gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçları dışında kendini savunma gücünden yoksun kimselere kasten zarar vermek amacıyla kullanılması, bu zarar verici eylemlerin sürekli tekrar etmesi şeklinde gerçekleşen teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü olarak tanımlanabilir.

Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı gibi günümüzde siber zorbalığa aracılık eden teknolojik gelişmeler zorbalığı sadece okulların sınırları içerisinde meydana gelen bir durum olmaktan çıkarmıştır. Yani teknolojik gelişmeler okul ortamlarında zaten yaşanmakta olan zorbalık türü davranışları siber dünyaya taşıyarak zorbalığı zaman ve mekân sınırlamasından neredeyse tamamen bağımsız hale getirerek her an her ortamda gerçekleşebilmesine olanak sağlamıştır. Bu durum siber mağdurların her an ve teknolojik araçların ulaşabildiği her yerde siber zorbalığa maruz kalabileceklerinin de açık bir ifadesidir. Geleneksel zorbalıkta en azından çocuk eve gelince zorbalık türü davranışlardan okula tekrar gidinceye kadar kurtulabiliyordu.

Günümüzde yaygınlık kazanan siber zorbalıkla birlikte siber mağdurlar artık kaçıp sığınabileceği hiçbir güvenli limanının bulunmadığı söylenebilir.

Siber zorbalıkla ilgili yapılan çalışmalar ve tanımlamalara bakıldığında literatür hayli fazlayken (Arıcak, 2011; Shariff, 2008; Hinduja ve Patchin, 2009) siber mağduriyet tanımlamaları ise daha çok siber zorbalık üzerinden yapıldığı gözlenmiştir. Siber mağduriyet, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey veya grubun, özel veya tüzel bir kişiliğin, teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verici davranışlara maruz kalması ve bu davranışlardan maddi veya manevi olarak mağduriyet yaşaması durumudur (Arıcak vd., 2012). Tanımdan da anlaşılacağı üzere siber zorba davranışlarına maruz kalan kişi siber mağdur olarak adlandırılmaktadır.

Siber zorba ve siber mağdur olan öğrencilerin denetim odağı ile ilgili yapılan literatür taraması sonucunda yurtiçinde herhangi bir araştırmaya rastlanmamış olup denetim odağı ile ilgili literatür incelendiğinde ise dış denetim odağının olumsuz bir kişilik özelliği; iç denetim odağının ise olumlu bir kişilik özelliği olduğu söylenmektedir (Yeşilyaprak, 1988). Bu bağlamda incelendiğinde siber zorbalığın da olumlu bir özellik olmadığı açıktır. Bireylerin denetim odağına göre yaşamlarındaki davranış örüntülerine baktığımızda iç denetimli bireyler kendi aralarında benzer davranış örüntülerine ve tutumlara sahip iken dış denetimli bireyler de kendi aralarında benzer davranış örüntülerine ve tutumlara sahiptir.

Bireylerin yaşamlarıyla ilgili olayları kendilerinin ya da dış güçlerin kontrol etmesine yönelik inançları onların kontrol odaklarının hangi yönde olduğunu belirlemektedir. Denetim odağı kavramının ilk kez Phares tarafından ölçülmeye çalışılmıştır. Kavram, Rotter (1954)'in Sosyal Öğrenme Kuramı çerçevesinde geliştirilmiştir (Akt. Küçükkaragöz vd., 2013).

Ergenlik döneminde gelişim görevlerinin tamamlanması konusunda önemli bir yere sahip olan ve sıklıkla araştırmalara konu olan denetim odağı kavramı, bu döneme farklı bir noktadan bakmayı sağlamaktadır. Denetim odağı kavramını ele alırken ilk olarak Sosyal Öğrenme Kuramı incelenmelidir. Çünkü Korkut (1991), öğrenmeyi, uyarın-tepki ilişkisi içerisinde ele alıp pekiştirmenin önemini vurgulayan davranışçılar ile karmaşık bir yapıya sahip insanı basit bir uyarın-tepki kalıbıyla açıklamanın yetersiz olacağını söyleyen bilişsel kuramcılarının görüşleri Rotter'in Sosyal Öğrenme Kuramı'nda birleştiğini ifade eder. Bu kurama göre çocukken davranışların sonuçlarında alınan ödül ve cezalar ileri yaşlardaki davranışların

sonuçları hakkında beklentiler geliştirmeye neden olmaktadır. Bu beklentiler özeldir, bireyler dışarıdan gelen uyarıcıları farklı algılar, farklı tepki gösterirler. Bu kurama göre, bireylerin tepkilerini etkileyen en önemli etmen, pekiştiricilerin kendi davranışlarının sonuçları olarak mı, yoksa kendi davranışlarının bağımsız dışsal güçlere bağlı sonuçlar olarak mı algılandıklarıdır. Rotter bu algılayış biçimlerini “içsel” ve “dışsal” kontrol kaynaklarına inanç olarak isimlendirilmiş ve denetim odağı adını vermiştir (Rotter, 1975).

Denetim odağının içten denetim ucuna yakın olan kişiler, yaşadığı olayların, çevresinde olup bitenlerin kendi denetimleri altında olduğuna ve yaşamlarını istedikleri yöne çevirebileceklerine inanmaktadırlar. Başarısızlıklarının sebebini dış faktörlerde aramadan, kendi davranışlarında arayabilmektedirler. Kendi düşüncelerine önem vermekte ve başkalarının baskılarına yenik düşmeden kendi kararlarını uygulayabilmektedirler. Karar vermeden önce çok yönlü düşünmekte, olayların sonuçlarını göz önüne alarak karar vermektedirler. İçten denetimli kişiler işlerini severek yapmaktadırlar ve daha verimlidirler. Sorumluluklarını bilen, güvenilir ve uyumlu davranışlar gösteren kişilerdir (Dönmez, 1983; Cüceloğlu, 2000).

Denetim odağının dıştan denetim ucuna yakın olan kişiler, yaşadığı olayların, çevresinde olup bitenlerin kendi denetimleri dışında olduğuna ve yaşamlarını kontrol eden ve yönlendiren dış güçlerin olduğuna inanmaktadırlar. Başarısızlıklarının nedenini dış faktörlerde arayıp kendileri dışındaki etkenlere yüklemektedirler. Kendilerine ve başkalarına daha az güvenip çevre üzerinde kontrolleri olmadığına inanırlar (Yeşilyaprak, 1988).

Ergenlik dönemi, siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı üçlüsünün araştırılması için ideal bir gelişim dönemidir. Psikoanalistlere göre birey dünyaya saldırganlık dürtüsüyle gelir. Bireyde saldırganlık dürtüsü olduğundan ve teknolojinin hayatın neredeyse her alanında yer edinmesinden dolayı saldırganlık dürtüsünün bir formu olan saldırganlık siber ortama taşınabilmekte ve gerçek hayatta olduğu gibi siber ortamda da mağdurların doğmasına neden olmaktadır. Buna ek olarak bir kişilik özelliği olarak denetim odağı; siber zorbalık ve siber mağduriyet yönüyle bu araştırmaya konu olan bir değişkendir.

Şara (2012)'ye göre olumlu bir kişilik özelliği olan iç denetim odağı ve olumsuz bir kişilik özelliği olan dış denetim odağı insan davranışlarını farklı şekillerde etkilemektedir. Belsey (2008)'e göre olumsuz bir davranış olan siber zorbalık ve bu zorbalık karşısında ne yapacağını bilememe ve buna izin verme gibi davranışlar söz konusudur. Bu yönüyle denetim odağı ile ilişkili olabilir. Bu nedenle siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı arasındaki ilişki araştırmaya değer bulunmuştur.

Bu araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; problem durumu, tezin amacı, tezin önemi, problem cümlesi, alt problemler, sayıtlılar, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır. İkinci bölümde ise konu ile ilgili yurtiçi ve yurtdışı araştırmalar incelenmiş ve kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Üçüncü bölümde araştırmanın metodu, araştırma modeli, evren ve çalışma grubu, ölçme araçları, verilerin toplanması ve analiz edilmesinden bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde veriler, tablolar ve bulgular yer almaktadır. Beşinci bölümde bulgular çerçevesinde tartışma ve yorumlara yer verilmiştir. Son olarak, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

1.1. Problem Cümlesi

Bu çalışmada “siber zorbalık yapma, siber mağdur olma ve denetim odağı puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki var mı?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu çerçevede araştırmanın alt problemleri aşağıda ifade edilmiştir.

1.2. Alt Problemler

Bu çalışmada, yukarıda belirtilen temel problem doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır;

1. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
2. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları evde bilgisayar olma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
3. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları internete daha çok gündüz veya gece bağlanma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
4. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları okul türüne göre farklılaşmakta mıdır?

5. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları sınıf düzeyine(yaşa) göre farklılaşmakta mıdır?

6. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları baba öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

7. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları anne öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

8. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları anne-baba birliktelik durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

9. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları algılanan başarı durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

10. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları bir günde ortalama internete ayrılan süreye göre farklılaşmakta mıdır?

11. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları internete en çok bağlandığı yere göre farklılaşmakta mıdır?

12. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları bir seferde internete ayrılan süreye göre farklılaşmakta mıdır?

13. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları kaç yıl internet kullanıcısı olma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

14. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları internet kullanmayı nasıl öğrendiğine göre farklılaşmakta mıdır?

15. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ilk olarak, ortaöğretim kurumlularında okuyan öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları ile cinsiyet, sınıf düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemektir. İkinci olarak, siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları ile anne-baba eğitim durumu, anne-baba birliktelik durumu, anne-baba çalışma durumu, evde bir bilgisayarın olma durumu ve algılanan başarı durumu arasındaki ilişkiyi incelemekir. Üçüncü olarak, siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları ile bir günde

ortalama internete bağlanma süresi, internete en çok nereden bağlandığı, bir seferde interneti ne kadar süre kullandığı, internete daha çok gece veya gündüz bağlanma durumu, kaç yıldan beri internet kullanıcısı olduğu ve internet kullanmayı nasıl öğrendiği değişkenleri arasında ne gibi farklılıklar olduğunun belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

1.4. Araştırmanın Önemi

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ve yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelen bilgi ve iletişim araçları insanlar arası iletişim ve etkileşim formlarını da etkilemiş ve siber ortama da taşınmıştır. Siber ortama taşınan iletişimin birçok yararı olduğunun yanı sıra olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Bu olumsuzlukların en başında belki de eskiden sadece okul sınırlarında olan öğrenciler arası şiddet/zorbalık okul dışında da saldırganlığın boyutu olan siber zorbalık olarak kendini gösterdiği söylenebilir. Teknolojinin gelişmesi ve internet erişimine sahip olma oranlarına bakıldığında; İnternet kullanan bireylerin oranı %61,2, internet erişimi imkanına sahip hanelerin oranı %76,3, cep telefonuna sahip olan hanelerin oranı %96,9, düzenli internet kullanan bireylerden hemen her gün veya haftada en az bir kez kullanan bireylerin oranı %94,9'dur (TÜİK, 2016).

Haziran 2016'da güncellenenmiş verilere dayalı olarak bazı kıtaların nüfusa göre internet kullanımı, Kuzey Amerika %89, Avrupa %73.9, Avusturya %73.3, Latin Amerika %61.5, Orta Doğu %57.4, Asya %45.6 ve Afrika %28.7 olarak açıklanmıştır. Ayrıca dünya nüfusunun %50.1'inin internet kullanıcısı olduğu bildirilmiştir. (Internet Stats Today, 2016).

Teknolojinin gelişmesi ve bilgi iletişim teknolojilerine sahip olma oranı her geçen gün artmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla siber zorbalık ve siber mağduriyet olayları da yaşanmaya başlamıştır. Siber zorbalık ile ilgili literatür incelendiğinde daha çok siber zorbalığın yaygınlığı, sonuçları ve çeşitli değişkenler ile (cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, ebeveyn eğitim durumu, anne-baba tutumu, okul türü vb.) ilişkisi ele alınmıştır. Ancak yapılan literatür taraması sonucunda denetim odağı yönü ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkiyi doğrudan ele alan yurtiçinde herhangi bir araştırmaya rastlanamamıştır. Bu çerçeveden bakıldığında bu araştırmanın önemli bir çalışma olduğu ve bu konudaki literatür boşluğuna katkı sağlayacağı söylenebilir.

Bu araştırmanın sonuçları, ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet düzeylerinin ve denetim odağı yönlerinin belirlenmesi ve bunların hem eğitim ortamlarında hem de öğrencilerin sosyal yaşamlarına akademik, kimlik ve kişilik gelişimleri sürecinde okullarda uygulanacak hizmetlere, psikolojik destek sunan uzmanlara, ailelere, eğitimcilere ve araştırmacılara katkılar sunacağı şeklindedir. Bu araştırma kapsamında ailelerin, öğretmenlerin, psikologların, psikolojik danışman ve rehber öğretmenlerin, saldırganlık ve mağduriyetin siber formu olan siber zorbalığı, siber mağduriyeti ve denetim odağını tanıyıp anlaması ve bu çerçevede araştırmaya söz konusu olan ergenlik dönemindeki öğrencilere daha nitelikli hizmetler sunulması ve katkıda bulunulmasını daha kolay hale gelecektir.

1.5. Sayıtlar

Bu çalışmada aşağıdaki varsayımlardan hareket edilmiştir.

1. Bu çalışmada katılımcıların ölçekleri içtenlikle cevapladıkları ve katılımcılardan geçerli ve güvenilir bilgiler alındığı varsayılmaktadır.
2. Çalışma grubunun kendi evrenini temsil ettiği varsayılmıştır.
3. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının, ölçmek istenilen siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağını ölçecek yeterliliğine sahip olduğu varsayılmıştır.

1.6. Sınırlılıklar

1. Araştırmada ortaöğretim kurumunda okuyan öğrenciler ile ilgili elde edilen veriler Şanlıurfa'da, Güzel Sanatlar Anadolu Lisesi, Abdulkadir Göncü Anadolu Lisesi, Şanlıurfa Fen Lisesi, Bahçelievler Kız Meslek Lisesi, H. Sebiha Özlek Anadolu Lisesi, Gazi Anadolu Lisesi, Gap Kız Anadolu Lisesi, Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri ile sınırlıdır.

2. Araştırmada siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilgili olarak elde edilen bulgular "Sanal Zorba/Kurban Ölçeği" nin ölçtüğü özelliklerle, denetim odağı ile ilgili bulgular da "Rotter İç-Dış Denetim odağı Ölçeği" nin ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Siber Zorbalık: Bir birey veya grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermeyi amaçlayarak kötü niyetle ve tekrarlı şekilde kullanmasıdır (Belsey, 2008). *Siber Mağduriyet:* Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey veya grubun, özel veya tüzel bir kişiliğin, teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verici

davranışlara maruz kalması ve bu davranışlardan maddi veya manevi olarak mağduriyet yaşaması durumudur (Arıcak, vd., 2012).

Denetim Odağı: Denetim odağı, bireylerin geçmişteki pekiştirici yaşantılarına dayalı olarak, davranışlarının sonuçlarını kendi kontrollerine ya da kendileri dışındaki başka güçlerin (şans, kader vb.) kontrollerine bağlamaları sonucu oluşan bir kişilik özelliğidir. (Dağ, 1992).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, saldırganlık, zorbalık, siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı konularını içeren kuramsal çerçeveye ve araştırma konusuyla ilgili yurtiçinde ve yurtdışında yapılmış olan araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Saldırganlık

Saldırganlık, günlük yaşantımızda sıklıkla karşılaştığımız bir olgudur. İnsanlar tarafından kabul edilmeyen bir davranış olmasına rağmen insanlık tarihi boyunca varlığını sürdürmüş ve her zaman karşımıza çıkmıştır. İnsanlığın ilk ortaya çıkışından itibaren her zaman güçlü olanlar zayıf olanlar üzerinde egemenlik kurmaya ve üstün olmaya çalışmış bunun neticesinde de saldırganlık ön planda olmuş ve hayatın her alanında kendisini farklı şekillerde göstermiştir.

Saldırgan eylemin sebebi, ortaya çıkış şekli veya boyutu, niteliği ve sonucu aslında farklı şekillerde tanımlanmasının, farklı açılardan değerlendirilmesinin sebebini de oluşturmaktadır (Ayan, 2007). Saldırganlık, bütün canlılarda olan ortak bir dürtüdür. Saldırganlık beslenme, korunma, cinsellik içgüdülerinin altında yer alıp onları birleştiren bir alt içgüdü olarak ele alınmaktadır (Balcıoğlu, 2000). Ersanlı (2005), kendini korumak adına başkalarının haklarına zarar verecek şekilde davranmak, cezalandırıcı, suçlayıcı, tehdit edici ve fiziksel saldırıları da kapsayan davranışları saldırganlık olarak tanımlamıştır.

Freud'a göre bireyler saldırganlık dürtülerini davranışa dönüştürmediklerinde, biriken enerji kişide çeşitli rahatsızlara yol açacak ve saldırganlığın davranış şeklinde ortaya konması, kişinin enerjisini atmasını sağlayarak kişinin gelecek sefer saldırganlık yapma olasılığını azaltacaktır. Bu duruma katarsis (catharsis) adını vermiştir (Eroğlu, 2014).

Saldırganlığın bireysel ve çevresel özelliklerin etkileşimi sonucunda oluştuğunu öne süren görüşlere göre saldırganlık, bireysel özellikler, sosyal ve duygusal zorluklar, düşük benlik saygısı, akranları tarafından dışlanma ve akademik başarısızlık gibi nedenlerden oluşmaktadır (Miller, 1994).

Freud'a göre ölüm içgüdüsünün (thanatos) önemli bir türevi olan saldırganlık, insanın kendine yönelik yıkıcı düşünce ve davranışlarını dış dünyadaki kişi ve olaylara çevirmesini içermektedir. Freud saldırganlığın öfke duyulan kişiye yöneltmesinin uygun olmadığı durumlarda, başka birisine ya da başka bir nesneye yönlendirilerek de boşaltılabileceğini ifade etmiş ve buna yön değiştirme (displacement) demiştir. Yön değiştirme, belli bir uyarının sebep olduğu tepkinin açığa vurulmasının tehlikeli olduğu durumlarda, tepkinin o uyarandan bir başkasına veya başka bir nesneye yöneltmesidir (Yaman, vd., 2011).

Saldırganlığın içgüdüsel süreçlerle açıklanmasına karşı çıkan biyolojik kurama göre saldırganlık biyolojik ve kalıtsal etkenlerle ilişkili olarak ele alınmalıdır. Başka bir deyişle biyolojik kuram, saldırganlıkla ilişkili bireysel farklılıkları kalıtıma ve biyokimyasal değişikliklere bağlamaktadır. Bu yaklaşıma göre saldırganlığı etkileyen biyolojik etmenler; genler, sinir sistemi ve biyokimyasal etmenlerdir (Eroğlu, 2014).

Bandura (1977), çocukların saldırgan davranışları başkalarını gözlemleyerek ve model alarak öğrendiklerini belirtmektedir. Aynı zamanda çocuklar saldırgan olmayan modelleri gözlemleyerek saldırgan olmamayı da öğrenirler.

Saldırganlığın hayatın tüm alanlarını kuşatması ve köklerinin insanlığın var oluş zamanlarına dayanması sebebiyle çok fazla araştırılan ve merak edilen bir insan davranışı olduğu söylenebilir. Türkiye'de saldırganlığını kontrol edemeyen çocuklardan kaynaklanan sorunlar okulların mücadele etmek zorunda olduğu en önemli problemler arasındadır. Bu sebeple araştırmacıların bu konuyla pek çok ilgilendikleri görülmektedir. Günümüzde saldırganlığın farklı bir şekle büründüğü ve reel dünyadan siber dünyaya taşındığı görülmektedir. Siber dünyada kendini gösteren ve siber zorbalık olarak isim alan bu yeni saldırganlık türünün daha iyi anlaşılması saldırganlık ve saldırganlıkla ilişkili kavramların ve açıklamaların ele alınmasını mecbur kılmaktadır (Eroğlu, 2014).

Saldırganlık hakkında herkesin bilgisi olmasına rağmen hangi davranışların saldırganlık olarak kabul edileceği net değildir. Saldırganlık tanımlarına baktığımızda yapılan davranışın saldırganlık sayılabilmesi için başkasına zarar vermek ve onu incitmek amacını taşıması gerektiği görüşü yaygındır. Yani başkalarına zarar veren her davranış saldırganlık olarak ele alınmamaktadır, niyet zarar vermek değilse davranış saldırgan bir davranış olmaz.

2.1.1. Saldırganlıkla İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

Literatür taraması sonucu saldırganlık kavramına bakıldığında saldırganlıkla ilgili birçok tanım yapılmış ve farklı kuramlar saldırganlık kavramını farklı şekillerde ele almışlardır.

2.1.1.1. Psikoanalitik Kuram

Freud içgüdüleri cinsel içgüdüler ve kendini koruma içgüdüğü olarak iki sınıfta ele almıştır. Ölüm içgüdüğü içe yönelmiş ise organizmanın kendisini yıkıcı bir dürtüdür; dışa yönelmiş ise kendinden çok başkalarını yıkma eğilimindedir (Fromm, 1993).

Freud bireyi saldırganlığa iten ölüm içgüdülerinin var olduğunu kabul etmektedir. Kimi zaman, kişiler davranışları yoluyla, bilinçaltlarındaki ölüm isteğini, kendilerini veya başkalarını incitme arzularıyla göstermektedirler. Bu saldırganlık dürtüleriyle mücadele etmek insan türünün başlıca uğraşdır. Freud'a göre, hem cinsellik dürtüleri hem de saldırganlık dürtüleri, bireylerin o şekilde davranmalarının en güçlü belirleyicileridir (Corey, 2008).

Lorenz (1966), Saldırganlığın içgüdüsel olarak doğuştan geldiğini savunmakla birlikte, esas olarak saldırganlığın insanın içine gömülü ve serbest kalmak için çaba gösteren ve dış dürtülerin yeterli olmasına bakmaksızın anlatımını bulacak bir uyarılma olduğunu savunmaktadır (Akt. Fromm, 1993).

Adler, saldırganlık içgüdüğünün çeşitli şekillerde, başkasına ya da kişinin kendisine yönelik olabileceğini söylemiştir. Adler, hiddetli bir kavganın hafif bir saldırganlık örneği olabileceğini savunurken, spor ve savaş içindeki davranışları da bir çeşit saldırganlık olarak ele almıştır. Adler daha sonraları saldırganlığı daha az önemsemiş, saldırganlığı içgüdüden ziyade, günlük yaşamda karşılaşılan engellere karşı verilen doğal bir tepki olarak görmüştür (Buss, 1961).

2.1.1.2. Biyolojik Kuram

Saldırganlığı biyolojik etkenlerle açıklayan kuramcılar da vardır. Örneğin Atkinson vd., (2002), erkeklerde saldırganlıkla ilişkili olabilecek biyolojik etkenlerden birinin testosteron düzeyi olduğunu, testosteron düzeyi yüksek olanların daha yüksek saldırganlık eğilimlerine sahip olduğunu belirtmiştir.

2.1.1.3. Sosyal Öğrenme Kuramı

Bandura (1977), saldırganlığı çevresel etmenlere dayandırmakta ve model alma, ödül-ceza verme gibi süreçlerin etkili olduğunu savunmaktadırlar. Saldırganlık davranışında öğrenmenin rolünün büyük olduğundan bahseder.

2.1.1.4. Engellenme-Saldırganlık Kuramı

Engellenme-saldırganlık kuramına göre saldırganlık, sürekli bir engellenmenin sonucudur ve engellenme sürekli saldırganca bir davranışa yol açar. Saldırganlık, hedefe zarar verme amacı taşır, içgüdüsel bir davranıştır, temelinde de daima engellenmenin yarattığı bir dürtü durumu vardır (Berkowitz, 1989).

2.1.2. Saldırganlık Türleri

Öztabağ (1970)'a göre saldırganlık davranışı iki türlü gerçekleşir;

2.1.2.1. Dolaysız Saldırganlık: Birey, saldırganlığı hayal kırıklığı yaratan birey ya da nesnelere yönlendirir. Örneğin dolaysız saldırganlık: oyuncu elinden alınan bir çocuğun önce oyuncu alan kişiye sonra da oyuncu saldırganca davranmasıdır.

2.1.2.2. Yön Değiştirmiş Saldırganlık: Bireyin saldırganlığını hayal kırıklığı yaratan birey ve nesnelere yöneltmesi kendisini tatmin etmez veya hayal kırıklığının kaynağına saldırganca davranmaz. Böyle bir durumda kişi kontrolsüz ve hedefsiz bir şekilde saldırgan davranışlarda bulunur. Örneğin; amirine kızan bir memurun kızlığını eşi ve çocuklarına yansıtması gibi.

Saldırganlık sadece fiziksel anlamda zarar vermekle ortaya çıkan bir durum değildir. Saldırganlığın birçok boyutu olduğu için farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır.

2.1.2.3. Fiziksel Saldırganlık: Fiziksel saldırganlık maddi zarar verme dürtülerinin yoğun olduğu, anti sosyal eğilimleri içinde barındıran saldırganlık türüdür. Vurmak, çekiştirmek, itirmek, ısırarak, yaralamak, öldürmek gibi davranışlardır. Özellikle sorun yaşanan bireylere yönelik olarak fiziksel şiddet içeren

davranışlarla kendini gösterir. Çoğu zaman fiziksel şiddet problemi çözme şekli olarak algılanmaktadır (Tanrıkulu, 2013).

2.1.2.4. Sözel Saldırganlık: Sözel saldırganlık, kavga etme ve düşmanca konuşmaları kapsayan saldırganlık türüdür (Tanrıkulu, 2013). Saldırganlık, şiddet ve zorbalık kavramları günümüzde her ne kadar birlikte ve aynı anlamda kullanılıyor olsa da saldırganlık daha geniş bir kavram olup şiddet ve zorbalığı kapsamaktadır.

2.2. Şiddet

Şiddet, insanlık tarihinin en başından günümüze kadar süregelen sosyal bir durum, önemli bir sorun olarak karşılaşılmaktadır. Toplumların gelişmişlik düzeyinin artmasıyla, azalması beklenen şiddet olgusu gerek geçmişteki gibi ilkel haliyle gerek de teknolojinin gelişmesiyle birlikte farklı şekiller alarak varlığını sürdürmektedir.

Şiddet; birçok nedenin etkili olmasından dolayı psikolojik, sosyolojik, siyasi ve toplumsal olarak farklı boyutlarda ele alınmaktadır. Bu yüzden karmaşık bir yapıya sahip olduğundan tanımlanması oldukça güçtür. Olweus vd., (1999) 'a göre şiddet, bireyin fiziksel olarak ya da bir nesne kullanarak diğer bir insanı göreceli olarak ciddi bir biçimde yaralaması veya ona zarar vermesidir.

Köknel (2000), şiddeti (violence), kızgınlık, öfke, kin, nefret ve düşmanlık gibi duygu durumlarının etkinlik kazandığı bir saldırganlık biçimi olarak ifade etmektedir. Genel anlamda kaba ve sert davranış olarak nitelendirilebilirken özel olarak da saldırganlık davranışları; kaba kuvveti, beden gücünün kötüye kullanılmasını; yakan, yıkan, yok eden eylemleri; taşlı, sopalı, silahlı saldırıları içine almaktadır.

Balcıoğlu (2000), “psikolojik açıdan şiddet” i, psikiyatrik olan ve genellikle öldürme şekline yönelik güç patlaması; “etik açıdan şiddet” i, komşusunun mülkiyet ve hürriyetine yönelik saldırı; “politik açıdan şiddet” i, iktidarı ele geçirmek ya da illegal olan amaçlar için iktidara ihanet etmek ve bu maksatla gücün kullanılması olarak açıklamaktadır.

Yıldırım (1998) 'a göre şiddet; insanlara, canlılara veya nesnelere çeşitli boyut ve niteliklerde fiziksel ya da psikolojik açıdan zarar vermeyi içine alan kontrollü olmayan, birdenbire ortaya çıkan, durdurulması zor olan güç kullanımınıdır. Çınkır (2006)'a göre şiddet, çoğunlukla altında yatan nedenlerin kızgınlık, öfke, kin,

nefret ve düşmanlık gibi yıkıcı duyguların olduğu saldırgan bir davranış şeklidir. Hangi yolla yapılıyor olursa olsun, bilerek ve isteyerek başka birinin canını acıtma, kullandığı veya değer verdiği eşyalara zarar verme eylemidir.

Şiddet dar anlamıyla, kişilere ve nesnelere yönelik düşmanlık, kin ve öfke duygusunun, yoğun ve yıkıcı bir biçimde ortaya çıkmasıdır. Kapsamlı olan şiddet tanımı ise Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından yapılmıştır. DSÖ (2002), şiddeti bireyin kendisine, başkasına, belirli bir topluluk veya gruba yönelik yaralama, ölüm, fiziksel zarar, bazı gelişim bozuklukları veya yoksunluk ile sonuçlanabilen, tehdit ya da fiziksel zor kullanma olarak tanımlamıştır. Özgür ve arkadaşlarına (2011) göre şiddette güç kullanımının yanında saldırganlığı yansıtan bütün sözler, yaklaşım, tutum ve hareketler, bedensel ya da psikolojik etkilenmeler önemlidir.

Çeşitli nedenlerle ortaya çıkan dört tip şiddetten söz edilmektedir. Bunlar, fiziksel şiddet (itme-kakma, dövme, vurma, yaralama, tokat atma, tekmeleme, bıçaklama), cinsel şiddet (tecavüz etme, zorla evlendirme, laf atma, kuvvet kullanarak cinsel ilişkiye zorlama), duygusal şiddet (hakaret etme, küfür etme, utandırma, sürekli eleştirme, alay etme, lakap takma, sosyal olarak yok sayma, sevgi göstermeme, aşağılama, hor görme, başkalarının önünde küçük düşürme) ve ekonomik şiddettir (zorla kişinin parasını yönetme, elinden alma). Diğer yandan şiddet, uygulandığı kişiye göre de kendine yönelik, kişilerarası ve kolektif şiddet olmak üzere üç grupta tanımlanabilir. Kişinin kendisine yönelik şiddette intihar, intihar girişimi gibi davranışlar yer almaktadır. Kişilerarası şiddette, kişinin bir başka kişiye yönelik olarak sıklıkla uyguladığı şiddetten söz edilir. Kolektif şiddete ise, tüm dünyada yaşanan çete çatışmaları, mafya olayları, terör olayları ve savaşlar gibi şeyler girmektedir. Toplumlara sosyal, politik ve ekonomik şiddet biçiminde uygulanmaktadır. Şiddet kavramının ana özelliklerinin zamana ve topluma göre değiştiği, şiddet davranışlarının ise genellikle birbirleri ile ilişkili, birbirlerini tanıyan bireyler ve gruplar arasında yaşandığı unutulmamalıdır (Özgür vd., 2011).

2.3. Zorbalık

Zorbalık (bullying) teriminin ilk olarak Burk (1897), tarafından kullanıldığı ve ortaya çıkarıldığı görülmektedir. Burk, zorbalığı, kreşten üniversiteye kadar kızlar ve erkekler arasında alt sınıfları bir hizmetçi gibi kullanma biçimindeki zulüm olayları olarak tanımlamaktadır.

Alanyazına bakıldığında araştırmacılar arasında zorbalıkla ilgili farklı tanımlamalar söz konusuydu. Kimileri zorbalığı diğerlerine yönelik kasıtlı saldırgan davranışlar olarak tanımlarken ve bir kez yapılmasını yeterli görürken, kimileri bu tür davranışların zorbalık olarak kabul edilmesi için düzenli olarak tekrar edilmiş olması gerektiğini ifade etmektedir (Griffin ve Gross, 2004).

Zorbalık çoğu insanın; yaşına, cinsiyetine, ırkına, dinine veya sosyo-ekonomik düzeyine bakılmaksızın, yaşamın her alanında, bir kez veya daha fazla karşı karşıya kaldığı ve etkilendiği, dünyanın birçok yerinde yaygın olarak görülen önemli bir problemdir (Arslan ve Savaşer, 2009). Zorbalık davranışının tanımında yöresel ve ulusal farklılıklar olsa da yapılan araştırmalarda kişilerin zorbalık davranışlarında kültürel anlamda ciddi bir farklılık olmadığı görölmektedir (Walrave ve Heirman, 2011).

Zorbalıkla ilgili ciddi anlamda yapılan ilk araştırmaların 1970’li yıllarda Olweus tarafından yapıldığı görölmektedir. Bu yüzden zorbalıkla ilgili yapılan araştırmalarda en sık kullanılan ve kabul gören tanım onunkidir. Daha sonra Olweus’un tanımı çeşitli araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir.

Olweus’a (1977), göre bir kişinin aralarında fiziksel veya psikolojik güç dengesizliğinin olduğu bir koşulda bir ya da birden fazla kişinin sözel veya fiziksel tekrar eden olumsuz eylemlerine maruz kalmasını zorbalık olarak tanımlamıştır. Zorbalığı sadece fiziksel saldırganlıkla kısıtlamanın doğru olmadığı tanımdan anlaşılmaktadır (Çalışgan, 2013).

Olweus (1999), bir eylemin zorbalık olarak adlandırılabilmesi için şu üç temel ölçütün olması gerektiğini vurgulamaktadır:

1. Kasıtlı olarak zarar verme amacı taşıyan saldırgan davranışlar olması,
2. Süreklilik özelliği taşıması, bir başka deyişle zorbanın bu tür eylemleri birden fazla, sürekli bir şekilde yapması,
3. Taraflar arasında güç dengesizliğinin olması.

Olweus, doğrudan ve dolaylı zorbalık olmak üzere iki tür zorbalıktan bahsetmiştir. Dolaylı ve doğrudan zorbalığı da kendi içerisinde fiziksel, sözel ve sosyal zorbalık olarak ayırmış; fiziksel ve sözel zorbalığı doğrudan zorbalığın içine alırken, sosyal dışlamayı dolaylı zorbalık içerisine almıştır (Ayas ve Pişkin, 2011).

Roland (1989), geleneksel zorbalığı, ‘kendisini savunamayacak durumda olan bireye karşı uzun süreli ve sistematik şekilde fiziksel veya psikolojik güç kullanılması’ olarak tanımlamıştır (Akt. Sarak, 2012). Rigby (2002), zorbalığı zarar verme niyetiyle birlikte tekrar tekrar zarar verici bir eylemde bulunma, zorba ve mağdur arasında güç dengesizliğinin olması, gücün adaletsiz kullanımı, saldırganın davranışından zevk alması ve mağdurun da kendi üzerinde bir baskı hissetmesi durumlarının hepsinin bir arada görülmesi şartına bağlamıştır.

Besag (1995)’a göre zorbalık; güçlü durumdaki kişi veya kişilerin, kendilerinden güçsüz olanlara karşı sıkıntı verme amacıyla fiziksel, ruhsal, sosyal veya sözel olarak tekrarlanan saldırılardır. Pişkin (2002), zorbalıkla ilgili çalışmasında, zorbalığın farklı tanımlarını vermekte ve bu tanımlarda bulunan ortak kısımlara dikkat çekmektedir. Bunlar; zorbalık, bilinçli ve bilerek yapılan ve kurbanın fiziksel, zihinsel, sosyal ya da ruhsal zarar verme amacı güden söz ve davranışları içermesi; zorbalığın belli bir süre tekrarlanma özelliğinin olması, kurbanın kendini koruyamayacak ve savunamayacak güçte olması, zorbaların eylemlerini bireysel ya da grupla yapabildikleri gibi, kurbanların da bu eylemlerden bireysel ya da grup olarak zarar görebilmesi ve zorbaların, bu tür eylemlerinden dolayı genellikle kendilerine çıkar sağlamasıdır.

Elliott (1997), zorbalık türlerini şu şekilde ayırmıştır;

Fiziksel Zorbalık; fiziksel şiddetin farklı şekillerde kullanılması (yumruk atma, vurma, itme vb.)

Sözel Zorbalık; dalga geçme, iftira atma, kötü şaka yapma, lakap takma, kötü sözler söyleme, vb.

Duygusal Zorbalık; duygusal anlamda zorlayıcı ve kaba davranma, dışlama, ırksal aşağılama, duygusal işkence, vb.

Tehdit Edici Zorbalık; Şantaj yapma, tehdit etme, parasını veya eşyalarını isteme, vb. (Akt. Ayas, 2010).

Tanımlardan anlaşıldığı gibi zorbalık, en kapsamlı bakış açısı ile incitme niyeti ile saldırı şeklinde tanımlanabilmektedir (Çınkır ve Kepenekçi, 2003). Zorbalık konusunda araştırmacılar kendi bulgu ve görüşleri doğrultusunda tanımlamalar yapmışlardır. Bu tanımlamalar, her ne kadar farklı gibi görünüyorsa da ortak anlamlar ifade etmektedirler (Tamer, 2014).

2.4. Siber Zorbalık

Yirminci yüzyıldan itibaren hızla gelişmeye başlayan teknoloji ile birlikte iletişim teknolojileri ve özellikle internet günümüzde hayatın vazgeçilmez bir parçası durumuna gelmiştir. İletişim araçları ve internet, yaşamı kolaylaştırmakta ve bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasını daha basit hale getirmiştir. İletişim teknolojilerinin gelişmesi ve bu kadar yaygın hale gelmesi, birçok olumlu yönleri olmasının yanında internet bağımlılığı, siber dolandırıcılık, pornografik sayfalar, iletişim araçlarıyla gerçekleşen cinsel taciz vb. gibi olumsuzlukları ve tehlikeleri de beraberinde getirmiştir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin bu hızlı gelişimi ve kullanımının artmasıyla birlikte zorbalık siber ortama da taşınmış ve siber zorbalık kavramının gündeme gelmesine neden olmuştur. Siber zorbalık, kullanılan araçlara bağlı olarak dijital zorbalık, teknolojik zorbalık, siber zorbalık ve telefon zorbalığı gibi farklı isimlerde de kullanılmaktadır (Hinduja ve Patchin, 2009).

Arıcağ (2009)'a göre siber zorbalık, bilinmeyen numaralardan gelen aramalar, gizli kişilerin yolladığı yararsız (spam) elektronik postalar, rencide edici ve şantaj barındıran, bir kişi ya da grubu karalamak için gönderilen elektronik posta ya da SMS'ler ile etrafa gönderilen ses, fotoğraf ve metinler, virüslü elektronik postalar, tüm bu olumsuz davranışların bir araya gelmesiyle oluşmuş bir tanımdır.

Siber zorbalık kapsamında ele alınan davranışlar: hakaret ve tehdit içeren kısa mesajlar ve e-postalar, virüslü e-postalar, isimsiz çağrılar, gizli kimlikle yollanan e-posta veya mesajlar gibi zararlı faaliyetlerdir (Arıcağ, 2009). Shariff (2008)'a göre siber zorbalık, web siteleri, anlık mesajlaşma, sohbet odaları, cep telefonları, bloglar, elektronik posta aracılığıyla diğer bireylerin tehdit edilmesi, aşağılanması veya onlara cinsel içerikli resimler ve mesajlar gönderilmesidir. Willard (2007), siber zorbalığı dijital teknolojinin diğer bireylere rahatsız edici mesaj göndermek veya sosyal saldırganlık yapmayı amaçlayarak kullanması şeklinde tanımlamıştır.

Belsey (2008), siber zorbalığı bir birey veya grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermeyi amaçlayarak kötü niyetle ve tekrarlı şekilde kullanması olarak tanımlamaktadır. Tanımda da görüldüğü üzere zorbalık tanımının temel kavramları bilgi iletişim teknolojileri ile ilişkilendirilmiştir. Shariff

(2005), siber zorbalığın üç özelliğini; zorbalığı yapan kişinin kimliğinin belirsiz olması, zorbalığa çok sayıda kişinin seyirci olması ve cinsel taciz olarak belirlemiştir.

Siber zorbalıkla ilgili yapılan çalışmalara ve tanımlamalara bakıldığında farklı şekillerde ifade edilmiş olmasına rağmen temelde elektronik ortamda yapılan tekrarlı, istenmeyen ve zarar verici davranışlara vurgu yapılmıştır.

2.4.1. Siber Zorbalığın Yaygınlığı

Siber zorbalık literatürüne bakıldığında Türkiye’de siber zorbalığın yaygınlığı ile ilgili araştırmalar incelendiğinde siber zorbalığın son yıllarda özellikle genç yaş grubu arasında yaygınlaştığı fark edilmektedir. Siber ortamda kimliğin gizlenmesinin çok kolay olması ve zorbalık mağdurlarının durumu bildirmemeleri gibi sebeplerden dolayı siber zorbalığın yaygınlığı için net bir bilgi sahibi olmak oldukça zordur. Araştırmalar siber zorbalığın evrensel bir problem olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Farklı ülkelerde yapılan araştırmalar siber zorbalık davranışlarının her ülkede gözlemlendiğini gözler önüne sermektedir (Erdur-Baker, 2013).

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu desteği ve Millî Eğitim Bakanlığı onayı ile altı akademisyenin gerçekleştirdiği proje kapsamında bazı illerde ortaokul 7. ve 8. sınıfta okuyan 400 öğrenci ile anket ve görüşmeler yapılmış, bunun sonuçlarına göre de öğrencilerin %9,5’inin sadece siber mağdur, %7’sinin sadece siber zorba toplamda da öğrencilerin %24’ünün siber zorbalık veya siber mağduriyet yaşadığı belirlenmiştir (Akca vd., 2015).

Araştırmalarda farklı yöntem ve ölçme araçlarının kullanılmasından dolayı siber zorbalık yaygınlık oranlarında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Erdur-Baker ve Kavşut (2007), araştırmasında Türkiye’deki siber zorbalık oranının %28 olduğunu belirtmiştir. Ayas ve Horzum (2011a)’a göre öğrencilerin %15’i siber zorbalık yapmakta ve %17,4’ü siber zorbalığa maruz kalmaktadır. Topçu (2008), öğrencilerin %48’inin siber zorbalık yaptığını belirtmiştir. Arıca (2009)’a göre Öğrencilerin %20’si hayatında en az bir kere siber zorbalık yapmakta ve %54’ü en az bir kere siber kurban olmaktadır. Dilmaç (2009), öğrencilerin %23’ünün en az bir kere siber zorbalık yaptığını, %55’inin ise en az bir kere siber mağdur olduklarını belirtmiştir.

Türkiye’deki bulgulara bakıldığında siber zorbalıkla karşılaşmış olma oranlarının %17 ile %48 arasında, siber zorbalığa maruz kalma oranının %9 ile %35

arasında ve siber zorbalık yapma oranının ise %4,1 ile %21 arasında farklılaşmakta olduğu görülmektedir (Burnukara, 2009).

Özdemir ve Akar (2011), araştırma grubunu 336 ortaöğretim öğrencisinin oluşturduğu ve ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler açısından inceledikleri araştırmalarında araştırmaya katılanların, %14'ünün son 30 gün içerisinde siber zorbalığa maruz kaldıklarını, %10'unun ise siber zorba davranışlarda bulunduğunu ifade etmiştir. Siber zorbalığın en çok yaşandığı siber ortamların başında ise sosyal paylaşım siteleri ve cep telefonları geldiği bulunmuştur.

Ayas ve Horzum (2012), ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarını incelemek ve çeşitli değişkenlerle aralarındaki ilişkiyi incelemek için yaptıkları araştırma sonucunda öğrencilerin %11,6'sının siber zorbalık davranışları gösterdiği bulunmuştur. Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık yapma ve mağdur olma durumlarına ilişkin yapılan bir araştırmada öğrencilerin yaklaşık %46'sının siber zorbalık davranışları sergilediği, %65'inin görülmüştür (Peker, 2013).

Çelik, vd., (2015)'ne göre katılımcıların %55,5'i hiçbir şekilde siber zorbalık yapmadıklarını ifade ederken, %25,2'si bir defa, %16'sı bir iki defa, %3,3'ü ise pek çok kez siber zorbalık yaptıklarını dile getirmişlerdir. Peker (2015)'e göre öğrencilerin yaklaşık %37'sinin siber zorbalığa karışmadığı ve %10,5'nin başkalarına siber zorbalık yaptığı ve yaklaşık %35'nin de siber zorba/mağdur olduğu saptanmıştır. Türkiye'deki çalışmaların çoğunluğunda erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber zorbalık yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Siber zorbalık risk gruplarına bakıldığında erkekler kızlara oranla daha fazla risk grubundadır (Erdur-Baker, vd., 2016).

Uluslararası literatüde siber zorbalığın yaygınlığı ile ilgili araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Yapılan araştırmalara bakıldığında birbirinden farklı sonuçlar ortaya çıksa da tüm dünyada ortak bir sorun olarak ön plana çıktığı görülmektedir. ABD'de siber zorbalık, tahmin edilenden çok daha yaygın bir sorun haline gelmiş ve 6-12. sınıf arasında okuyan öğrencilerin %20 ile %40'ının en az bir kere siber zorbalık mağduru olduğu anlaşılmıştır (Arıcak, 2011). Syts (2004)'in

yaptığı araştırmaya göre siber zorbalığın genel anlamda %33,9 oranında yaygın olduğu görülmüştür (Akt. Soydaş, 2011).

Hinduja ve Patchin (2008)'nin gençlere dönük bir müzik sitesi aracılığıyla 18 yaşından küçük 384 genç ile yaptıkları bir çevrimiçi araştırmada, gençlerin siber zorbalığı %11'inin sohbet odalarında ve %5,2'sinin mesaj yoluyla zorbalığı gerçekleştirdikleri ortaya konmuştur. Ayrıca siber zorbalıkla ilgili Hinduja ve Patchin (2010), ABD'de 12-18 yaşları arasındaki 4000 öğrenciyle eğitim kurumlarında gerçekleştirdikleri araştırmanın sonucunda katılımcıların %19,7'si en az bir kez siber zorbalıkta bulunduğunu kaydetmiştir. Ayrıca araştırmanın yapıldığı son bir ay içinde öğrencilerin %8,6'sı bir başkasına siber zorbalıkta bulunduğunu, %8,2'si bir başkasını küçük düşürmek ya da incitmek amacıyla çevrimiçi yorumlar yaptığını, %6,3'ü başka birisi hakkında dedikodu üretip bunları e-posta yoluyla yaydığını, %5'i cep telefonundan kısa mesaj yoluyla bir başkasını tehdit ettiğini, %5'i çevrimiçi olarak diğer kişileri tehdit ettiğini, %3,3'ü insanları küçük düşürmek ya da incitmek amacıyla çevrimiçi fotoğraf ya da resimler , %2,7'si videolar paylaştığını, %10,9'u en az bir kere siber zorbalık yaptıklarını paylaşmışlardır.

Walrave ve Heirman (2011), Belçika'da siber zorbalığın yaygınlığını ve doğasını belirlemek için 12-17 yaş arasında olan, 1318 ortaokul öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada, öğrencilerin 21,2'sinin ise siber zorbalık yaptığını bulmuşlardır. Smith vd. (2008)'in İngiltere'de 11 ile 16 yaşları arasında olan 261'i erkek, 267'si kız toplam 528 katılımcı ile yaptıkları araştırmada, siber zorbalık olaylarının %5,3'ünün anlık mesajlaşma yoluyla, %4,3'ünün telefon aramaları ile yapıldığı bulunmuştur. Schneider vd. (2012), yaptıkları araştırmada öğrencilerin %16'sının siber zorbalık yaptığını saptamıştır.

Robinson (2010), okul danışmanlarının siber zorbalık algısının araştırıldığı başka bir çalışmada, okul danışmanları öğrencilerinin siber zorbalık yaşantılarını okuldaki çalışma alanının içinde yer aldığını bildirmişlerdir. Öğrencilerin internet, bilgisayar ve cep telefonu kullanımının artması ve yaygınlaşmasıyla birlikte sosyal ortamdaki geleneksel zorbalık davranışlarının boyut değiştirerek siber ortamdaki zorbalığa dönüştüğü, siber zorbalık davranışlarının arttığı ve öğrencilerin siber zorbalığa daha çok maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Slonje ve Smith (2008), siber zorbalığı ve boyutlarını belirlemek için İsveç'te, 12-20 yaş arasındaki 360 kişi üzerinde araştırma yapmışlardır. 12-15 yaş arasındaki öğrencilerin bulunduğu 4 ortaokul ve 15-20 yaş arasındakiler için 4 okuldan veri toplanmıştır. Smith vd. (2006) tarafından geliştirilen anket uyarlanarak kullanılmıştır. Siber zorbalığın dört boyutunun (metin mesajı, e-posta, telefon konuşması ve resim/video görüntü yoluyla yapılanlar), yaş ve sınıf düzeyi ile ilişkisi, hissedilen etkileri, başkalarına anlatılma durumu ve gençlerin bu tip bir zorbalığın farkındalığı durumları ele alınmıştır. Araştırma bulguları; son iki ay içinde siber zorbalık yapanların oranı %5,3 iken; %2,8'i bir veya iki kez, %2,5'i ikiden fazla siber zorba olduğunu belirtmiştir.

Jäger vd. (2010), yaptıkları araştırmada siber zorbalıkta uzmanların ve eğitimcilerin görüşlerini değerlendirmişlerdir. Siber alanda çeşitli uzmanlardan oluşan (internet sitesi temsilcileri, bilişim teknolojileri uzmanları, kanun yapıcılar, rehberlik uzmanları, öğretmenler, çocuk koruma görevlileri, avukatlar vb.) 41 kişinin görüşleri alınmış ve ayrıca 55 eğitimcinin görüşlerine çevrimiçi olarak başvurulmuştur. Uzmanlara göre, yeni teknolojik gelişmeler, siber ortamda kimliğin gizlenebilmesi siber zorbalığın ortaya çıkmasında oldukça etkili olup siber zorbalığın önlenmesi için belli ve çerçevesi iyi çizilmiş kuralların konulması, filtrelemelerin yapılması, zorbalığın kolayca rapor edilebilmesini sağlayabilecek teknik altyapının olması, siber zorbalığa ilişkin farkındalığın artırılması ve teknoloji okur-yazarlığı konusunda farkındalık kazandırılması gerektiği belirtilmiştir. Öğretmen görüşleri incelendiğinde ise öğretmenlerin siber zorbalıkla mücadele ve baş etme konusunda yeterli bilgilerinin olmadığı, teknolojiyi yeterince bilmedikleri, kullanamadıkları ve takip edemedikleri, anne-babalarının teknoloji konusunda yeterli donanıma sahip olmadıkları sadece cezalandırma yoluyla önlemenin sağlanamayacağı belirtilmiştir. Araştırmada anne-babaların ve öğretmenlerin teknoloji bilgisi ve kullanımı konusunda eğitime ihtiyaç duydukları, siber zorbalık ve siber zorbalıkla mücadele konusunda temel bilgi ve becerileri kazanabilecekleri eğitimlerin verilmesi gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

500 Avustralyalı öğrenci üzerinde yapılan çalışmada sonuçlara bakıldığında, araştırmaya katılan öğrencilerin %25,2'si geleneksel zorbalık ve siber zorbalık yapmışlardır. Yapılan araştırmada, sürekli öfke, kişilerarası çatışma, ahlaki çöküntü ve okuldan kaçma geleneksel zorba/kurban olma ile ilişkili bulunmuştur. Ayrıca,

bireysel özelliklerin yanında ail eve okul çevresinin de geleneksel zorbalık ve siber zorbalık üzerinde önemli etkileri olduğu bulunmuştur (Tanrıku ve Campbell, 2015).

2.4.2. Siber Zorbalık ve Cinsiyet

Yapılan araştırmalara bakıldığında Türkiye’de siber zorbalığa ilişkin araştırmalarda cinsiyet ve siber zorbalık arasında farklı bulgular elde edilmiştir. Siber zorbalığa ilişkin araştırmalarda cinsiyete göre farklılaşma, geleneksel zorbalıkla cinsiyet arasındaki ilişki kadar açık değildir (Burnukara, 2009). Literatür incelendiğinde kimi araştırmacıların erkeklerin, kimilerinin kızların daha çok siber zorbalık yaptığını kimi araştırmacıların da siber zorbalığın cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediğini belirlemişlerdir.

Erdur-Baker ve Kavşut (2007), Topçu (2008), Arıcak (2009), Erdur-Baker (2010), Soydaş (2011) ve Serin (2012) araştırmalarında erkeklerin siber zorbalık olaylarına karışma eğiliminin kızlara göre daha fazla olduğuna ulaşmışlardır. Manap (2012), tarafından yapılan araştırmada; Samsun’da bulunan ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin bazı değişkenlere göre siber zorbalık davranışları incelenmiştir. Samsun ilinin merkeze ilçelerinde 2 özel ve 7 resmi ilköğretim kurumunda 6, 7 ve 8. sınıfta öğrenim görmekte olan 559 kız, 583 erkek toplam 1142 öğrenci araştırmaya katılmıştır. Araştırmada erkek öğrencilerin siber zorbalık düzeyi kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Arıcak vd. (2008), tarafından yapılan araştırma sonuçlarına bakıldığında katılımcıların; %35,7’sinin siber zorbalık yaptığı, erkek öğrencilerin %9’unun, kız öğrencilerin %16,7’sinin siber zorbalık yaptığını belirtmişlerdir. Özellikle Türkiye’deki araştırmalarda siber zorbalık olaylarının erkeklerde daha çok görülmesi, erkeklerin bilgi iletişim araçlarına daha kolay ulaşmaları ve kızların farklı nedenlerle daha fazla kontrol altına alınmasının bir sonucu olması muhtemeldir (Evegü, 2014). Pamuk ve Bavlı (2013), tarafından 357 ergenle yapılan araştırmada erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir.

Erdur-Baker ve Tanrıku (2010), ortaokulda okuyan 10-14 yaş aralığındaki 165 öğrenci ile yaptıkları araştırmada yaş ve cinsiyetin siber zorbalık üzerinde ortak etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Korkmaz (2016), tarafından yapılan

çalışmaya katılan öğrencilerden elde edilen verilere baktığımızda, erkeklerin daha çok siber zorbalık davranışları sergilediklerini göstermektedir.

Gökçearslan ve Seferoğlu (2016), yaptıkları çalışmada cinsiyetler açısından riskli internet davranışları puanlarının farklılaştığını ve siber zorbalık bağlamında erkeklerin kızlara göre internette daha fazla riskli davranışlarda bulunduğunu ifade etmiştir. Peker (2015)'e göre öğrencilerin cinsiyete göre siber zorbalık statülerine bakıldığında, erkek öğrencilerin kızlardan hem daha fazla siber zorbalık yaptığı hem de daha fazla siber zorba/mağdur olmuşlardır.

Erdur-Baker vd., (2016), erkeklerin siber zorbalık puanlarının kızlara göre daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında ahlaki çöküntü ve saldırganlık puanları kızlara göre daha yüksektir. Dolayısıyla ahlaki çöküntü ve saldırganlık davranışlarının da siber zorba olma ile önemli derecede ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Yurtdışında yapılan araştırmalara bakıldığında daha çok kızların siber zorbalık yaptıkları gözlenirken, yurtiçi araştırmalarda genellikle erkeklerin daha çok siber zorbalık yaptıkları gözlenmiştir. Toplum tarafından öğretilen cinsiyet rolleri, ebeveynlerin örnek alınması gibi sebeplerden dolayı da bulgular farklılaşmaktadır. Keith ve Martin (2005)'e göre, kız öğrencilerin daha çok siber zorbalık yapması, siber zorbalığın ilişkisel zorbalık türü davranışları içermesinden kaynaklanmaktadır (biri hakkında dedikodu yaymak, onu dışlamak gibi).

Çiftçi (2010), Working to Halt örgütünün yayınladığı rapora göre kadınlar siber zorbalık vakalarının %78'inde, erkekler ise %21'inde kurban durumundadır. Siber zorbalığı yapanlar incelendiğinde ise zorbalığı yapanların %45'inin erkek, %35'inin ise kadınlar olduğu bulunmuştur.

Hinduja ve Patchin (2008)'e göre her ne kadar erkekler geleneksel zorbalık yapma eğiliminde daha fazla olsalar da kızlar sosyal medyayı daha çok kullandıkları için mağdur etmek istedikleri kişinin daha çok insan önünde utanmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Hinduja ve Patchin (2010), yaptıkları araştırmada cinsiyete dayalı olarak bakıldığında erkeklerin siber zorbalık yapma oranlarının kızlara oranla daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Araştırmanın yapıldığı son bir ay içinde erkeklerin %9,4'ü, kızların %7,6'sı en az bir kez siber zorbalık yapmışlardır.

2.4.3. Siber Zorbalık ve Yaş

Yaş ile siber zorbalık arasındaki farklılaşmayı inceleyen Türkiye'deki araştırmalar incelendiğinde birbirinden farklı bulguların olduğu görülmektedir. Bunun ortaya çıkmasında araştırmacıların temel aldıkları siber zorbalık tanımları, ölçme araçları, çalışmaya katılan kişilerin özellikleri, sosyo-ekonomik düzey, içinde bulunulan kültürün özellikleri gibi farklı etkenler etkili olmuş olabilir. Sonuç olarak Eroğlu (2014)'ün de belirttiği gibi siber zorbalığın yaşla birlikte arttığı, ergenlik döneminde en yüksek seviyeye ulaştığı söylenebilir. Bunun yanında geleneksel zorbalığın yaşla birlikte azalmasına rağmen siber zorbalığın yaşla birlikte artması, yaş arttıkça bilgi iletişim teknolojilerine ulaşma imkânının da artmasıyla açıklanabilir (Eroğlu, 2011). İnternet ve bilgi ve iletişim teknolojilerine bakıldığında daha çok kötüye kullanım erkekler arasında ve 14-52 yaş aralığında yaygın olduğu görülmektedir (Tanrikulu, vd., 2015).

Manap (2012), tarafından yapılan araştırmada; ilköğretim kurumunda 6., 7. ve 8. sınıfta öğrenim görmekte olan 1142 öğrenci araştırmaya katılmıştır. Araştırmada sınıf düzeyi arttıkça siber zorbalık düzeyinin de arttığı görülmektedir. Kocaşahan (2012), ortaöğretim ve üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı betimsel araştırmada öğrencilerin %12'sinin siber zorba olduklarını ve lise öğrencilerinin üniversite öğrencilerinden daha fazla siber zorbalık yaptığını belirtmiştir. Pamuk ve Bavlı (2013), tarafından 357 ergenle yapılan araştırmada sınıf düzeyi dolayısıyla yaş ile siber zorbalık arasında anlamlı bir fark bulamamışlardır.

Soydaş (2011), tarafından Mersin, Malatya, İstanbul, Hatay, Gaziantep ve Ankara'da öğrenim görmekte olan ilköğretim ikinci kademeye ve ortaöğrenimine devam etmekte olan 662'si erkek, 733'ü kız olmak üzere toplam 1395 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada; ilk ve orta ergenlik döneminde yapılan araştırma bulgularına göre siber zorbalık davranışları açısından sınıf düzeylerinde anlamlı farklılık bulunmazken, ilköğretimdeki öğrencilerin ortaöğretim öğrencilerinden daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığı ortaya konulmuştur.

Ayas ve Horzum (2012), ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarını incelemek ve çeşitli değişkenlerle aralarındaki ilişkiyi incelemek için yaptıkları araştırma sonucunda 8. sınıf öğrencilerinin 6. ve 7. sınıf öğrencilerine oranla daha fazla siber zorbalık yaptığını belirtmişlerdir.

Gökçearslan ve Seferoğlu (2016), sınıf düzeyi arttıkça riskli İnternet davranışları sıra ortalama puanları da artmaktadır. Yapılan analiz sonucunda riskli internet davranışları bakımından 6. ve 7. sınıflar ile 6. ve 8. sınıflar arasında 8. sınıfların daha riskli davranışlar sergiledikleri yönünde anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Öğrencilerin internet kullanımı ile ilgili deneyim artışının bilinçli kullanımı beraberinde getirmediğini göstermektedir.

Peker (2015)'e göre öğrencilerin sınıf düzeyine göre siber zorbalık statülerine bakıldığında, 7. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin diğer sınıftaki öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık davranışlarına karıştıkları görülmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gençler ve çocuklar arasında kötüye kullanımına yönelik yapılan araştırmada en çok kötüye kullanım araçları arasında cep telefonları, sosyal paylaşım siteleri, anlık mesajlar ve web sayfaları yer almaktadır. Gençler, bilgi ve iletişim teknolojilerini üç farklı şekilde kötüye kullanmaktalar. Bu kötüye kullanım, gençlerden gençlere, gençlerden yetişkinlere ve yetişkinlerden gençlere doğru uygulanmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin en çok kötüye kullanımı cinsel taciz ve hakaret etmek şeklinde olmaktadır (Tanrıku, vd., 2015).

Uluslararası literatürde siber zorbalık ve yaş arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar incelendiğinde; Beale ve Kimberley (2007)'e göre, siber zorbalık ilkökul yıllarında az görülmekte, ortaokulda artmakta ve lise yıllarında zirveye ulaşmaktadır. Tokunaga (2010), siber zorbalığın ergenlikte en yüksek noktaya ulaştığından bahsetmiştir. Hinduja ve Patchin (2008), siber zorbalığın en fazla 15 yaşında görüldüğünü belirtmektedirler.

Williams ve Guerra (2007)'ya göre, siber zorbalık en çok ortaokul yıllarında görülmektedir. Slonje ve Smith (2008) de ortaokul yıllarında siber zorbalığın liseye göre daha fazla görüldüğünü belirtmişlerdir. Smith vd. (2008)'in İngiltere'de 11 ile 16 yaşları arasında olan 261'i erkek, 267'si kız toplam 528 katılımcı ile yaptıkları araştırmada, siber zorba olma deneyiminin cinsiyet açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Slonje ve Smith (2008), siber zorbalığı ve boyutlarını belirlemek için İsveç'te, 360 kişi üzerinde araştırma yapmışlardır. 12-15 yaş arasındaki öğrencilerin bulunduğu 4 ortaokul ve 15-20 yaş arasındakiler için 4 okuldan veri toplanmıştır.

Yaptıkları araştırmada yaş ile siber zorbalık veya siber mağduriyet arasında anlamlı bir ilişki bulamamışlardır.

2.5. Siber Mağduriyet

Araştırmalarda siber zorbalıkla ilgili pek çok tanımla karşılaşmaktayız ancak siber mağduriyetle ilgili yapılan tanımlar siber zorbalığa oranla daha kısıtlıdır.

Arıcak, Tanrıku ve Kınay (2012,) siber mağduriyeti, bilgi iletişim teknolojileri vasıtasıyla birey veya grubun, özel ya da tüzel bir kişiliğin, teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verici davranışlara maruz kalması ve bu davranışlardan dolayı maddi-manevi mağdur olması durumu olarak tanımlamışlardır. Genel olarak siber mağduriyet, siber zorbalığa maruz kalmayı ve bu durumdan etkilenmeyi kapsamaktadır.

2.5.1. Siber Mağduriyetin Yaygınlığı

Siber mağduriyetin Türkiye’ki yaygınlığına bakıldığında, Erdur-Baker ve Kavşut (2007), siber mağdur oranının %30 olduğunu belirtmiştir. Dilmaç (2009), %55’inin en az bir kere siber mağduriyet yaşadığını belirtmektedir. Arıcak (2009), %54’ünün en az bir defa siber mağduriyet yaşadığını belirtmiştir. Ayas ve Horzum (2011a), %17,4’ünün siber mağduriyet yaşadığını bildirmiştir. Serin (2012), %11.79’unun siber mağdur olduğunu belirtmiştir.

Ayas ve Horzum (2012), ilköğretim ikinci kademe ğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarını incelemek ve çeşitli değişkenlerle aralarındaki ilişkiyi incelemek için ‘‘Siber Zorba ve Mağdur Anketi’’ni 413 öğrenciye uygulamışlardır. Peker (2013), araştırma sonucunda öğrencilerin %18,6’sının siber zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur. Ortaokul ğrencilerinin siber zorbalık yapma ve mağdur olma durumlarına ilişkin yapılan bir araştırmada öğrencilerin yaklaşık %65’inin siber mağdur olduğu görülmüştür.

Erdur-Baker (2010), siber zorbalık ve geleneksel zorbalık arasındaki ilişkiyi cinsiyete ve internet bağlantılı iletişim araçlarının sık ve riskli kullanımına göre incelediği araştırmasında yaşları 14-18 arasında değişen 274 ergen (123 kız, 151 erkek) ile çalışmıştır. Araştırma sonuçları, katılımcıların %32 sinin hem geleneksel hem de siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir.

Kocaşahan (2012), ortaöğretim ve üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı betimsel araştırmada öğrencilerin %11,7'sinin siber mağdur ve %6'sının da hem siber zorba hem siber mağdur olduklarını bulmuştur. Araştırmada üniversite öğrencilerinin lise öğrencilerinden daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığı bulunmuştur.

Peker (2015), öğrencilerin yaklaşık %17'sinin siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Çelik, vd., (2015)'ne göre katılımcıların %52,3'ü hiçbir şekilde siber zorbalığa maruz kalmadıklarını ifade ederken, %34,5'i bir defa, %10,1'i bir iki defa, %2,5'i çok kez, %1,7'si ise pek çok kez siber zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Araştırma verilerine göre katılımcıların %46,7'si en az bir kez siber zorbalık mağduru olmuştur. Buna karşın "Son bir ay içerisinde siber zorbalığa maruz kaldım" ifadesine katılma durumunda ise katılımcıların %58,8'i son bir ay içerisinde siber zorbalığa maruz kalmadıklarını belirtirken, %32,8'i bir defa, %5'i bir iki defa, %2,5'i çok kez, %0,8'i ise pek çok kez siber zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Uluslararası literatürde siber mağduriyetin yaygınlığına bakıldığında ise; Dehue vd. (2008)'nin yaptıkları araştırmada katılımcıların %17,2'sinin bir önceki sene içerisinde bir ya da iki kere siber zorbalığa maruz kaldıklarını bununla beraber katılımcıların %4,7'sinin devamlı olarak zorbalık mağduru olduğunu bulgulamışlardır. Mann (2010), 13-16 yaşları arasındaki gençlerle yaptığı araştırmada, gençlerin %4,8'inin siber zorbalık mağduru olduklarını bulgulamıştır. Çeşitli araştırmalara baktığımızda, siber mağduriyetin %5,9 ile %72 arasında oranlar aldığı görülmektedir (Hinduja ve Patchin, 2012).

Siber zorbalıkla ilgili Hinduja ve Patchin (2010), ABD'de 12-18 yaşları arasındaki 4000 öğrenciyle eğitim kurumlarında gerçekleştirdikleri araştırmanın sonucunda %24,4'ü en az bir kez siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmişlerdir. Walrave ve Heirman (2011), Belçika'da siber zorbalığın yaygınlığını ve doğasını belirlemek için 12-17 yaş arasında olan, 1318 ortaokul öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada, öğrencilerin %34,2'inin siber zorbalığa maruz kaldığını bulmuşlardır.

Schneider vd. (2012), öğrencilerin %60'nın siber zorbalığa maruz kaldığını saptamıştır. Ayrıca araştırma sonucunda siber zorbalığa maruz kalanların %34'ünün depresif belirtiler gösterdiği, %18'inin intiharı düşündükleri, %24'ünün kendilerine zarar verdikleri, %9'unun intihar girişiminde buldukları ve %3'ünün tıbbi tedavi

aldıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca siber mağdurların daha düşük okul başarıları gösterdikleri de rapor edilmiştir.

O'Harra (2012), okul danışmanlarının, öğrencilerin siber zorbalık deneyimlerindeki rolü ve sorumlulukları üzerine yaptığı araştırmada okul danışmanları öğrencilerin siber zorbalık yaşantılarının akran zorbalığı yaşantılarından daha önemli bir problem olduğunu ve müdahale etme noktasında yetersiz kaldıklarına ilişkin değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Ayrıca araştırmada, kız öğrencilerin erkeklere oranla daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığı, öğrencilerin siber zorbalık yaşantılarını gizleme, kimseyle paylaşmama eğiliminde olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Slonje ve Smith (2008), siber zorbalığı ve boyutlarını belirlemek için İsveç'te, 12-20 yaş arasındaki 360 kişi üzerinde araştırma yapmışlardır. 12-15 yaş arasındaki öğrencilerin bulunduğu 4 ortaokul ve 15-20 yaş arasındakiler için 4 okuldan veri toplanmıştır. Siber zorbalığın dört boyutunun (metin mesajı, e-posta, telefon konuşması ve resim/video görüntü yoluyla yapılanlar), yaş ve sınıf düzeyi ile ilişkisi, hissedilen etkileri, başkalarına anlatılma durumu ve gençlerin bu tip bir zorbalığın farkındalığı durumları ele alınmıştır. Siber zorbalığın dört türünden herhangi birine maruz kalanlar grubun %11,7'sini oluşturmaktadır. Bu siber kurbanların %17,6'sını ortaokula gidenler (12-15 yaş arasındakiler) oluşturmaktadır. Siber kurbanların %50'si yaşadıkları siber zorbalık olayından kimseye söz etmediklerini belirtmişlerdir. %35,7 oranındaki siber kurbanlar bir arkadaşına, %8,9'u anne-babalarına, %5,4'ü başka birilerine bu olayları anlattığını ifade etmiştir. Siber zorbalık olayını bir öğretmene anlatan kimse çıkmamıştır.

2.5.2. Siber Mağduriyet ve Cinsiyet

Türkiye'de siber mağduriyet ve cinsiyet araştırmalarına bakıldığında; Arıca vd. (2008), tarafından yapılan araştırmada erkek öğrencilerin %13,4'ü, kız öğrencilerin %10,4'ü siber zorbalığa uğradıklarını belirtmişlerdir. Topçu vd. (2008), siber mağduriyet açısından kızlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemektedir. Özdemir ve Akar (2011), tarafından yapılan araştırmada cinsiyetin siber mağdur olma üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir.

Erdur-Baker ve Tanrikulu (2010), 10-14 yaş aralığındaki 165 öğrenci ile yaptıkları araştırmada siber zorba olma üzerinde etkisi olan yaş ve cinsiyetin siber mağdur olma üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca siber mağdur olan öğrencilerin yüksek düzeyde depresif belirtiler gösterdiklerini ifade etmişlerdir.

Korkmaz (2016), tarafından yapılan araştırmaya katılan öğrencilerden elde edilen veriler, kız öğrencilerin daha çok siber zorbalıkla karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir. Katılımcılar ilçe lisesi, fen lisesi ve özel lise öğrencilerinden oluşmaktadır. Siber mağduriyete uğrayan öğrencilerin daha çok ilçe lisesi öğrencileri, daha sonra fen lisesi öğrencileri ve daha sonra ise özel lise öğrencileri olduğu görülmektedir.

Uluslararası literatürde siber mağduriyet ve cinsiyet arasındaki ilişkiye bakıldığında; Mesch (2009)'e göre, siber mağduriyet açısından kızlar erkeklere göre daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadırlar. Walrave ve Heirman (2011), Belçika'da yaptığı çalışmada, siber zorbalıkta cinsiyetin önemli bir faktör olmadığı ancak kızların daha fazla siber zorbalığa uğradığını belirtmiştir.

Hinduja ve Patchin (2010), yaptıkları araştırmada cinsiyete dayalı olarak bakıldığında kızların siber zorbalığa maruz kalma oranlarının erkeklere göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Erkeklerin %16'sı, kızların %25,8'i en az bir kez, kızların %8'i, erkeklerin %7,1'i araştırmanın yapıldığı son bir ay içinde en az bir kez siber zorbalığa maruz kaldığını bulmuşlardır.

2.5.3. Siber Mağduriyet ve Yaş

Türkiye'de siber mağdur olma ve yaş arasındaki araştırmalar incelendiğinde; Ayas ve Horzum (2012), 6., 7. ve 8. Sınıf öğrencileriyle yaptıkları araştırma sonucunda 6. sınıf öğrencilerinin 7. ve 8. sınıf öğrencilerine göre daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıkları görülmüştür.

Burnukara (2009), yaptığı araştırmada 7. Sınıf öğrencilerin 9., 10. ve 11. sınıf öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında, araştırmada, fiziksel ortamda kurban olan ergenlerin %28'nin aynı zamanda siber ortamda kurban, fiziksel ortamda zorba/kurban olan ergenlerin %28'nin de siber ortamda zorba/kurban olduğu bulunmuştur.

Arıca vd. (2008), tarafından yapılan araştırma sonuçlarına bakıldığında katılımcılar arasında erkeklerin %3,3'ünün, kızların ise %2,6'sının siber zorbalığa uğradıklarını belirtmişlerdir. Korkmaz (2016), 10. ve 11. Sınıflarla yaptığı araştırmada öğrencilerin yaşamış oldukları mağduriyetin düzeyi sınıf düzeyine bağlı olarak istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık içermediğini belirtmiştir.

İnternet ve bilgi iletişim teknolojilerini kötüye kullanımına maruz kalanlara bakıldığında en çok maruz kalanların kadınlar olduğunu ve 8-46 yaş aralığında yaygın olduğu görülmektedir (Tanrikulu, vd., 2015).

Siber mağdur olma ve yaş arasındaki uluslararası literatür incelendiğinde; Mann (2010), 13-16 yaşları arasındaki gençlerle yaptığı araştırmada, gençlerin %4,8'inin siber mağdur olduklarını bulgulamıştır. Yaş ve siber mağduriyet arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığını belirten pek çok araştırma (Bayar, 2010; Beran ve Li, 2005; Bonano ve Hymel, 2013; Burnukara, 2009; Çivilidağ ve Cooper, 2013; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Feldman, 2011; Kapatzia ve Sygkollitou, 2007; Karlier-Soydaş, 2011; Lapidot-Lefler ve Dolev-Cohen, 2014; Özdemir ve Akar, 2011; Özdemir, 2015; Pamuk ve Bavlı, 2013; Slonje ve Smith vd., 2008; Smith vd., 2006; Türkileri, 2012) mevcuttur. Ayrıca siber mağdur olma durumunun yaşa bağlı olarak arttığını belirten araştırma bulguları da (Kowalski ve Limber, 2007; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Smith vd., 2008; Ybarra vd., 2007) mevcuttur.

2.6. Denetim Odağı

Literatüre bakıldığında denetim odağı kavramı uzun yıllar merak ve araştırma konusu olup çok sayıda araştırma yapılmıştır. Denetim odağı, bireylerin kendi yaşamlarıyla ilgili olayları kendilerinin veya dış güçlerin kontrolüne olan inançları bireylerin kontrol odaklarının ne yönde olduğunu belirlemektedir (Yeşilyaprak, 1990). Bireylerde, olumlu veya olumsuz deneyimlerinin kendilerinden veya kendisi dışındaki güçlerden kaynaklandığı şeklinde iki inanış biçimlerinden birinin ağırlıklı olduğu gözlenmektedir (Rotter vd. 1972).

Rotter (1966), tarafından ilk defa 1966 yılında; bireyin olumlu ya da olumsuz olarak kendisini etkileyen olayları kendisinden kaynaklı ya da güçlü olan dış kaynaklara bağlama eğilimidir. Kendilerini etkileyen olayların çoğunlukla kendi denetimlerinde olduğuna inanan bireyler iç denetimli; daha çok kendileri dışındaki güçlerin denetimlerinde olduğuna inanan bireyler ise dış denetimli olarak nitelendirilmektedir.

Rotter'in Sosyal Öğrenme Kuramına göre, çocukların davranışlarının sonuçlarında aldıkları ödül ve cezalar yaşamlarının ilerdeki yıllardaki davranışlarının sonuçları hakkında beklentiler geliştirmelerine neden olmaktadır. Bu beklentiler özeldir, bireyler dışarıdan gelen uyarıcıları farklı algılar, farklı tepkiler gösterirler. Bu kurama göre, bireylerin tepkilerini belirleyen en önemli etmen, pekiştiricileri kendi davranışlarının sonuçları olarak mı, yoksa kendi davranışlarının bağımsız dışsal güçlere bağlı sonuçlar olarak mı algılandıklarıdır. Rotter bu algılayış biçimlerini “içsel” ve “dışsal” kontrol kaynaklarına inanç olarak isimlendirilmiş ve denetim odağı adını vermiştir (Rotter, 1975).

Seligman ve Martin (1979), denetim odağını; insanların karşılaştıkları veya yaşadıkları olaylara yaptıkları yüklemeler yani neden bulma olarak tanımlamıştır. Bu yüklemeler genellenerek yaşamlarında sonraki davranışlarına yansır. Birey, davranış ile sonuç arasındaki ilişki ile ilgili yüklemeleri iç ve dış etmenlerden birine yapar ve bu yüklemeler farklı sonuçlara yol açar. Bir davranışın sonucu için çevre ve kişinin kendisi olmak üzere iki kaynak vardır. Davranışlar kişisel ve çevresel özelliklerin bileşiminin bir ürünüdür. Etkili kişisel özellikler güç, yetenek, istek ve çabalarla belirlenir. Etkili çevresel özellikler ise zorluk ve şans faktörlerini içerir.

İnsanlar, yaşantılarının sorumluluğunu ya kendilerinde ya da kader, talih, kısmet, şans, rastlantı, gibi kendilerinin dışındaki güçlere yükleme eğilimindedirler. Bir başka deyişle, ödül ve cezaları kontrol eden güçler, kişinin kendi içinde veya onun dışında odaklanmış olarak algılanabilirler (Dönmez, 1983).

Genel olarak denetim odağının; edilgen insan/edilgen toplum olgusunu aşmada, etkin insan ve insanlardan oluşan, kendi kendini yönetebilen, toplumsal süreçlerdeki rolünün ve sorumluluğunun bilincinde olan bireylerin oluşturacağı bir toplumun geliştirilmesinde sosyo-psikolojik dinamikleri ortaya koyacak potansiyelde bir kişilik olgusu olduğu kanısı, bu yöndeki araştırmaların sürmesinde teşvik edici olacaktır (Yeşilyaprak, 2004).

Denetim odağı algısı, sorumluluk yükleme ve nedensellik belirtme ile ilgili olduğu görülmektedir. İçten denetimli bireyler yaptıkları işin yeteneğe dayalı yönlerini belirterek başarılarını kendi davranışlarına bağlamaktadırlar. Dıştan denetimli bireyler ise şansını ya da koşulları ediminin sonucunu özellikle de başarısızlığının sebebi olarak algılamaktadırlar (Dönmez, 1986).

Bireyler, yaşamları boyunca farklı alanlar ve konularda karar almak zorundadırlar. Denetim odağı, karar verme sürecinin davranışa dönüşmesini doğrudan etkileyen bir kişilik özelliğidir ve ergenlik döneminde denetim odağının gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Çünkü ergenlik dönemindeki bireyin içten veya dıştan denetimli olmasına bağlı olarak karar verirken sergileyeceği davranışlar da farklılaşabilmektedir (Candangil-Özcan, Ceyhan, 2006).

2.6.1. İç Denetim Odağı

Bireyler, denetim odağı yönünden birbirlerinden anlamlı olarak farklılaştıkları yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur. İç ve dış denetim odağı inancını kişilik özelliği olarak ele alıp inceleyen birçok araştırma, iç denetim odağı yöneliminin kişilikteki etkilerinin, dış denetim odağı yönelimli olmaya oranla daha olumlu sonuçları olduğunu göstermektedir (Küçükkaragöz, 1998).

Yeşilyaprak (1990), iç denetim odağına sahip kişilerin; diğerlerine oranla olumsuz etkilere daha fazla dirençli olduklarını, kendilerini daha etkili, güvenli ve bağımsız kişiler olarak algılayan pozitif bir benlik algısına sahip, kişisel özgürlüklerinin sınırlandığı durumlarda güçlü tepkiler gösterdiklerini, atılgan ve girişimci kişiler olduklarını; bu kişilerin entelektüel ve akademik etkinliklerde daha fazla zaman harcadıklarını, okuldaki başarılarının dış denetimli bireylere oranla daha yüksek olduğunu, özellikle yarışma gibi ortamlarda bulduklarında daha üstün başarı ve performans gösterdiklerini ve son olarak da toplumsal olaylarda daha aktif olduklarını ortaya koymuştur.

2.6.1.1. İç Denetim Odağına Sahip Olan Bireylerin Özellikleri

Yapılan araştırmalarda içten ve dıştan denetimli kişilerin bazı özellikler bakımından birbirinden farklılık gösterdiği bulunmuştur (Şara, 2012; Bornstein ve Huprich, 2006). Birçok araştırmacı iç denetim odağına sahip olan bireylerin özelliklerini şu şekilde sıralamışlardır;

- Öğrenmelerinde daha fazla sorumluluk alırlar
- İçtendirler
- Sosyal açıdan atılgan ve girişimcidirler
- Çok az bencillik ve sosyal kaygı yaşarlar
- Haksızlığa karşı daha mücadelecidirler
- Akademik ve entelektüel etkinliklere daha fazla zaman harcarlar

- Akademik başarıları daha yüksektir
- Olumsuz etkilere daha fazla direnirler
- Kişisel özgürlüklerinin kısıtlanmasına güçlü biçimde tepki gösterirler
- Kendilerini daha etkili ve güvenli kişiler olarak algırlarlar
- Duygusal yönden daha sağlıklı ve dengeli kişilerdirler
- Olaylara daha objektif bakabilirler
- Etkili iletişim kurmada daha başarılı ve etkindirler
- Zamanı daha verimli kullanırlar (Şara, 2012; Bornstein ve Huprich, 2006; Çakar, 1997; Arıcak, 1995; Sayiner, 2003; Dönmez, 1986; Yeşilyaprak, 1988).

İç denetim odağına sahip kişilerin dış denetim odaklılara göre kişilerarası ilişkilerde daha samimi, yakın ve içten davrandıkları belirlenmiştir. Bunun yanı sıra iç denetim odağına sahip olan kişiler eğitsel faaliyetlere daha fazla zaman ayırmaktadırlar. Kendilerini daha etkili, emin ve bağımsız bireyler olarak algılıyorlar ve daha sağlıklı bir duygusal hayat sürdürmektedirler (Dinçyürek vd., 2012).

Literatüre incelendiğinde denetim odağı ile ilgili uzun yıllar araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Türkiye'deki literatür incelendiğinde denetim odağı konusunda farklı disiplinlerce gerçekleştirilen birçok yüksek lisans ve doktora düzeyinde tez çalışması olduğu görülmektedir. Alisinanoğlu (2000), yaptığı araştırmada çocukların denetim odakları ile algıladıkları anne tutumları arasındaki ilişkiye bakmıştır. Araştırma sonunda annenin öğrenim düzeyi yükseldikçe, çocukların denetim odağı puanları azaldığı görülmüştür. Bu durum annenin yüksek öğrenim düzeyinde olmasının "lise veya üniversite mezunu" çocukların içten denetimli olmalarını sağladığını göstermektedir.

Yılmaz (2002), tarafından yapılan çalışmada 13-14 yaşındaki ön-ergenlerde benmerkezci düşüncenin denetim odağı arasındaki ilişki incelenmiştir. Ön-ergenlerin benmerkezci düşünce düzeylerine göre, denetim odağı puanlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı saptanmıştır. Çivitci (2007), araştırmasında denetim odağının başarı boyutunda, başarı talebi ve saygı talebi içten denetimlilerde daha yüksek bulunmuştur. Denetim odağı boyutlarında genellikle erkeklerde başarı talebi ve rahatlık talebinin kızlardan daha fazla olduğu gözlenmiştir.

Erbaş (2009), 12. sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmada, genelde erkek öğrencilerin iç denetim odağına kız öğrenciler ise dış denetim odağına sahip

oldukları tespit edilmiştir. Akademik başarı düzeyi arttıkça denetim odağının yönünün içe dönmekte olduğu bir başka ifadeyle akademik başarı düzeyi yüksek olan öğrencilerin kontrol bende duygusunun da yüksek olduğu bulunmuştur.

Uluslararası literatürde iç denetim odağı ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, Biaggio (1985), denetim odağı ile kaygı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma, Brezilya Üniversitesi Psikoloji Bölümü birinci sınıfta okuyan toplam 86 kız öğrenci ile yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre şansa ilgili durumlarda iç denetimli öğrenciler dış denetimlilerden daha fazla kaygılı bulunurken,

Benham (1995)'ın araştırmasına göre iç denetim odağıyla okul başarısı, sorumluluk alma ve motivasyon arasında anlamlı ilişki vardır. Buna göre yüksek iç denetim odağına sahip bireylerin akademik açıdan sorumluluk aldıkları görülmüştür. Ayrıca akademik olarak başarılı olmak için yüksek motivasyona sahip oldukları ifade edilmiştir.

Yeh vd. (2008), yaptıkları çalışmalarında iç kontrol algısının bireylerin alkol bağımlılığıyla ilişkisini incelemişlerdir. Yapılan araştırmada alkol bağımlılığını yordamada iç denetim odağının önemli bir rolü olduğu bulunmuştur. Bu yöndeki araştırmalarına dayanarak alkol bağımlılığıyla ilgili denetim odağı ölçeğini geliştirmişlerdir. Bu şekilde alkol bağımlısı bireylerin denetim odağı yönelimlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Ghonsooly ve Rezvani (2011), İngilizce öğretmenlerinin denetim odaklarının öğrencilerinin okuma beceri başarılarına etkisinin olup olmadığı araştırmışlardır. Mashhad Dil Enstitüsü'nde çalışan 100 İngilizce öğretmenine Rose ve Medway (1981)'in 28 maddelik 'Öğretmen Denetim Odağı' ölçeği uygulanmıştır. Sonuç olarak iç denetim odağına sahip öğretmenlerin öğrencilerinin okuma becerisi başarılarının dış denetim odağına sahip öğretmenlerin öğrencilerinden yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgudan sonra iç ve dış denetim odaklı 10'ar öğretmenle röportaj yapılmış, kendi başarı ve başarısızlıklarına yükledikleri anlam ve tutumları hakkında yani denetim odağı hakkında konuşmaları istenmiştir. İç denetim odaklı öğretmenler konuşmaktan çekinmemiş ve bu faktörün onların kariyerini, motivasyonlarını oldukça etkilediklerinden bahsetmişlerdir.

Saadat vd. (2012), üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları araştırmada denetim odağı ve benlik saygısı arasında ilişki olduğu sonucuna

ulaşmışlardır. Benlik saygısının tüm boyutları içsel denetim odağı ile pozitif ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Ayrıca benlik saygısının tüm alt boyutları, içsel denetim odağı tarafından yordanabilir.

2.6.2. Dış Denetim Odağı

Kişilerarası ilişkiler açısından genelde dış denetim odaklı kişiler sosyal beceriler açısından daha yetersiz, iç denetimliler ise daha başarılı ve sosyal olarak daha güçlü oldukları bilinmektedir (Çırakoğlu ve Tezer, 2010).

Efiliti (2006)'ye göre, bunların yanı sıra yapılan araştırmalar, kendi gücüne inanan içten denetimli bireylerin hayatlarının büyük ölçüde zenginleştiğini gösterirken, dıştan denetimlilerin çevreleri üstünde denetimlerinin bulunmadığı, ilgisiz, katı ve yeniliklere kapalı bir kişilik sergilediklerini belirtmektedir. Şara (2012)'ya göre sonuç olarak içsel denetimliliğin olumlu bir kişilik olduğu, dışsal denetimliliğin olumsuz bir kişilik özelliği olduğu söylenebilir.

Dış denetim odağına sahip insanlar toplumsal kurallara uyma eğilimindedir ve herhangi bir şeye daha kolay inanabilmektedirler. Toplumun çoğunluğunun bulunduğu çizgide yaşamaktan mutlulardır. Herhangi bir başarısızlık durumunda ise kendilerinden başka birini suçlamaktadırlar (Dinçyürek vd., 2012).

2.6.2.1. Dış Denetim Odağına Sahip Bireylerin Özellikleri

Araştırmacılar dış denetimli olmanın olumsuz bir kişilik özelliği olduğunu belirtmiş ve dış denetim odağına sahip olan bireylerin özelliklerini şöyle açıklamışlardır;

Şara (2012)'ya göre dış denetim odağına sahip bireyler;

- En basit soruları bile eğitmenin tahmin etmesini beklerler
- Çeşitli konularda yeterlilik düzeyi düşük beklenti düzeyine sahiptirler
- Artan depresif özellikler taşıyabilirler
- Kendini kabul ve özsaygı düzeyi düşük kişilerdir
- Çaresizlikle ilgili öznel duyguları olan daha yalnız kişilerdir
- Çevrelerinde değişiklik yapma konusunda içsel denetimlilerden daha edilgindirler
- Çevre üzerinde denetimlerinin olmadığına inanırlar
- Olayları denetim altına alamayacaklarını, sonucu etkileyemeyeceklerini düşünürler

- Kaygılı, edilgen, kuşkucu ve dogmatik kişilik özelliklerine sahiptirler
- Savunma mekanizmalarına daha çok başvurma eğilimindedirler
- Saldırgan tutumları daha çok sergilerler

Birçok araştırmacı dış denetim odağına sahip olan bireylerin özelliklerini şu şekilde sıralamışlardır;

- Kendilerini dış güçlerin kurbanı olarak görürler.
- Beklenti düzeyleri daha düşüktür.
- Daha kaygılıdır.
- Kuşkucudurlar.
- Daha depresiftirler.
- Daha saldırgandır.
- Savunma mekanizmalarını daha çok kullanırlar.
- Kendileri ile kimlik kargaşaları vardır.
- Daha çok dogmatiktirler.
- Hem kendilerine hem de başkalarına daha az güvenirler.
- Kendini tanımada yetersizdirler.
- Çevre üzerinde kontrolleri olmadığına inanırlar.
- Başarısız oldukları zaman daha çok kaygı yaşarlar (Çakar, 1997; Canel, 1993; Arıca, 1995; Sayiner, 2003; Dönmez, 1983; Yeşilyaprak, 1988).

Literatüre incelendiğinde denetim odağı ile ilgili uzun yıllar araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Türkiye’deki literatür incelendiğinde dış denetim odağına sahip olan bireylerin farklı özellikleri ön plana çıkmaktadır; Dönmez (1983), ilk çalışmasını, nüfusu on binden küçük ve büyük olan yerleşim birimlerinden gelerek Ankara Üniversitesi 1. sınıfta okuyan 102 öğrenci üzerinde yapmıştır. Çevre büyüklüğünün denetim odağı üzerindeki etkisini inceleyen bu araştırma bulgularına göre küçük çevreden gelen üniversite öğrencileri büyük çevreden gelen öğrencilere oranla daha dıştan denetimli çıkmıştır.

Mağden ve Aksoy (1994), çalışmalarında “Rotter’in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği” ve araştırmacılar tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılarak 12 lisede 1200 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, denetim odağı ile cinsiyet arasında anlamlı fark bulunmadığı, buna karşılık öğrencilerin kardeş sayıları ile denetim odağı arasındaki ilişkinin anlamlı bulunduğu görülmüştür. Aynı araştırmada öğrencilerin sosyo-

ekonomik düzeyleri ile denetim odağı arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve en çok dıştan denetimlilerin üst sosyoekonomik düzeyde olduğu belirtilmiştir.

Çivitci (2007), çalışmasında, erken ergenlik dönemindeki öğrencilerin iç ve dış denetim odağı boyutları ve cinsiyetlerine göre mantıkdışı(irrasyonel) inanç boyutlarındaki (başarı, rahatlık ve saygı talebi) değişimi incelemiştir. Araştırma, üç ilköğretim okulunun 7. ve 8. sınıflarında öğrenim gören 348 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre, denetim odağının aile ve akran ilişkileri, batıl inanç ve kader boyutlarında rahatlık talebi; aile ilişkileri ve kader boyutlarında başarı talebi dıştan denetimli olan ergenlerde içten denetimli olanlardan anlamlı olarak daha yüksektir.

Efiliti (2006), orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık ve kişilik özellikleri ile denetim odağı arasındaki ilişkiyi araştırmış ve yaptığı araştırmada dış denetimli öğrencilerin, iç denetimli öğrencilere göre daha saldırgan oldukları sonucuna ulaşmıştır. Denetim odağının saldırganlık puanlarını yordama gücü incelenmiş, denetim odağının %2,7 düzeyinde saldırganlığı anlamlı derecede yordadığı görülmüştür.

Erbaş (2009), 12. sınıf öğrencilerinin denetim odakları ile risk alma davranışları arasındaki ilişkiyi ve çeşitli değişkenlerin denetim odağı ve risk davranışları ile ilişkisini ortaya koymak üzere yaptığı araştırmada, öğrencilerin daha çok dış denetim odağına sahip oldukları saptanmıştır. Dış denetim odağına sahip olan öğrencilerin risk alma düzeylerinin iç denetim odağına sahip olan bireylerin risk alma düzeylerine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Uluslararası literatürde dış denetim odağına bakıldığında, Shui (2003), araştırmasında okullardaki disiplin problemlerinin denetim odağı eksikliğinden ileri geldiğini savunmaktadır. Hong Kong'ta 384 ortaokul öğrencisi üzerinde yaptığı araştırmada, diğer tüm koşullar eşit olmak üzere dışa eğilimli denetim odağının disiplin problemlerinin önemli nedenlerinden biri olduğunu bulmuştur.

Ghonsooly ve Rezvani (2011), tarafından İngilizce öğretmenleri ile yapılan araştırmada Rose ve Medway (1981)'in 28 maddelik 'Öğretmen Denetim Odağı' ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin yarısı iç denetim odak eğiliminin yararlı olabileceğinden bahsetmiştir. Ayrıca diğer yarısı bunun kısmen

faydasının olacağını belirtmişlerdir. Bunun yanında şans ve kader faktörünün önemli rol oynadığını savunduklarını belirtmiştir.

Biaggio (1985), denetim odağı ile kaygı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma, Brezilya Üniversitesi Psikoloji Bölümü birinci sınıfta okuyan toplam 86 kız öğrenci ile yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre beceri ile ilgili durumlarda dış denetimliler iç denetimlilerden daha kaygılı bulunmuşlardır.

2.7. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı

Yapılan literatür taraması sonucunda, Türkiye’de denetim odağı kavramının sosyal bilimler disiplini içerisinde eğitim bilimleri alanında bir çok değişkenle birlikte ele alındığı görülmektedir. Ancak yine yapılan incelemede siber zorbalık, siber mağduriyet ve bireylerin kişilik özelliklerinden biri olan denetim odağı kavramıyla ele alınmadığı belirlenmiştir. Dolayısıyla yapılan bu çalışmanın ilgili alan yazına önemli katkıları olacağı düşünülmektedir.

Uluslararası literatürde ise siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı kavramlarının birlikte ele alındığı iki çalışmaya ulaşılmıştır. Ariso ve Reyero (2014), siber mağdur olma durumunda içten denetimli bireyler diğerlerine oranla kendilerini daha az çaresiz hissettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca siber mağdur olmanın içinden çıkılmak bir olay olmadığını ve bununla başedebilecekleri yönünde düşünceleri olduğunu belirtmişlerdir. Siber mağdurların daha çok dış denetimli bireyler olduğunu, bu bireylerin psikolojik yardım müdahalelerine cevap vermediklerini ve bu durumun sosyal çevrelerini kontrol etmekte kendilerini çaresiz hissetmelerine neden olduğunu belirtmişlerdir.

Avustralya’da 10-12 yaş arasında olan 107 ilkokul öğrencisi ile yapılan araştırma sonuçlarına bakıldığında, öğrencilerin %13’ü siber zorbalığa bir defa maruz kalmış ve %48,6’sı ise birçok kez maruz kalmıştır. Öğrenciler arasında en çok yapılan siber zorbalık türleri engelleme, silme ve şifre değiştirme olarak gündeme gelmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerden sadece bir kez siber mağdur olan öğrencilerin benlik saygısı, birçok kez mağdur olan ve hiç mağdur olmayan öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Yapılan araştırmada bir kez siber mağdur olanlar ve hiç olmayanlar ile çok kez mağdur olanlar arasında bağlanma, denetim odağı ve başa çıkma yolları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır (Muller vd., 2016).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, verilerin elde edildiği evren ve örneklem, verilerin toplanmasında kullanılan araçlar, veri toplama işlemi ve verilerin çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel yöntemlere ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Evren

Araştırmanın evrenini 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılında Şanlıurfa ilinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında öğrenim görmekte olan 9, 10, 11 ve 12. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

3.2. Çalışma Grubu

Veri toplama araçları 620 ortaöğretim öğrencisine uygulanmış, internet kullanmayan öğrencilerin formları ve hatalı doldurulmuş formlar değerlendirme dışında bırakıldıktan sonra 539 öğrenci formu değerlendirilmeye alınmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu evrenden seçilen ve merkez ilçelerde bulunan güzel sanatlar lisesi, fen lisesi, kız meslek lisesi, kız anadolu imam hatip lisesi okullarından birer; kız anadolu lisesinden iki ve anadolu lisesinden üç okul olmak üzere 6 farklı okul türü ve toplamda 8 okulda okumakta olan 343'ü kız (63,6), 196'sı erkek (36,4) öğrenci olmak üzere toplam 539 öğrenci oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu bölümde araştırma sürecinde kullanılan veri toplama araçları ve veri toplama süreci hakkında bilgiler verilmiştir.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan öğrencilere ilişkin sosyodemografik bilgileri ve internet kullanım durumlarına ilişkin verileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından

hazırlanan 18 soruluk Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda öğrencinin; cinsiyeti, sınıf düzeyi, okul türü, anne-baba öğrenim durumu, anne-baba birliktelik durumu, anne-baba çalışma durumu, evde bilgisayar olma durumu, algılanan başarı durumu, ortalama günlük internet kullanma süresi, internete en çok bağlandığı yer, bir seferde interneti kullanma süresi, internete daha çok gece-gündüz bağlanma durumu, kaç yıldan beri internet kullanıcısı olma durumu, internet kullanmayı nasıl öğrendiğine ilişkin sorular bulunmaktadır.

3.3.2. Sanal Zorba/Kurban Ölçeği

Siber zorbalığın biçimlerini ve yaygınlığını belirlemek üzere Ayas ve Horzum (2010), tarafından geliştirilen “Siber Zorba/Kurban Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçekte, araştırmacının bağımlı değişkenlerine ilişkin siber zorbalık düzeyini belirlemek amacıyla “Ben Yaptım” sütunu altında 19 soru; siber mağduriyet düzeyini belirlemek amacıyla “Bana Yapıldı” sütunu altında 19 soru yer almaktadır. Katılımcıların ölçekteki maddeleri “her zaman, sık sık, ara sıra, nadiren ve hiçbir zaman” olarak yapılandırılan skala üzerinde yanıtlamaları istenmiştir. Siber Zorba Ölçeği ile Siber Kurban Ölçeği 19’ar soru ve üçer alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlar “Siber ortamda cinsel zorba/kurban”, “Siber ortamda engelleme ve zarar verme zorba/kurban” ve “Siber ortamda söylenti çıkarma zorba/kurban” şeklinde adlandırılmıştır. Siber zorba ölçeğinin 19 madde toplam iç tutarlılık katsayısı 0.81 ve siber kurban ölçeğinin 19 madde toplam iç tutarlılık katsayısı 0.81 olarak bulunmuştur (Ayas ve Horzum, 2010). Ölçeğin siber zorba ve siber kurban boyutlarından alınabilecek en düşük puan 19 en yüksek puan 95’tir. Bu ölçeklerden alınan puanlar arttıkça siber zorba ve siber kurban olma düzeyleri artmaktadır.

3.3.3. Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKO)

Ergen yaş grubunda yer alan bireylerin denetim odağı algılarını belirleyebilmek için Rotter (1966), tarafından geliştirilen ve Dağ (1991), tarafından Türkçeye uyarlanan “Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği” kullanılmıştır. 29 maddenin 6’sı (1, 8, 14, 19, 24, 27) dolgu maddesi olduğundan puanlamaya dâhil edilmemektedir. 2, 6, 7, 9, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 25 ve 29. maddelerin “a” seçenekleri 1’er puan almaktadır. 3, 4, 5, 10, 11, 12, 13, 15, 22, 26 ve 28. maddelerin “b” seçenekleri 1’er puan almaktadır. Böylece ölçekten 0 ile 23 arasında bir toplam puan alınabilmektedir. Yükselen puanlar, dış denetim odağı inancına olan artışı

göstermektedir. Dağ (1991), tarafından Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı 0.77 olarak bulunmuş ve iki-yarı test güvenirlik katsayısının çeşitli örneklemlerde .65 ile .79 arasında bulunmuştur. Test tekrar test güvenirliği çeşitli örneklemlerde ve 1-2 aylık zaman aralıklarıyla tekrar uygulanması sonucu hesaplanan güvenirlik katsayısının .49 ile .83 arasında değiştiği bulunmuştur.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada, çalışma grubunu oluşturacak öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerini belirlemek için Sanal Zorba/Kurban Ölçeği; öğrencilerin denetim odağı yönünü belirlemek için Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKO); öğrencilerin kendilerine ilişkin sosyo-demografik bilgilerin (Cinsiyet, sınıf, anne-baba eğitim ve birliktelik durumu, internet kullanım süresi vb.) toplanması için araştırmacı tarafından düzenlenen Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Kullanılan ölçme araçları Ekler bölümünde (Ek-1 Kişisel Bilgi Formu, Ek-2 Sanal Zorba/Kurban Ölçeği, Ek-3 Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği) verilmiştir.

Uygulamalar, 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılında ocak ve şubat aylarında öğrencinin öğrenim gördükleri okullarda araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Uygulama için bir ders saati (40 dk.) yeterli geldiğinden ölçme materyali tek seferde uygulanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırma için toplanan verilerin analizinde SPSS 20.0.0 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistik teknikleri ile değişkenlere ilişkin ortalama, standart sapma, frekans ve yüzdelik değerler bulunmuştur. Verilerin analizinde öncelikle verilerin normal dağılım gösterme durumu ile ilgili Kolmogorov-Simorov testi yapılmış ve her bir değişken için verilerin normal dağılım göstermediği görülmüştür. Yapılan logaritmik dönüşüm sonucunda varyansların homojen olduğu ve verilerin normal dağılıma uyduğu görülmüştür. Bu yüzden parametrik testlerden olan ANOVA ve *t*-testi ile analiz gerçekleştirilmiştir.

Siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağının cinsiyet, evde bilgisayarın olup olmaması ve internete daha çok gece veya gündüz bağlanmaya göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız *t* testi ile incelenmiştir. Siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağının okul türü, sınıf düzeyi, baba öğrenim

düzeyi, anne öğrenim düzeyi, anne-baba birliktelik durumu, algılanan başarı düzeyi ve internete en çok bağlanma yeri durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığı one-way ANOVA testi ile incelenmiştir.

Yapılan araştırma “bir günde ortalama internete girme süresi” değişkeninde 3 saat, 4 saat, 5 saat ve 6 saat ve üzeri madde frekansları istatistiksel açıdan analiz yapmaya yeterli olmadığı için bu madde frekansları 3 saat ve üzeri şeklinde yeniden tanımlanmıştır. Araştırma sorularından “interneti bir seferde kullanma süresi” değişkeninde 3-5 saat arası ve 5 saatten fazla madde frekansları istatistiksel açıdan analiz yapmaya yeterli olmadığı için bu madde frekansları 3 saat ve üzeri şeklinde yeniden tanımlanmıştır. Ayrıca “kaç yıllık internet kullanıcısı olma durumu” değişkeninde 6-9 yıl arası ve 10 yıl ve üzeri madde frekansları istatistiksel açıdan analiz yapmaya yeterli olmadığı için bu madde frekansları 6 yıl ve üzeri şeklinde yeniden tanımlanmıştır. Yapılan bu işlemlerden sonra verilerin istatistiksel açıdan normal dağılım gösterdiği ve varyansların homojen olduğu belirlendikten sonra bu maddelerin one-way ANOVA testi ile analizi yapılmıştır. Araştırmanın değişkenleri olan siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı arasındaki ilişki Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayısı hesaplama tekniğinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde örneklem grubunda yer alan katılımcılara ilişkin kişisel bilgi formundaki sosyodemografik özellikler ve internet kullanım durumları ile siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı ölçeği puan ortalamaları arasındaki farklara bakılmıştır, ayrıca siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı ölçeği puan ortalamaları arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

4.1. Sosyodemografik Bilgiler

Tablo 1

Araştırmaya Katılan Öğrencilere Ait Sosyodemografik Bilgiler

Cinsiyet	Frekans (n)	Yüzelik %
Kız	343	63.6
Erkek	196	36.4
Toplam	539	100
Okul Türü	N	%
Güzel Sanatlar Lisesi	46	8.5
Fen Lisesi	48	8.9
Kız Meslek Lisesi	51	9.5
Anadolu Lisesi	217	40.3
Kız Anadolu Lisesi	70	13
Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	107	19.9
Toplam	539	100
Sınıf	n	%
9. Sınıf	146	27.1
10. Sınıf	155	28.8
11. Sınıf	143	26.5
12. Sınıf	95	17.6
Toplam	539	100
Algılanan Başarı Durumu	n	%
Ortalamanın Altı	36	6.7
Orta Düzey	340	63.1
Ortalamanın Üstü	139	25.8
Ortalamanın Çok Üstü	24	4.5
Toplam	539	100

Tablo 1'e bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımina bakıldığında kız öğrencilerin sayısı 343 (%63.6) kişi; erkek öğrencilerin sayısı ise 196(%34.4) kişidir. Kız ve erkek öğrenci sayılarına bakıldığında kız öğrencilerin sayısı erkek öğrencilerden fazladır.

Öğrencilerin okul türüne göre sayı ve oranlarına bakıldığında güzel sanatlar lisesinden 46 (%8.5), fen lisesinden 48 (%8.9), kız meslek lisesinden 51 (%9.5), anadolu lisesinden 217 (%40.3), kız anadolu lisesinden 70 (%13) ve kız anadolu imam hatip lisesinden 107 (%17.6) öğrencidir. Araştırmaya katılan öğrencilerin okul türüne bakıldığında en çok anadolu lisesi, en az ise güzel sanatlar lisesinden öğrenci katılmıştır.

Öğrencilerin sınıf düzeyine göre sayı ve oranlarına bakıldığında 9. sınıf 146 (%27), 10. sınıf 155 (%28.8), 11. sınıf 143 (%26.5) ve 12. sınıf 95 (%17.6) öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeyine bakıldığında en çok 10. sınıf en az ise 12. sınıftan öğrenci katılmıştır.

Öğrencilerin algılanan başarı durumuna göre sayı ve oranlarına bakıldığında ortalamanın altı 36 (%6.7), orta düzey 340 (%63.1), ortalamanın üstü 139 (%25.8) ve ortalamanın çok üstü 24 (%4.5) şeklinde algılamaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin algılanan başarı durumuna bakıldığında başarı durumunu orta düzey olarak algılayan öğrenci sayısı en çok iken ortalamanın çok üstü olarak algılayan öğrenci sayısı ise en azdır.

Tablo 2*Araştırmaya Katılan Öğrencilere Ait Sosyodemografik Bilgiler*

Anne Öğrenim Durumu	Frekans (n)	Yüzdelerik (%)
Okuryazar Değil	212	39.3
Okuryazar	50	9.3
İlkokul	146	27.1
Ortaokul	66	12.2
Lise	41	7.6
Üniversite	24	4.5
Toplam	539	100
Baba Öğrenim Durumu	n	%
Okuryazar Değil	45	8.3
Okuryazar	37	6.9
İlkokul	153	28.4
Ortaokul	127	23.6
Lise	102	18.9
Üniversite	75	13.9
Toplam	539	100
Anne Çalışma Durumu	n	%
Evet	40	7.4
Hayır	499	92.6
Toplam	539	100
Baba Çalışma Durumu	n	%
Evet	459	85.2
Hayır	80	14.8
Toplam	539	100
Anne-Baba Birliktelik Durumu	n	%
Birlikteler	504	93.5
Hayır, babam öldü	18	3.3
Hayır, annem öldü	5	.9
Her ikisi de sağ ama boşandılar	12	2.2
Toplam	539	100

Tablo 2'ye bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin öğrenim durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında, öğrencilerin annelerinin 212'si (%39.3) okuryazar değil, 50'si (%9.3) okuryazar, 146 (%27.1) ilkokul mezunu, 66'sı (%12.2) ortaokul mezunu, 41'i (%7.6) lise mezunu ve 24'ü (%4.5) ise üniversite mezunudur. Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin çoğu okur-yazar değil iken üniversite mezunu annesi olan öğrenci sayısı ise en azdır. Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının öğrenim durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında, öğrencilerin babalarının 45'i (%8.3) okuryazar değil, 37'si (%6.9) okuryazar, 153'ü (%28.4) ilkokul mezunu, 127'si (%23.6) ortaokul mezunu, 102'si (%18.9) lise mezunu ve 75'i (%13.9) ise üniversite mezunudur. Araştırmaya katılan öğrencilerin

babalarının çoğu ilkokul mezunu iken okur-yazar babası olan öğrenci sayısı ise en azdır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin çalışma durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında, öğrencilerin annelerinin 40'ı (%7.4) çalışıyor ve 499'u (%92.6) ise çalışmıyor. Araştırmaya katılan öğrencilerden annesi çalışmayan öğrenci sayısı annesi çalışan öğrenci sayısından fazladır. Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının çalışma durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında, öğrencilerin babalarının 459'u (%85.2) çalışıyor ve 80'i (%14.8) ise çalışmıyor. Araştırmaya katılan öğrencilerden babası çalışan öğrenci sayısı çalışmayan öğrenci sayısından fazladır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne ve babalarının birliktelik durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında, öğrencilerinin 504'ünün (%93.5) anne ve babası birlikte yaşıyor, 18'inin (%3.3) babası ölmüş, 5'inin (%0.9) annesi ölmüş ve 12'sinin (%2.2) anne ve babası boşanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerden anne ve babası birlikte olan öğrenci sayısı en çok iken, annesi ölen öğrenci sayısı en azdır.

4.2. İnternet Kullanımına İlişkin Bilgiler.

Tablo 3

Araştırmaya Katılan Öğrencilerin İnternet Kullanımına Ait Bilgiler

Evde Bilgisayar Var Mı?	Frekans (n)	Yüzdeler (%)
Evet	300	55.7
Hayır	239	44.3
Toplam	539	100
Bir Seferde İnterneti Kullanma Süresi	n	%
30 Dakikadan Az	176	32.7
30 Dakika-1 Saat Arası	261	48.4
1-3 Saat Arası	67	12.4
3 Saat ve Üzeri	35	6.5
Toplam	539	100
Bir Günde Ortalama İnternet Kullanma Süresi	n	%
1 Saatten Az	247	45.8
1 Saat	115	21.3
2 Saat	79	14.7
3 Saat ve Üzeri	98	18.2
Toplam	539	100
İnternete Gece ve Gündüz Bağlanma Durumu	n	%
Gündüz	313	58.1
Gece	226	41.9
Toplam	539	100
Kaç Yıllık İnternet Kullanıcısı Olma Durumu	n	%
1 Yıl veya Daha Az	115	21.3
2-5 Yıl Arası	293	54.4
6 Yıl ve Üzeri	131	24.3
Toplam	539	100
İnternet Kullanmayı Nasıl Öğrendiği	n	%
Ailemden	58	10.8
Arkadaşlarımdan	91	16.9
Kendi Kendime	338	62.7
Okuldan	52	9.6
Toplam	539	100

Tablo 3'e bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin evde bilgisayar olma durumuna göre dağılımlarına bakıldığında, öğrencilerin 300'ünün (%55.7) evinde bilgisayar var ve 239'unun (%44.3) evinde bilgisayar yoktur. Araştırmaya katılan öğrencilerden evinde bilgisayar olan öğrenci sayısı evinde bilgisayar olmayan öğrenci sayısından fazladır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin bir seferde internet kullanma sürelerine göre dağılımlarına bakıldığında, öğrencilerin 176'sı (%32.7) bir seferde interneti 30 dakikadan az, 261'i (%48.4) 30 dakika- 1 saat arası, 67'si (%12.4) 1-3 saat arası, 35'i (%6.5) 3 saat ve üzeri kullanmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerden interneti bir

seferde 30 dakika-1 saat arası kullanan öğrenci sayısı en fazla iken, 3 saat ve üzeri kullanan öğrenci sayısı ise en azdır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin bir günde interneti ortalama kullanma sürelerine göre dağılımlarına bakıldığında, öğrencilerin bir günde interneti 247'si (%45.8) 1 saatten az, 115'i (%21.3) 1 saat, 79'u (%14.7) 2 saat, 98'i (%18.2) 3 saat ve üzeri kullanmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerden bir günde interneti ortalama 1 saatten az kullanan öğrenci sayısı en fazla iken 2 saat kullanan öğrenci sayısı ise en azdır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin internete daha çok gece veya gündüz bağlanma durumuna göre dağılımlarına bakıldığında, öğrencilerin 313'ü (%58.1) gündüz ve 226'sı (%41.9) ise gece internete bağlanmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerden gündüz internete bağlanan öğrencilerin sayısı gece bağlanarlardan fazladır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin kaç yıllık internet kullanıcısı olma durumuna göre dağılımlarına bakıldığında, öğrencilerin 115'i (%21.3) 1 yıl veya daha az, 293'ü (%54.4) 2-5 yıl arası, 131'i (%24.3) 6 yıl ve daha fazla süredir internet kullanıcısıdır. Araştırmaya katılan öğrencilerden 2-5 yıl arası internet kullanan öğrenci sayısı en fazla iken 1 yıl ve daha az internet kullanan öğrenci sayısı ise en azdır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin internet kullanmayı nasıl öğrendiklerine göre dağılımına bakıldığında, öğrencilerin 58'i (%10.8) ailesinden, 91'i (%16.9) arkadaşlarından, 338'i (%62.7) kendi kendine ve 52'si (%9.6) ise okuldan internet kullanmayı öğrenmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden kendi kendine internet kullanmayı öğrenen öğrenci sayısı en fazla iken okuldan internet kullanmayı öğrenen öğrenci sayısı ise en azdır.

4.3. Araştırmanın Alt Problemlerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmanın alt problemlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4.3.1. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Cinsiyete Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Tablo 4

Cinsiyete Göre Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Siber Zorbalık	Kadın	343	21.88	.077	-7.576	.000
	Erkek	196	26.23	.124		
Siber Mağduriyet	Kadın	343	24.24	.099	-6.074	.000
	Erkek	196	27.87	.112		
Denetim Odağı	Kadın	343	11.79	3.312	.582	.561
	Erkek	196	11.62	3.209		

SD=537

Tablo 4'e bakıldığında, cinsiyete göre siber zorbalık puan ortalamaları açısından erkekler ($\bar{X}=26.23$ SS= .124) ve kızlar ($\bar{X}=21.88$, SS= .077) arasında erkeklerin lehine anlamlı bir fark vardır [t(539)= -7.576, p= .00]. Bir başka deyişle siber zorbalık puan ortalamaları daha yüksek olan erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptıkları söylenebilir.

Siber mağduriyet puan ortalamaları açısından ise erkekler ($\bar{X}=27.87$, SS= .112) ve kızlar ($\bar{X}=24.24$, SS= .099) arasında kızların lehine anlamlı bir fark vardır [t(539)= -6.074, p= .00]. Bir başka deyişle erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbalığa maruz kalmaktadırlar.

Denetim odağı puan ortalamaları açısından bakıldığında ise erkekler ($\bar{X}=11.62$, SS=3.312) ve kızlar ($\bar{X}=11.79$, SS=3.209) arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır [t(539)= .582, p= .561].

4.3.2. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Evde Bilgisayar Olma Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Tablo 5

Evde Bilgisayar Olma Durumuna Göre Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait t-Testi Sonuçları

Evde Bilgisayar Var Mı?		n	$\bar{X}$	SS	t	p
Siber Zorbalık	Evet	300	23.61	.104	.591	.555
	Hayır	239	23.27	.099		
Siber Mağduriyet	Evet	300	25.48	.103	.063	.95
	Hayır	239	25.65	.114		
Denetim Odağı	Evet	300	12.00	3.282	2.145	.032
	Hayır	239	11.39	3.238		

SD=537

Tablo 5'e bakıldığında, öğrencilerin evde bilgisayarın olup olmaması ile siber zorbalık puan ortalamaları açısından evde bilgisayarı olanlar ($\bar{X}=23.61$ SS=.104) ile evde bilgisayarı olmayanlar ($\bar{X}=23.27$ SS=.099) arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır [t(539)= .591, p= .555]. Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında ise evde bilgisayarın olup olmaması ile siber mağduriyet puan ortalamaları açısından evde bilgisayarı olanlar ($\bar{X}=25.48$ SS=.103) ve evde bilgisayarı olmayanlar ($\bar{X}=25.65$, SS= .114) arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır [t(539)= .063, p= .95]. Denetim odağı puan ortalamaları açısından ise evde bilgisayarın olup olmaması ile denetim odağı puan ortalamaları açısından evde bilgisayarı olanlar ($\bar{X}=12.00$, SS=3.282) ve evde bilgisayarı olmayanlar ($\bar{X}=11.39$, SS=3.238) arasında evde bilgisayarı olmayanlar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur [t(539)= 2.145, p= .032]. Bu fark evde bilgisayarı olanların denetim odağı puan ortalamaları evde bilgisayarı olmayanlara göre daha yüksek olduğu bir diğer deyişle evde bilgisayarı olan öğrencilerin olmayanlara göre daha dıştan denetimli oldukları şeklinde ifade edilebilir.

4.3.3. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları İnternete Daha Çok Gündüz veya Gece Bağlanma Durumuna Göre Farklaşmakta Mıdır?

Tablo 6

İnternete Daha Çok Gündüz veya Gece Bağlanma Durumuna Göre Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait t-Testi Sonuçları

	İnternete daha çok gündüz mü gece mi bağlanıyorsunuz?	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Siber Zorbalık	Gündüz	313	22.54	.084	-3.356	.001
	Gece	226	24.74	.120		
Siber Mağduriyet	Gündüz	313	24.91	.107	-2.909	.004
	Gece	226	26.46	.107		
Denetim Odağı	Gündüz	313	11.50	3.299	-1.946	.052
	Gece	226	12.05	3.216		

SD=537

Tablo 6'ya bakıldığında öğrencilerin internete daha çok gündüz veya daha çok gece bağlanma durumları ile siber zorbalık puan ortalamaları açısından daha çok gündüz bağlananların ($\bar{X}=22.54$ SS= .084) ve daha çok gece bağlananların ($\bar{X}=24.74$, SS= .120) puan ortalamaları arasında internete daha çok gündüz bağlananların lehine anlamlı bir fark bulunmuştur [t (539) =-3.356, p= .001]. Bu fark, internete daha çok gece bağlanan öğrencilerin internete daha çok gündüz bağlanan öğrencilere göre daha çok siber zorbalık yaptıkları şeklinde ifade edilebilir.

Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında ise internete daha çok gündüz veya daha çok gece bağlanma ile siber mağduriyet puan ortalamaları açısından daha çok gündüz bağlananların ($\bar{X}=24.91$ SS= .107) ve daha çok gece bağlananların ($\bar{X}=26.46$, SS= .107) puan ortalamaları arasında internete daha çok gündüz bağlananların lehine anlamlı bir fark bulunmuştur [t(539)= -2.909, p= .004]. Bu fark, internete daha çok gece bağlanan öğrencilerin internete daha çok gündüz bağlanan öğrencilere göre daha çok siber zorbalığa maruz kaldıkları şeklinde ifade edilebilir.

Denetim odağı puan ortalamaları açısından ise internete daha çok gündüz veya daha çok gece bağlanma ile denetim odağı puan ortalamaları açısından daha çok gündüz bağlananların ($\bar{X}=11.50$ SS=3.299) ve daha çok gece bağlananların

($\bar{X}=12.05$, $SS=3.216$) puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır [$t(539)=-2.336$, $p=.052$].

4.3.4. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Siber Mağduriyet Ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Okul Türüne Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Tablo 7

Okul Türüne Göre Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

		Betimsel İstatistik Değerleri				ANOVA Sonuçları				Anla	
		<i>n</i>	$\bar{X}$	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	p	mlı
Okul Türü											Fark
Siber Zorbalık	1.Güzel Sanatlar Lisesi	46	24.41	.123	G. Arası	1523.11	5	304.62			2-4, 3-5,
	2.Fen Lisesi	48	22.02	.082	G. İçi	29870.77	533	56			4-5,
	3.Kız Meslek Lisesi	51	23.49	.095	Toplam	31393.89	538				4-6
	4.Anadolu Lisesi	217	25.18	.114					7.617	.00	
	5.Kız Anadolu Lisesi	70	20.79	.054							
	6.Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	107	21.95	.082							
	Toplam	539	23.46	.102							
Siber Mağduriyet	1.Güzel Sanatlar Lisesi	46	28.15	.131	G. Arası	2304.40	5	304.62			1-5, 1-6,
	2.Fen Lisesi	48	25.79	.097	G. İçi	29870.77	533	56.043			2-5,
	3.Kız Meslek Lisesi	51	26.67	.110	Toplam	31393.89	538				2-6, 3-5,
	4.Anadolu Lisesi	217	27.02	.105					11.469	.00	3-6,
	5.Kız Anadolu Lisesi	70	22.30	.080							4-5,
	6.Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	107	22.96	.097							4-6
	Toplam	539	25.56	.108							
Denetim Odağı	1.Güzel Sanatlar Lisesi	46	11.59	3.519	G. Arası	155.971	5	31.194			2-6
	2.Fen Lisesi	48	12.50	3.433	G. İçi	5608.022	533	10.522			
	3.Kız Meslek Lisesi	51	12.69	3.178	Toplam	5763.993	538				
	4.Anadolu Lisesi	217	11.77	3.200					2.965	.01	
	5.Kız Anadolu Lisesi	70	11.79	3.331							
	6.Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	107	10.87	3.093							
	Toplam	539	11.73	3.273							

Tablo 7'ye bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları ile okul türü değişkeni arasındaki farkı belirlemeye yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda;

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, öğrenim gördükleri okul türüne göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=7.617$; $p<0.01$) tespit edilmiştir. Varyanslar homojen olmadığı için bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmış ve 2-4, 3-5, 4-5, 4-6 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, anadolu lisesi öğrencilerinin siber zorbalık puan ortalamalarının fen lisesi, kız anadolu lisesi ve kız anadolu imam hatip lisesi öğrencilerine göre; kız meslek lisesi öğrencilerinin siber zorbalık puan ortalamalarının kız anadolu imam hatip lisesi öğrencilerine göre daha yüksek olduğu şeklindedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, öğrenim gördükleri okul türüne göre siber mağduriyet puan ortalamaları istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=11.469$; $p<0.01$) tespit edilmiştir. Varyanslar homojen olduğu için bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmış ve 1-5, 2-5, 3-5, 4-5, 1-6, 2-6, 3-6, 4-6 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, güzel sanatlar lisesi, fen lisesi, kız meslek lisesi ve anadolu lisesi öğrencilerinin siber mağduriyet puan ortalamalarının kız anadolu lisesi ve kız anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinden anlamlı şekilde yüksek olduğu şeklindedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında, öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türüne göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($f=2.965$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Varyanslar homojen olduğu için bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmış ve 2-6 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, fen lisesi öğrencilerinin denetim odağı puan ortalamalarının kız anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinin puan ortalamalarından anlamlı şekilde yüksek olduğu şeklindedir. Bir başka ifadeyle fen lisesi öğrencileri kız anadolu imam hatip lisesi öğrencilerine göre daha dıştan denetimli olduğu söylenebilir.

4.3.5. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Sınıf Düzeyine Göre Farklaşmakta Mıdır?

Tablo 8

Sınıf Düzeyine Göre Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

Betimsel İstatistik Değerleri					ANOVA Sonuçları					Anla mlı Fark
Sınıf Düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	P	
Siber Zorbalık	1.9. Sınıf	146	23.84	.108	G. Arası	137.04	3	45.68		
	2.10. Sınıf	155	23.82	.101	G. İçi	31256.86	535	58.42		
	3.11. Sınıf	143	22.64	.087	Toplam	31393.89	538		1.014	.39
	4.12. Sınıf	95	23.52	.113						
	Toplam	539	23.46	.102						
Siber Mağduriyet	1.9. Sınıf	146	25.38	.101	G. Arası	336.04	3	112.01		
	2.10. Sınıf	155	25.69	.109	G. İçi	33340.98	535	62.32		
	3.11. Sınıf	143	24.62	.088	Toplam	33677.02	538		1.010	.39
	4.12. Sınıf	95	27.02	.138						
	Toplam	539	25.56	.108						
Denetim Odağı	1.9. Sınıf	146	11.97	3.181	G. Arası	62.70	3	20.90		
	2.10. Sınıf	155	11.32	3.085	G. İçi	5701.29	535	10.66		
	3.11. Sınıf	143	11.59	3.324	Toplam	5763.99	538		1.961	.12
	4.12. Sınıf	95	12.25	3.573						
	Toplam	539	11.73	3.273						

Tablo 8'e bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları ile sınıf düzeyi değişkeni arasındaki farkı belirlemeye yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda;

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($f=1.014$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin öğrenim gördüğü sınıf düzeyi ile siber zorbalık puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Araştırmaya katılan öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=1.010$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin öğrenim gördüğü sınıf düzeyi ile siber mağduriyet puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Araştırmaya katılan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında, öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=1.961$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle

öğrencilerin öğrenim gördüğü sınıf düzeyi ile denetim odağı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

4.3.6. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Baba Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Tablo 9

Baba Öğrenim Durumuna Göre Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

		Betimsel İstatistik Değerleri				ANOVA Sonuçları					
	Baba Öğrenim Durumu	n	$\bar{X}$	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	p	Anlamlı Fark
	Siber Zorbalık	1.Okur-Yazar Değil	45	27	.135	G. Arası	767.76	5	147.55		
2.Okur-Yazar		37	21.76	.074	G. İçi	30656.13	533	57.52			
3.İlkokul		153	23.19	.104	Toplam	31393.89	538		3.239	.007	
4.Ortaokul		127	23.08	.078							
5.Lise		102	23.81	.106							
6.Üniversite		75	22.89	.106							
Toplam		539	23.46	.101							
Siber Mağduriyet	1.Okur-Yazar Değil	45	28.31	.126	G. Arası	630.59	5	126.12			1-2, 1-3
	2.Okur-Yazar	37	23.19	.079	G. İçi	33046.44	533	62.00			
	3.İlkokul	153	24.91	.112	Toplam	33677.02	538		2.664	.02	
	4.Ortaokul	127	25.65	.104							
	5.Lise	102	25.93	.106							
	6.Üniversite	75	25.72	.101							
	Toplam	539	25.56	.108							
Denetim Odağı	1.Okur-Yazar Değil	45	11.53	3.252	G. Arası	56.78	5	11.36			
	2.Okur-Yazar	37	11.57	3.436	G. İçi	5707.22	533	10.71			
	3.İlkokul	153	11.32	3.369	Toplam	5763.99	538		1.060	.38	
	4.Ortaokul	127	11.80	3.135							
	5.Lise	102	12.09	3.206							
	6.Üniversite	75	12.17	3.318							
	Toplam	539	11.73	3.273							

Tablo 9'a bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları ile baba öğrenim durumu değişkeni arasındaki farkı belirlemeye yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda;

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, baba öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık

($F=3.239$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Varyanslar homojen olmadığı için bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmış ve 1-2 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, babası okur-yazar olmayan öğrencilerinin siber zorbalık puan ortalamalarının babası okur-yazar olan öğrencilere göre daha yüksek olduğu şeklindedir. Bir başka deyişle babası okur-yazar olmayan öğrenciler, babası okuryazar olan öğrencilere göre daha çok siber zorbalık yapmaktadırlar.

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, baba öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=2.664$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Varyanslar homojen olduğu için bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmış ve 1-2, 1-3 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, babası okur-yazar olmayan öğrencilerinin siber mağduriyet puan ortalamalarının babası okur-yazar olan ve ilkokul mezunu olan öğrencilere göre daha yüksek olduğu şeklindedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında, baba öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=1.060$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin baba öğrenim durumu ile denetim odağı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

4.3.7. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Anne Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Tablo 10

Anne Öğrenim Durumuna Göre Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

		Betimsel İstatistik Değerleri				ANOVA Sonuçları				Anlamlı Fark
Anne Öğrenim Durumu		n	$\bar{X}$	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	
Siber Zorbalık	1.Okur-Yazar	212	23.72	.110	G. Arası	299.32	5	59.86	.861	.51
	Değil									
	2.Okur-Yazar	50	23.26	.088	G. İçi	31094.58	533	58.34		
	3.İlkokul	146	22.83	.082	Toplam	31393.89	538			
	4.Ortaokul	66	23.67	.103						
	5.Lise	41	25.34	.139						
	6.Üniversite	24	21.67	.082						
Toplam	539	23.46	.102							
Siber Mağduriyet	Okur-Yazar	212	24.96	.109	G. Arası	263.67	5	52.74	1.048	.39
	Değil									
	Okur-Yazar	50	25.46	.094	G. İçi	33413.35	533	62.69		
	İlkokul	146	25.71	.105	Toplam	33677.02	538			
	Ortaokul	66	26.73	.117						
	Lise	41	26.88	.121						
	Üniversite	24	24.58	.092						
Toplam	539	25.56	.108							
Denetim Odağı	Okur-Yazar	212	11.33	3.386	G. Arası	68.81	5	13.76	1.288	.27
	Değil									
	Okur-Yazar	50	11.74	3.180	G. İçi	5695.19	533	10.69		
	İlkokul	146	12.11	3.103	Toplam	5763.99	538			
	Ortaokul	66	12.05	3.241						
	Lise	41	12.10	3.177						
	Üniversite	24	11.46	3.599						
Toplam	539	11.73	3.273							

Tablo 10'a bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları ile anne öğrenim durumu değişkeni arasındaki farkı belirlemeye yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda;

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, anne öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=.861$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin anne öğrenim

durumu ile siber zorbalık puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Araştırmaya katılan öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, anne öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=1.048$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin anne öğrenim durumu ile siber mağduriyet puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Araştırmaya katılan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında, anne öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=1.288$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin anne eğitim durumu ile denetim odağı puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

4.3.8. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Anne-Baba Birliktelik Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Tablo 11

Anne Baba Birliktelik Durumuna Göre Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

		Betimsel İstatistik Değerleri				ANOVA Sonuçları					
	Anne- Babanız Birlikte Mi Yaşıyor?	n	$\bar{X}$	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	p	Anla mlı Fark
Siber Zorbalık	1.Evet	504	23.44	.101	G. Arası	119.13	3	39.71			
	2.Hayır, babam öldü	18	25.33	.144	G. İçi	31274.76	535	58.46			
	3.Hayır, annem öldü	5	24.00	.073	Toplam	31393.89	538		.672	.569	
	4.Her ikisi de sağ ama boşandılar	12	21.33	.076							
	Toplam	539	23.46	.102							
Siber Mağduriyet	1.Evet	504	25.38	.106	G. Arası	231.12	3	77.04			
	2.Hayır, babam öldü	18	27.78	.120	G. İçi	33445.90	535	62.52			
	3.Hayır, annem öldü	5	28.20	.112	Toplam	33677.02	538		1.25	.290	
	4.Her ikisi de sağ ama boşandılar	12	28.33	.158					2		
	Toplam	539	25.56	.108							
Denetim Odağı	1.Evet	504	11.66	3.289	G. Arası	70.16	3	23.39			
	2.Hayır, babam öldü	18	12.17	2.176	G. İçi	5693.83	535	10.64			
	3.Hayır, annem öldü	5	14.80	4.087	Toplam	5763.99	538		2.19	.087	
	4.Her ikisi de sağ ama boşandılar	12	12.92	3.088					7		
	Toplam	539	11.73	3.273							

Tablo 11'e bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları ile anne baba birliktelik durumu değişkeni arasındaki farkı belirlemeye yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda;

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, anne baba birliktelik durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=.672$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin anne-baba birliktelik eğitim durumu ile siber zorbalık puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Araştırmaya katılan öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, anne-baba birliktelik durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=1.252$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin anne-baba birliktelik durumu ile siber mağduriyet puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Araştırmaya katılan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında, anne baba birliktelik durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=2.197$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin anne-baba birliktelik durumu ile denetim odağı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

4.3.9. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Algılanan Başarı Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Tablo 12

Algılanan Başarı Durumuna Göre Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

		Betimsel İstatistik Değerleri				ANOVA Sonuçları					
Siber Zorbalık	Size Göre Başarı Durumunuz Nasıl?	n	$\bar{X}$	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	p	Anlamlı Fark
	Siber Zorbalık	1.Ortalamanın Altı	36	24.00	.093	G. Arası	26.36	3	8.79		
2.Orta Düzey		340	23.54	.102	G. İçi	31367.53	535	58.63			
3.Ortalamanın Üstü		139	23.14	.036	Toplam	31393.89	538		.490	.69	
4.Ortalamanın Çok Üstü		24	23.42	.133							
Toplam		539	23.46	.102							
Siber Mağduriyet	1.Ortalamanın Altı	36	28.78	.115	G. Arası	482.88	3	160.96			1-2, 1-3,
	2.Orta Düzey	340	25.60	.106	G. İçi	33194.15	535	62.05			
	3.Ortalamanın Üstü	139	24.69	.101	Toplam	33677.02	538		3.609	.01	
	4.Ortalamanın Çok Üstü	24	25.13	.136							
	Toplam	539	25.56	.108							
Denetim Odağı	1.Ortalamanın Altı	36	12.25	3.409	G. Arası	23.64	3	7.88			
	2.Orta Düzey	340	11.79	3.248	G. İçi	5740.36	535	10.73			
	3.Ortalamanın Üstü	139	11.43	3.297	Toplam	5763.99	538		.734	.53	
	4.Ortalamanın Çok Üstü	24	11.83	3.345							
	Toplam	539	11.73	3.273							

Tablo 12'ye bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları ile algılanan başarı durumu değişkeni arasındaki farkı belirlemeye yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda;

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, Algılanan başarı durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık

($F= .689$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin algılanan başarı durumu ile siber zorbalık puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, algılanan başarı durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=3.609$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Varyanslar homojen olduğu için bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmış ve 1-2, 1-3 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, başarısını ortalamanın altında algılayan öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamalarının orta düzey ve ortalamanın üstü başarı algısına sahip olan öğrencilere göre daha yüksek olduğu şeklindedir. Bir başka deyişle, ortalamanın altı başarı algısına sahip olan öğrenciler orta düzey ve ortalamanın üstü başarı algısına sahip olan öğrencilere göre daha fazla siber zorbalığa maruz kalmışlardır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında, algılanan başarı durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=.734$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin algılanan başarı durumu ile denetim odağı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

4.3.10. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Bir Günde Ortalama İnternete Ayrılan Süreye Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Tablo 13

Bir Günde İnternete Ortalama Zaman Ayırma Durumuna Göre Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

		Betimsel İstatistik Değerleri				ANOVA Sonuçları					
Ortalama olarak günde kaç saatinizi internete ayırmaktasınız?		n	$\bar{X}$	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	p	Anlamlı Fark
Siber Zorbalık	1.1 Saatten Az	247	22.52	.091	G. Arası	554.253	3	184.75			1-3,
	2.1 Saat	115	23.37	.105	G. İçi	30839.64	535	57.64			1-4
	3.2 Saat	79	25.04	.114	Toplam	31393.89	538		3.205	.00	
	4.3 Saat ve Üzeri	98	24.65	.106							
	Toplam	539	23.46	.102							
Siber Mağduriyet	1.1 Saatten Az	247	24.62	.109	G. Arası	574.80	3	191.60			1-3,
	2.1 Saat	115	25.46	.102	G. İçi	33102.23	535	61.87			1-4
	3.2 Saat	79	26.47	.099	Toplam	33677.02	538		3.097	.00	
	4.3 Saat ve Üzeri	98	27.29	.110							
	Toplam	539	25.56	.108							
Denetim Odağı	1.1 Saatten Az	247	11.45	3.209	G. Arası	138.792	3	46.26			1-4,
	2.1 Saat	115	11.32	3.553	G. İçi	5625.20	535	10.51			2-4
	3.2 Saat	79	11.99	3.287	Toplam	5763.99	538		4.400	.00	
	4.3 Saat ve Üzeri	98	12.71	2.89							
	Toplam	539	11.73	3.273							

Tablo 13'e bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları ile bir günde internete ortalama zaman ayırma durumu değişkeni arasındaki farkı belirlemeye yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda;

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, bir günde internete ortalama zaman ayırma durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=3.205$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Varyanslar homojen olduğu için bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmış ve 1-3, 1-4 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, bir günde internet başında 1 saatten az zaman geçiren öğrencilerin 2 saat ve 3 saat ve üzeri zaman geçiren öğrencilere göre daha az siber

zorbalık puanlarına sahip olduğu şeklindedir. Bir başka deyişle internet başında bir günde 1 saatten az zaman geçiren öğrencilerin 2 saat ve 3 saat ve üzeri saat zaman geçiren öğrencilere göre daha az siber zorbalık yaptıkları söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, Bir günde internete ortalama zaman ayırma durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=3.097$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Varyanslar homojen olduğu için bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmış ve 1-3, 1-4 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, bir günde internet başında 1 saatten az zaman geçiren öğrencilerin 2 saat ve 3 saat ve üzeri zaman geçiren öğrencilere göre daha az siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olduğu şeklindedir. Bir başka deyişle internet başında bir günde 1 saatten az zaman geçiren öğrencilerin 2 saat ve 3 saat ve üzeri saat zaman geçiren öğrencilere göre daha az siber mağduriyet yaşadıkları söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında, Bir günde internete ortalama zaman ayırma durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=4.400$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Varyanslar homojen olduğu için bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmış ve 1-4, 2-4 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, bir günde internet başında 3 saat ve üzeri zaman geçiren öğrencilerin denetim odağı puan ortalamalarının 1 saatten az ve 1 saat zaman geçiren öğrencilere göre daha yüksek olduğu şeklindedir. Bir başka deyişle 3 saat ve üzeri internet başında zaman geçiren öğrencilerin 1 saatten az ve 1 saat zaman geçirenlere göre daha dıştan denetimli olduğu söylenebilir.

4.3.11. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları İnternete En Çok Bağlandığı Yere Göre Farklaşmakta Mıdır?

Tablo 14

İnternete En Çok Bağlanılan Yere Göre Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

		Betimsel İstatistik Değerleri				ANOVA Sonuçları					
		n	$\bar{X}$	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	p	Anlamlı Fark
Siber Zorbalık	İnternete en çok nerden bağlanırsunuz?										
	1.Ev	199	23.70	.111	G. Arası	178.12	3	59.37			
	2.Okul	47	22.30	.087	G. İçi	31215.77	535	58.35			
	3.İnternet Kafe	79	24.46	.101	Toplam	31393.89	538		1.620	.18	
	4.Cep Telefonu	214	23.12	.095							
	Toplam	539	23.46	.102							
	1.Ev	199	25.13	.109	G. Arası	331.51	3	110.50			
2.Okul	47	24.89	.112	G. İçi	33345.52	535	62.33				
3.İnternet Kafe	79	27.41	.125	Toplam	33677.02	538		1.956	.12		
4.Cep Telefonu	214	25.42	.098								
Toplam	539	25.56	.108								
Denetim Odağı	1.Ev	199	11.92	3.249	G. Arası	65.82	3	21.94			
	2.Okul	47	10.74	2.714	G. İçi	5698.17	535	10.65			
	3.İnternet Kafe	79	11.42	2.951	Toplam	5763.99	538		2.060	.11	
	4.Cep Telefonu	214	11.89	3.487							
	Toplam	539	11.73	3.273							

Tablo 14'e bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları ile İnternete En Çok Bağlanılan Yer değişkeni arasındaki farkı belirlemeye yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda;

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, İnternete en çok bağlandıkları yere göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=1.620$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin İnternete en çok bağlandıkları yer ile siber zorbalık puan ortalamaları arasında

anlamli bir farklılık yoktur. Araştırmaya katılan öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, internete en çok bağlandıkları yere göre istatistiksel açıdan anlamli bir farklılık ($F=1.956$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin İnternete en çok bağlandıkları yer ile Siber mağduriyet puan ortalamaları arasında anlamli bir farklılık yoktur. Araştırmaya katılan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında, internete en çok bağlandıkları yere göre istatistiksel açıdan anlamli bir farklılık ($F=2.060$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin İnternete en çok bağlandıkları yer ile denetim odağı puan ortalamaları arasında anlamli bir farklılık yoktur.

4.3.12. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Bir Seferde İnternete Ayrılan Süreye Göre Farklaşmakta Mıdır?

Tablo 15

İnterneti Bir Seferde Ne Kadar Süre Kullandığı Durumuna Göre Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

		Betimsel İstatistik Değerleri				ANOVA Sonuçları				
İnterneti bir seferde ne kadar süre kullanmaktasınız?	n	$\bar{X}$	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	p	Anlamlı Fark
1.30 Dakikadan Az	176	22.40	.095	G. Arası	537.96	3	179.32			1-3, 1-4
2.30 Dakika-1 Saat Arası	261	23.46	.102	G. İçi	30855.93	535	57.67			
3.1-3 Saat Arası	67	25.10	.094	Toplam	31393.89	538		3.109	.00	
4.3 Saat ve Üzeri	35	25.60	.125							
Toplam	539	23.46	.100							
Siber Mağduriyet										
1.30 Dakikadan Az	176	24.89	.118	G. Arası	1576.07	3	525.36			1-3, 1-4,
2.30 Dakika-1 Saat Arası	261	24.63	.087	G. İçi	32100.95	535	60.00			2-3
3.1-3 Saat Arası	67	28.87	.120	Toplam	33677.02	538		8.756	.00	
4.3 Saat ve Üzeri	35	29.49	.128							
Toplam	539	25.56	.105							
Denetim Odağı										
1.30 Dakikadan Az	176	11.44	3.430	G. Arası	92.95	3	30.983			1-4
2.30 Dakika-1 Saat Arası	261	11.69	3.245	G. İçi	5671.04	535	10.60			
3.1-3 Saat Arası	67	11.90	2.903	Toplam	5763.99	538		2.923	.03	
4.3 Saat ve Üzeri	35	13.20	3.056							
Toplam	539	11.73	3.256							

Tablo 15'e bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları ile interneti bir seferde ne kadar süre kullanmaktasınız değişkeni arasındaki farkı belirlemeye yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda;

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, Bir seferde internete ayrılan zaman durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=3.109$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Varyanslar homojen olduğu

için bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmış ve 1-3, 1-4 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, bir seferde internet başında 30 dakikadan az zaman geçiren öğrenciler, 1-3 saat arası zaman geçirenler ile 3 saatten fazla zaman geçiren öğrencilerden daha az siber zorbalık puanlarına sahip olduğu şeklindedir. Bir başka deyişle internet başında bir seferde 30 dakikadan az zaman geçiren öğrenciler 1-3 saat arası zaman geçirenler ile 3 saatten fazla zaman geçiren öğrencilere göre daha az siber zorbalık yaptıkları söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, Bir seferde internete ayrılan zaman durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=8.756$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Varyanslar homojen olduğu için bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmış ve 1-3, 2-3 ve 1-4 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, bir seferde internet başında 1-3 Saat arası zaman geçiren öğrencilerin 30 dakikadan az ile 30 dakika-1 saat arası zaman geçirenlere göre daha fazla siber mağduriyet puanlarına sahip olduğu ve 3 saat ve üzeri zaman geçiren öğrenciler, 30 dakikadan az zaman geçiren öğrenciler, göre daha fazla siber mağduriyet puan ortalamalarına sahiptir şeklindedir. Bir başka deyişle internet başında bir seferde 1-3 saat arası zaman geçiren öğrenciler bir seferde 30 dakika-1 saat arası zaman geçirenler ile 30 dakikadan az zaman geçiren öğrencilere göre daha fazla siber mağduriyet yaşadıkları, 3 saat ve üzeri zaman geçiren öğrenciler ise 30 dakikadan az zaman geçiren öğrencilere göre daha fazla siber mağduriyet yaşadıkları söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında, bir seferde internete ayrılan zaman durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=2.923$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Varyanslar homojen olduğu için bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmış ve 1-4 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, bir seferde internet başında 30 dakikadan daha az zaman geçiren öğrencilerin puan ortalamalarının 3 saat ve üzeri zaman geçiren öğrencilere göre daha az olduğu şeklindedir. Bir başka deyişle internet başında 30 dakikadan daha az zaman geçiren öğrenciler, 3 saat ve üzeri zaman geçiren öğrencilere göre daha içten denetimli oldukları söylenebilir.

4.3.13. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Kaç Yıl İnternet Kullanıcısı Olma Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Tablo 16

Kaç Yıldır İnternet Kullanıcısı Oldukları Durumuna Göre Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

		Betimsel İstatistik Değerleri				ANOVA Sonuçları					
Kaç Yıldır İnternet kullanılmakta mı?	n	$\bar{X}$	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	p	Anlamlı Fark	
											<hr/>
Siber Zorbalık	1.1 Yıl veya Daha Az	115	22.67	.097	G. Arası	154.56	3	77.28			
	2.2-5 Yıl Arası	293	23.42	.098	G. İçi	31239.33	535	58.28	1.326	.27	
	3.6 Yıl ve Üzeri	131	24.25	.112	Toplam	31393.89	538				
	Toplam	539	23.46	.102							
	<hr/>										
Siber Mağduriyet	1.1 Yıl veya Daha Az	115	24.97	.126	G. Arası	76.57	3	38.29			
	2.2-5 Yıl Arası	293	25.55	.101	G. İçi	33600.45	535	62.69	.611	.54	
	3.6 Yıl ve Üzeri	131	26.09	.105	Toplam	33677.02	538				
	Toplam	539	25.56	.108							
	<hr/>										
Denetim Odağı	1.1 Yıl veya Daha Az	115	11.21	3.099	G. Arası	47.74	3	23.87			
	2.2-5 Yıl Arası	293	11.78	3.331	G. İçi	5716.25	535	10.67	2.238	.11	
	3.6 Yıl ve Üzeri	131	12.08	3.260	Toplam	5763.99	538				
	Toplam	539	11.73	3.273							
	<hr/>										

Tablo 16'ya bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları ile kaç yıl internet kullanıcısı oldukları değişkeni arasındaki farkı belirlemeye yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda;

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, kaç yıldır internet kullanıcısı oldukları değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=1.326$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin internet kullanım yılı ile siber zorbalık puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Araştırmaya katılan öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, kaç yıldır internet kullanıcısı oldukları değişkenine göre

istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F= .611$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin internet kullanım yılı ile siber mağduriyet puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Araştırmaya katılan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında, kaç yıldır internet kullanıcısı oldukları değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=2.238$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin internet kullanım yılı ile denetim odağı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

4.3.14. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları İnternet Kullanmayı Nasıl Öğrendiğine Göre Farklılaşmakta Mıdır?

Tablo 17

İnternet Kullanmayı Nasıl Öğrendikleri Durumuna Göre Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

		Betimsel İstatistik Değerleri				ANOVA Sonuçları				
İnternet kullanmayı Nasıl Öğrendiniz?	n	$\bar{X}$	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	p	Anlamlı Fark
1.Ailemden	58	23.69	.126	G. Arası	424.67	3	141.56			2-4
2.Arkadaşlarımdan	91	25.10	.116	G. İçi	30969.23	535	57.89			
3.Kendi Kendime	338	23.25	.097	Toplam	31393.89	538		3.001	.03	
4.Okuldan	52	21.69	.059							
Toplam	539	23.46	.102							
Siber Mağduriyet										
1.Ailemden	58	24.28	.095	G. Arası	393.82	3	131.27			.06
2.Arkadaşlarımdan	91	27.27	.118	G. İçi	33283.21	535	62.21			
3.Kendi Kendime	338	25.42	.107	Toplam	33677.02	538		2.536		
4.Okuldan	52	24.88	.106							
Toplam	539	25.56	.108							
Denetim Odağı										
1.Ailemden	58	11.45	3.218	G. Arası	58.81	3	19.60			.14
2.Arkadaşlarımdan	91	12.11	3.053	G. İçi	5705.19	535	10.66			
3.Kendi Kendime	338	11.81	3.286	Toplam	5763.99	538		1.838		
4.Okuldan	52	10.87	3.537							
Toplam	539	11.73	3.273							

Tablo 17'ye bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları ile internet kullanmayı nasıl öğrendikleri değişkeni arasındaki farkı belirlemeye yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda;

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, internet kullanmayı nasıl öğrendikleri durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=3.001$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Varyanslar homojen olmadığı için bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmış ve 2-4 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, internet kullanmayı arkadaşlarından öğrenen öğrenciler, okuldan öğrenenlere göre daha fazla siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olduğu şeklindedir. Bir başka deyişle internet kullanmayı arkadaşlarından öğrenen öğrenciler okuldan öğrenen öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yapmışlardır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, internet kullanmayı nasıl öğrendikleri durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=2.536$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin internet kullanmayı nasıl öğrendiği ile siber mağduriyet arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında, internet kullanmayı nasıl öğrendikleri durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=1.838$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin internet kullanmayı nasıl öğrendikleri ile denetim odağı arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

4.3.15. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları Arasında Anlamlı Bir İlişki Var Mıdır?

Araştırmanın temel problemi “Ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin, siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” şeklindedir. Bu nedenle tüm değişkenlerin birbirleriyle gösterdikleri ilişkileri belirlemek amacıyla Pearson korelasyon katsayıları (r) hesaplanmış ve sonuçlar tabloda gösterilmiştir.

Tablo 18

Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ve Denetim Odağı Arasındaki İlişkiye Ait Pearson Korelasyon Sonuçları

		Siber Zorbalık	Siber Mağduriyet	Denetim Odağı
Siber Zorbalık	r	1		
	p			
Siber Mağduriyet	r	.544**	1	
	p	.000		
Denetim Odağı	r	.078	.131*	1
	p	.072	.002	

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 18'e bakıldığında görüldüğü gibi, Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır ($r = .544$, $p < .01$). Denetim odağı ve siber mağduriyet puan ortalamaları arasındaki ilişkiye bakıldığında ($r = .131$, $p < .05$) istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde arttığı bulunmuştur. Denetim odağı ve siber zorbalık puan ortalamaları arasındaki ilişkiye bakıldığında ($r = .078$, $p > .05$) istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde araştırmaya katılan ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları arasındaki ilişki; cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, anne-baba öğrenim durumu, anne-baba birliktelik durumu, anne-baba çalışma durumu, evde bilgisayar olma durumu, algılanan başarı durumu, ortalama günlük internet kullanma süresi, internete en çok bağlandığı yer, bir seferde interneti kullanma süresi, internete daha çok gece-gündüz bağlanma durumu, kaç yıldan beri internet kullanıcısı olma durumu, internet kullanmayı nasıl öğrendiği değişkenlerine göre incelenmiş olup elde edilen bulgular araştırma sorularının sırasına göre tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın ilk alt problemi; Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır? şeklindedir. Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamaları cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok siber zorbalık yaptıkları ortaya çıkmıştır. Erkek öğrencilerin daha fazla siber zorba olma nedenleri yaşanan toplumda erkeklerin kızlardan daha az denetlenmesi ve bilgi iletişim teknolojilerine daha kolay ulaşması olabilir. Yapılan araştırmalara bakıldığında (Agatston vd., 2007; Arıca vd., 2008; Arslan ve Savaşer, 2012; Ayas ve Horzum, 2012; Burnukara ve Uçanok, 2012; Dehue vd., 2008; Dilmaç, 2009; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Lapidot-Lefler ve Dolev-Cohen, 2014; Makri-Botsari ve Karagianni, 2014; Özbay, 2013; Özdemir ve Akar, 2011; Padır, 2015; Peker vd., 2012; Şahin vd., 2010; Tatarıoğlu, 2010) bu araştırmanın bulgularıyla ortak şekilde erkeklerin kızlardan daha fazla siber zorbalık yaptıklarını ortaya koymuşlardır. Ancak bu bulguların aksine kızların erkeklerden daha fazla siber zorbalık yaptıklarını ortaya koyan araştırmalar da (Kowalski vd., 2005; Smith vd., 2006; Topçu vd., 2008) söz konusudur.

Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında ise yine cinsiyete göre farklılaşmakta olup bu farkın kız öğrencilerin lehine olduğu ortaya çıkmıştır. Yani erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha fazla siber mağduriyet yaşamaktadırlar. Bu bulgu, erkeklerin daha fazla siber zorbalık yapma davranışıyla ilişkili olduğu söylenebilir uyuşmaktadır. Erkek öğrenciler siber ortamda daha fazla zaman geçirdikleri için daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıkları şeklinde yorumlanabilir. Yapılan araştırmalara bakıldığında bu araştırmanın bulgularıyla paralel şekilde (Ayas ve Horzum, 2011; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Makri Botsari ve Karagianni, 2014; Şahin vd., 2010; Wolak vd., 2002) bulgular mevcuttur. Bunun yanında kızların erkeklere oranla daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığını bulgulayan (Akbaba ve Eroğlu, 2013; Ayas, 2014; Dehue vd., 2008; Dilmaç, 2009; Feldman, 2011; Kowalski vd., 2005; Lenhart, 2007; Smith vd., 2006; Tatarıol, 2010; Ybarra ve Mitchell, 2007) araştırmalar da mevcuttur. Bunların yanı sıra siber zorbalığın ve mağduriyetin cinsiyet açısından farklılaşmadığını bulgulayan (Çivilidağ ve Cooper, 2013; Hinduja ve Patchin, 2008; Juvonen ve Gross, 2008; Kapatzia ve Sygkollitou, 2007; Li, 2006; Slonje ve Smith, 2008; Smith vd., 2008; Spears vd., 2015) araştırmalar da mevcuttur.

Denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında ise kız ve erkek öğrenciler arasında herhangi bir farklılık olmadığı şeklindedir. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında kız öğrencilerin puan ortalamalarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir; bu da kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha dıştan denetimli oldukları şeklinde yorumlanabilir. Bu bulguyu destekler nitelikte olan Aksoy ve Mağden (1994), yaptıkları çalışmada, denetim odağı ile cinsiyet arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulamamışlardır. Tapçan (2002), ilköğretim ikinci kademedeki okuyan öğrencilerin cinsiyetleri ile denetim odakları arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Literatür incelendiğinde cinsiyet ve denetim odağı arasındaki ilişki açısından farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ortaöğretim kurumunda okuyan erkek öğrencilerin daha içten denetimli oldukları sonuçlarına ulaşan araştırmalar (Arıcak, 1995; Korkut, 1986; Tiffany, 1983; Dağ, 1991) vardır. Bunun aksine Çetinkale (2006) ve Moore (2006) ortaöğretim kurumunda okuyan kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha içten denetimli olduklarını belirtmiştir.

Araştırmanın ikinci alt problemi; Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları evde bilgisayar olma durumuna göre farklılaşmakta mıdır? şeklindedir. Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında evde bilgisayarı olan ve olmayan öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu bulgu evde bilgisayar, dolayısıyla internet erişimi olmasıyla beraber bilgisayar kullanımının ebeveyn kontrolünde olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında ise yine evde bilgisayarı olan ve olmayan öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, siber zorbalık ve evde bilgisayar olma durumu arasındaki ilişki ile paralellik göstermektedir. Evde bilgisayar sahibi olan öğrenciler, ebeveyn kontrolü olduğundan ötürü bilgisayarı daha kontrollü kullandıkları söylenbilir.

Denetim odağı puan ortalamaları açısından bakıldığında evde bilgisayar olan öğrenciler daha dıştan denetimli, evde bilgisayar olmayan öğrenciler ise daha içten denetimli öğrenciler olduğu şeklindedir. Bu bulgu, Gökçarslan ve Seferoğlu (2016), araştırmasında öğrencilerin bilgisayar alma nedenleri arasında “ihtiyaç duyduğum an bilgiye ulaşmak” ve “derslere yardımcı olması için” şeklindeki gerekçeler gösterilerek bilgisayar sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Benham (1995)’in dış denetimli öğrencilerin okul başarısının iç denetimli öğrencilere göre daha düşük olduğu çalışma bulgularıyla dış denetimli öğrencilerin sorumluluktan kaçtığı ve ebeveynlerine bilgisayar aldıkları şeklinde yorumlanabilir. Yapılan literatür taraması sonucunda bu değişkenle ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanamamıştır.

Araştırmanın üçüncü alt problemi; Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları internete daha çok gündüz veya gece bağlanma durumuna göre farklılaşmakta mıdır? şeklindedir. Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında internete daha çok gece veya gündüz bağlanan öğrenciler arasında farklılaşmaktadır. İnternete daha çok gece bağlanan öğrenciler daha fazla siber zorbalık yaptıkları ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, internete daha çok gece bağlanan öğrencilerde ebeveyn kontrolü daha az olduğu için siber zorbalık davranışlarının arttığı söylenebilir.

Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında ise yine anlamlı düzeyde farklılaşmakta olup internete daha çok gece bağlanan öğrencilerin daha çok siber zorbalığa maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, internete daha çok gece bağlanan öğrencilerin daha fazla siber zorbalık yaptıkları yönündeki bulguyla paralellik göstermektedir. Gece internete daha çok giren öğrencilerin daha fazla siber mağduriyet yaşaması ebeveyn kontrolünün daha az olması ya da hiç olmamasından kaynaklanıyor olabilir.

Denetim odağı puan ortalamasına bakıldığında internete daha çok gündüz veya daha çok gece bağlanan öğrencilerin denetim odağı açısından anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında internete daha çok gece bağlananların denetim odağı puan ortalamalarının internete daha çok gündüz bağlanana göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu internete daha çok gündüz bağlananların internete daha çok gece bağlanana göre daha içten denetimli oldukları şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgu, içten denetimli olan bireylerin herhangi bir kontrol mekanizmasına ihtiyaç duymadan kendi davranışlarını yönlendirebildikleri şeklinde yorumlanabilir. Yapılan literatür taraması sonucunda bu değişkenlerle ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanamamıştır.

Araştırmanın dördüncü alt problemi; Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları okul türüne göre farklılaşmakta mıdır? şeklindedir. Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, okul türü açısından farklılaşmaktadır. Ortaya çıkan bulgular incelendiğinde anadolu lisesi öğrencilerinin; fen lisesi, kız anadolu lisesi ve kız anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinden daha fazla siber zorbalık yapmaktadırlar. Bu bulgu ile paralellik gösteren Çivilidağ ve Cooper (2013)'ın araştırmasına göre anadolu liselerindeki öğrencilerin genel lise ve diğer okul türlerinde okuyan öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptıkları yönündedir. Özdemir (2015), anadolu lisesi öğrencilerinin fen lisesi ve meslek lisesi öğrencilerine göre daha fazla siber zorbalık yaptığını bulgulamıştır. Literatürde bu değişkenle ilgili farklı araştırmalar söz konusudur. Ayas ve Horzum (2010) ise özel lise ve sınavla alınan anadolu liselerinde okuyan öğrencilerin diğer lise türlerinde okuyan öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık

yaptıklarını belirtmiştir. Ayrıca kız meslek lisesi öğrencilerinin kız anadolu lisesi öğrencilerinden daha fazla siber zorbalık yaptıkları söylenebilir.

Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında okul türü açısından farklılaşmaktadır. Ortaya çıkan bulgular incelendiğinde; güzel sanatlar lisesi, fen lisesi, kız meslek lisesi, anadolu lisesi öğrencilerinin kız anadolu lisesi ve kız anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinden daha fazla siber mağduriyet yaşadıkları söylenebilir. Okul türüne göre siber mağduriyet ve siber zorbalık puan ortalamaları karşılaştırıldığında daha çok siber zorbalık yapan öğrencilerin aynı zamanda daha çok siber zorbalığa maruz kaldıkları şeklinde yorumlanabilir. Topçu vd. (2008), devlet okulu öğrencilerinin özel okul öğrencilerine göre daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarını belirtmiştir. Bu bulguların aksine öğrencilerin okul türüne göre siber zorbalık ve siber mağdur olma düzeyleri arasında anlamlı fark bulmayan çalışmalar da (Ayas ve Horzum, 2010; Dempsey vd., 2009; Dilber, 2013; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007) mevcuttur.

Denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında yine okul türü açısından farklılaştığı görülmektedir. Ortaya çıkan bulgular incelendiğinde; kız anadolu imam hatip lisesi öğrencileri ile fen lisesi öğrencileri arasında bir farklılık olduğu ve kız anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinin fen lisesi öğrencilerine göre daha içten denetimli oldukları söylenebilir. Bu fark okul türlerinde uygulanan farklı eğitim öğretim müfredatlarından kaynaklandığı söylenebilir. Literatürde bu değişkenle ilgili sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Balkuvvar (1998), fen lisesi öğrencilerinin diğer lise türünde okuyan öğrencilere göre daha içten denetimli olduğunu ifade etmiştir.

Araştırmanın beşinci alt problemi; Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları sınıf düzeyine (yaşa) göre farklılaşmakta mıdır? şeklindedir. Yapılan çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, sınıf düzeyi açısından anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak siber zorbalık puan ortalamalarındaki bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan sınıf düzeyi 9. sınıflar iken en az siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan sınıf düzeyi ise 11. sınıflardır.

Siber mağduriyet puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olan sınıf düzeyi 12. sınıflar iken en az siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olan sınıf düzeyi ise 10. Sınıflardır. Literatür taraması sonucu yapılan çalışmalar incelendiğinde (Bayar, 2010; Beran ve Li, 2005; Bonano ve Hymel, 2013; Burnukara, 2009; Çivilidağ ve Cooper, 2013; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Feldman, 2011; Kapatzia ve Sygkollitou, 2007; Karlier-Soydaş, 2011; Lapidot-Lefler ve Dolev-Cohen, 2014; Özdemir ve Akar, 2011; Özdemir, 2015; Pamuk ve Bavlı, 2013; Slonje ve Smith vd., 2008; Smith vd., 2006; Türkileri, 2012) bu araştırmanın bulgularıyla aynı şekilde siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarının yaşa dolayısıyla sınıf düzeyine göre değişmediğini ortaya koymuşlardır. Bu araştırmadan elde edilen bulguların aksine siber zorbalık düzeyinin yaşa bağlı olarak arttığını bulgulayan araştırmalar da (Kowalski ve Limber, 2007; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Smith vd., 2008; Ybarra vd., 2007) mevcuttur. Bunların yanı sıra Hinduja ve Patchin (2008) ise siber zorbalığın en çok yaygın olduğu yaş grubunun 15, Calvete vd. (2010) ise siber zorbalığın en fazla görüldüğü yaş aralığının 13-15 olduğunu ifade etmiştir.

Denetim odağı puan ortalamaları açısından yine öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyi açısından bir farklılık bulunamamıştır. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok denetim odağı puan ortalamalarına sahip olan sınıf düzeyi 12. sınıflar iken en az siber denetim odağı ortalamalarına sahip olan sınıf düzeyi ise 10. sınıflardır. Literatür incelendiğinde, Adams ve Jones (1983) ve Gilmar (1978), yaş ilerledikçe içten denetimliliğin arttığını belirtmiştir. Mullis ve McKinley (1987), 7-8 ve 11-12 yaşındaki çocuklar üzerindeki araştırmasında büyük yaş grubunun daha içsel denetimli olduğunu bulgulamış ancak bu farkın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığını belirtmişlerdir.

Araştırmanın altıncı alt problemi; Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları baba öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır? şeklindedir. Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, babalarının öğrenim durumlarına göre farklılık bulunmuştur. Ortaya çıkan bulgular incelendiğinde; okur-yazar olmayan babaya sahip olan öğrenciler okur-yazar olan babaya sahip olan

öğrencilerden daha fazla siber zorbalık yapmaktadırlar. Bu fark, baba öğrenim düzeyinin artmasıyla babanın bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma düzeyi ve farkındalık düzeyinin artmasından kaynaklanıyor şeklinde yorumlanabilir. Literatürde bu değişkenle ilgili az sayıda çalışma olmakla beraber farklı bulgular ortaya çıkmıştır. (Çiftçi, 2015) çalışmasında üniversite ve lise mezunu babaya sahip olan öğrenciler ilköğretim mezunu babaya sahip olan öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptıklarını ifade etmiştir. Evegü (2014) ve Türkoğlu (2013) baba eğitim düzeyi üniversite olan öğrenciler, baba eğitim düzeyi ilk ve ortaokul olan öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptıkları yönünde bulgulara ulaşmıştır. Serin (2012) ise ilköğretim öğrencileri ile yaptığı çalışmada ebeveyn eğitim durumunun siber mağdur olma ile ilişkilendirilmenin tek başına etkili bir değişken olmadığını belirtmiştir.

Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında yine baba öğrenim durumu açısından farklılaşmaktadır. Bulgular neticesinde; okur-yazar olmayan babaya sahip olan öğrenciler, okur-yazar ve ilköğretim mezunu babaya sahip olan öğrencilerden daha fazla siber mağduriyet yaşadıkları söylenebilir. Bu fark, siber zorbalıkta olduğu gibi siber mağduriyette de baba öğrenim düzeyi arttıkça bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma becerisi ve farkındalık düzeyinin artmasından kaynaklanıyor şeklinde yorumlanabilir. Literatürde yapılan çalışmaları destekler nitelikte olan Karlier-Soydaş (2011) ise anne ve babaların eğitim düzeyi düştükçe siber zorbalığa maruz kalma ve siber zorba davranışlarının arttığını ifade etmiştir. Yine Çiftçi (2015)'ye göre ilk okul mezunu babaya sahip olan öğrenciler, ortaokul, lise ve üniversite mezunu babaya sahip olan öğrencilere göre daha fazla siber mağduriyet yaşamaktadırlar.

Denetim odağı puan ortalamaları açısından ise öğrencilerin babalarının öğrenim durumlarına göre bir farklılık göstermemektedir. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok denetim odağı puan ortalamalarına sahip olan grup babası üniversite mezunu olanlar iken en az denetim odağı puan ortalamalarına sahip olan grup ise babası ilköğretim mezunu olan öğrencilerdir. Literatüre bakıldığında (Alisinanoğlu, 2000; Alisinanoğlu, 2003; Eroğlu, 2012; Gülveren, 2008; Özel, 2009) de baba eğitim durumu ile denetim odağı arasında anlamlı bir ilişki bulamadıklarını belirtmişlerdir. Bunun aksine Erkmen ve Çetin (2007) beden eğitimi öğretmenleriyle yaptığı çalışmada baba eğitim durumu

yükseldikçe denetim odağı puanlarının da yükseldiğini yani daha dıştan denetimli olduklarını belirtmiştir.

Araştırmanın yedinci alt problemi; Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları anne öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır? şeklindedir. Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, annelerinin öğrenim durumlarına göre bir farklılık bulunamamıştır. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan grup annesi lise mezunu olanlar iken en az siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan grup ise annesi üniversite mezunu olan öğrencilerdir. Literatürde bu değişkenle ilgili sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu bulguyu destekler nitelikte olan (Dilber, 2013) çalışmasında anne eğitim düzeyi ile siber zorbalık arasında bir ilişkinin olmadığını ifade etmiştir.

Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında yine annelerinin öğrenim durumu açısından farklılık tespit edilmemiştir. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olan grup annesi lise mezunu olanlar iken en az siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olan grup ise annesi üniversite mezunu olan öğrencilerdir. Literatür incelendiğinde Sarak (2012), annenin eğitim düzeyi düşüğe siber mağduriyet düzeyinin yükseldiğini bulgulamıştır. (Çiftçi, 2015) çalışmasında, ilkokul anneye sahip olan öğrenciler, ortaokul, lise ve üniversite mezunu anneye sahip olan öğrencilere göre daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarını belirtmiştir. (Sarak, 2015), eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlere sahip olan öğrencilerini eğitim düzeyi daha yüksek ebeveynlere sahip olan öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptığı ve yine daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarını belirtmiştir.

Denetim odağı puan ortalamaları açısından ise öğrencilerin annelerinin öğrenim durumlarına göre bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok denetim odağı puan ortalamalarına sahip olan grup annesi lise mezunu olanlar iken en az denetim odağı puan ortalamalarına sahip olan grup ise annesi okur-yazar olmayan öğrencilerdir. Literatür incelendiğinde bu bulgu ile paralel sonuçlara ulaşan çalışmalar (Eroğlu, 2012; Yeşilyaprak, 1988; Erkmen ve Çetin, 2007) bulunmakla beraber anne eğitim

düzeyi arttıkça öğrencilerin iç denetim odağının da arttığını belirten çalışmalar da (Küçükkaragöz, 1988; Bozkurt ve Harmanlı, 2002) bulunmaktadır.

Araştırmanın sekizinci alt problemi; Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları anne-baba birliktelik durumuna göre farklılaşmakta mıdır? şeklindedir. Yapılan çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, anne baba birliktelik durumuna göre bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan grup annesi ölen öğrenciler iken en az siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan grup ise anne babası boşanan öğrencilerdir.

Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında yine anne baba birliktelik durumlarına göre bir farklılık bulunamamıştır. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olan grup anne babası boşanan öğrenciler iken en az siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olan grup ise anne babası birlikte olan öğrencilerdir. Literatür incelendiğinde bu bulguların aksine (Özdemir, 2015) tek ebeveynli ailelerde ergenlerin aile desteği yüksek olduğundan siber mağduriyetin nispeten daha az yaşandığını belirtmiştir. Yine buna paralel olarak, (Beran ve Li, 2007; Burnukara, 2009; Kowalski ve Limber, 2012; Li, 2007b; Ybarra ve Mitchell, 2004) tek ebeveynli öğrencilerin daha az siber mağdur olduklarını belirtmişlerdir. Totan ve Yöndem (2007), ergenlerin anne-baba ilişkileri olumlu yönde arttıkça siber zorba ve siber mağdur olma olasılıklarının azaldığını belirtmişlerdir.

Denetim odağı puan ortalamaları açısından anne baba birliktelik durumlarına göre bir farklılık bulunamamıştır. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok denetim odağı puan ortalamalarına sahip olan grup anne babası annesi ölen öğrenciler iken en az denetim odağı puan ortalamalarına sahip olan grup ise anne babası birlikte olan öğrencilerdir. Literatür incelendiğinde bu değişkenle ilgili sınırlı sayıda çalışma olduğu söylenebilir. Duke ve Lancaster, çalışmalarında, babasını kaybetmiş olan çocukların anne-babaya sahip olan çocuklara göre daha dıştan denetimli olduklarını ifade etmişlerdir (Akt. Argun, 1995).

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi; Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları algılanan başarı

durumuna göre farklılaşmakta mıdır? şeklindedir. Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, algılanan başarı durumuna göre bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan grup ortalamasının altı başarı algısına sahip olan öğrenciler iken en az siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan grup ise ortalamasının üstü başarı algısına sahip olan öğrencilerdir. Literatür incelendiğinde bu bulguyla ortak sonuçlara ulaşan araştırmalar (Bingöl, 2013; Li, 2007a; Özdemir, 2015) mevcuttur.

Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında ise algılanan başarı durumuna göre farklılık tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bulgular incelendiğinde; “ortalamanın altı” başarı algısına sahip olan öğrenciler “orta düzey” ve “ortalamanın üstü” başarı algısına sahip olan öğrencilere göre daha çok siber mağduriyet yaşamaktadırlar. Bu bulgu, siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin akademik başarıları ve derslere olan ilgisinin azaldığı şeklinde yorumlanabilir. Literatür incelendiğinde, Schneider vd. (2012), siber mağdurların okul başarısının düşük olduğunu, Tokunaga (2010), akademik sorunlarla siber mağduriyetin ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. (Özbay, 2013) yaptığı araştırmada ergenlerde algılanan ders başarıları “düşük” ve “çok düşük” olan öğrencilerin algılanan ders başarıları “iyi” olan öğrencilere göre daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarını belirtmiştir. Agatson vd. (2007) yaptıkları araştırmada siber mağduriyet yaşayan öğrencilerin okuldan soğuma, kaçma, akademik başarılarında düşüş ve derse odaklanamama gibi sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Buna karşın Peker vd. (2012), algılanan akademik başarının siber mağduriyeti yordayamadığını ifade etmiştir.

Denetim odağı puan ortalamaları açısından incelendiğinde algılanan başarı durumu açısından bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok denetim odağı puan ortalamalarına sahip olan grup ortalamasının altı başarı algısına sahip olan öğrenciler iken en az denetim odağı puan ortalamalarına sahip olan grup ortalamasının üstü başarı algısına sahip olan öğrencilerdir. Yani ortalamasının altı başarı algısına sahip olan öğrenciler daha dıştan denetimli iken ortalamasının üstü başarı algısına sahip olan öğrenciler daha içten denetimli olduğu söylenebilir. Literatür incelendiğinde, 6. Sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmada okul başarısı ile denetim odağı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada öğrencilerin başarı deneyimlerini daha çok kendilerine,

başarısız deneyimlerini ise kendileri dışındaki güçlere yükleme eğiliminde olduklarını belirtmiştir (Genç, 2000). Korkut (1986), başarı düzeyi yüksek olan öğrencilerin başarı düzeyi düşük olan öğrencilere göre daha içten denetimli olduklarını belirtmiştir. Literatürde bu bulguyla paralel olarak Findley ve Cooper (1983), denetim odağı ve akademik başarı konusunda yaptıkları çalışmada, içten denetim inancının artmasıyla akademik başarının da arttığını belirtmişlerdir. Çelik (1995), üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmasında, içten denetimli öğrencilerin, dıştan denetimli öğrencilere göre daha başarılı olduklarını saptamıştır.

Araştırmanın onuncu alt problemi; Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları bir günde ortalama internete ayrılan süreye göre farklılaşmakta mıdır? şeklindedir. Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, bir günde internete ayrılan ortalama süre açısından farklılık bulunmuştur. Ortaya çıkan bulgular incelendiğinde; internete 1 saatten az zaman ayıran öğrenciler 2 saat ve 3 saat ve üzeri zaman ayıran öğrencilere göre daha az siber zorbalık yapmışlardır. Bu bulgu, internette daha az zaman geçiren öğrencilerin siber ortamda daha az kaldığı için o ortamda risk oluşturabilecek davranışlar sergilediği şeklinde yorumlanabilir. Literatürde bu bulgu ile paralel olarak, (Özbay, 2013), yaptığı araştırmada bir günde internete hiç girmeyen, bir saat, iki saat, üç saat ve dört saat giren öğrenciler bir günde beş saat ve üzeri internete giren öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yapmakta ve daha fazla siber mağdur olmaktadır.

Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında yine bir günde internete ayrılan ortalama süre açısından farklılık bulunmuştur. Bulgular neticesinde; internete günde ortalama 1 saatten az zaman ayıran öğrenciler; 2 saat, 3 saat ve üzeri zaman ayıran öğrencilere göre daha az siber zorbalığa maruz kalmaktadırlar. Bu sonuç, siber zorbalıkta olduğu gibi internet başında geçirilen zaman azaldıkça o ortamdaki zorbalık davranışlarında daha az maruz kaldığı şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgulara benzer şekilde Özbay (2013) günde internete üç saat giren öğrenciler, internete hiç girmeyen öğrencilere ve bir saat giren öğrencilere göre daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarını belirtmiştir. Bunun yanı sıra Dilber (2013), internet kullanım süresi arttıkça siber mağduriyet düzeyinin de arttığını belirtmiştir. Yani internette geçirilen sürenin artmasıyla beraber birey daha fazla siber zorbalığa maruz kalabileceği söylenebilir. Kavuk (2011) ve Peker vd. (2012) tarafından yapılan araştırmalarda

internette geçirilen süre arttıkça siber zorbalık ve siber mağduriyetin arttığını belirtmişlerdir.

Denetim odağı puan ortalamaları açısından bakıldığında ise bir günde ortalama 3 saat ve üzeri internete bağlanan öğrenciler; 1 saatten az ve 1 saat bağlanan öğrencilere göre daha dıştan denetimli oldukları tespit edilmiştir. Bu sonuç, içten denetimli olan bireylerin internet daha çok amacına uygun şekilde kullandığı ve internete ihtiyaç duyulan zaman dışında daha az girdikleri şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgular sonucunda bir günde internete daha az zaman ayıran öğrenciler daha az siber zorbalık yapmakta, daha az siber zorbalığa maruz kalmakta ve daha içten denetimli oldukları tespit edilmiştir.

Araştırmanın on birinci alt problemi; Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları internete en çok bağlandığı yere göre farklılaşmakta mıdır? şeklindedir. Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, internete en çok bağlandıkları yere göre bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan grup internet kafeden internet erişimini sağlayan öğrenciler iken en az siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan grup ise okuldan internet erişimini sağlayan öğrencilerdir.

Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında ise yine internete en çok bağlandıkları yere göre bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olan grup internet kafeden internet erişimini sağlayan öğrenciler iken en az siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olan grup ise okuldan internet erişimini sağlayan öğrencilerdir. Literatür incelendiğinde internete bağlanılan yer ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamış olup ergenlerin internete bağlanmayı tercih ettikleri yer açısından araştırmalar mevcuttur. Burnukara (2009), ergenlerin sırasıyla kendi odalarında, akrabalarının evlerinde ve okulda bağlanmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca ergenlerin internete en çok kendi evlerinden bağlanmayı tercih ettiklerine yönelik çalışmalar (Madell ve Muncer, 2004; Smith vd., 2008; Ybarra ve Mitchell, 2004) mevcuttur.

Denetim odağı puan ortalamaları açısından bakıldığında öğrencilerin internete en çok bağlandıkları yere göre bir farklılık bulunamamıştır. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok denetim odağı puan ortalamalarına sahip olan grup evden internet erişimini sağlayan öğrenciler iken en az denetim odağı puan ortalamalarına sahip olan grup ise okuldan internet erişimini sağlayan öğrencilerdir. Yani evden internet erişimini sağlayan öğrenciler daha dıştan denetimli iken okuldan internet erişimini sağlayan öğrenciler daha içten denetimli olduğu söylenebilir.

Araştırmanın on ikinci alt problemi; Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları bir seferde internete ayrılan süreye göre farklılaşmakta mıdır? şeklindedir. Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, interneti bir seferde kullandığı süreye göre farklılık tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bulgular incelendiğinde; interneti bir seferde 30 dakikadan az kullanan öğrenciler, 1-3 saat arası kullanan öğrenciler ve 3 saatten fazla kullanan öğrencilere göre daha az siber zorbalık yaptıkları bulunmuştur.

Siber mağduriyet puan ortalamaları açısından bakıldığında ise yine farklılık tespit edilmiştir. Bulgular neticesinde; interneti bir seferde 1-3 saat arası kullanan öğrenciler, 30 dakikadan az ile 30 dakika-1 saat arası kullanan öğrencilere göre daha fazla siber zorbalığa maruz kalmaktadırlar. Ayrıca 3 saat ve üzeri internet kullanan öğrenciler ie 30 dakikadan az kullanan öğrencilere göre daha fazla siber mağduriyet yaşamaktadırlar. Literatürde internette geçirilen süre ile siber zorbalık yapma ve siber mağdur olma arasındaki ilişki ile ilgili birçok çalışma mevcut olup (Arıcak vd., 2008; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Hinduja ve Patchin, 2008; Juvonen ve Gross, 2008; Özdemir ve Akar, 2011; Sarak, 2012; Serin, 2012; Soydaş, 2011; Walrave ve Heirman, 2011; Ybarra, 2004) internette geçirilen süre arttıkça siber zorba ve siber mağdur olma durumunun arttığına yönelik bulguları ifade etmişlerdir. Topçu (2008)'nun yaptığı araştırmada elektronik iletişim araçlarını kullanma sıklığının artması, siber zorbalık deneyimlerini yordamada etkili bir değişken olduğunu belirtmiştir.

Denetim odağı puan ortalamaları açısından ise bir seferde internete bağlı kaldığı süre açısından farklılık tespit edilmemiştir. Bulgular sonucunda, bir seferde internet başında 30 dakikadan daha az zaman geçiren öğrenciler, 3 saat ve üzeri

internete bağlanan öğrencilere göre daha içten denetimli oldukları bulunmuştur. Bu bulgu, içten denetimli öğrencilerin interneti daha kontrollü kullandıkları ve internet başında amacı dışında daha az zaman geçirdikleri şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmanın on üçüncü alt problemi; Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları kaç yıl internet kullanıcısı olma durumuna göre farklılaşmakta mıdır? şeklindedir. Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, öğrencilerin kaç yıldır internet kullanıcısı oldukları açısından bir farklılık bulunamamıştır. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan grup 6 yıl ve daha fazla internet kullanan öğrenciler iken en az siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan grup ise 1 yıl ve daha az internet kullanan öğrencilerdir.

Siber mağduriyet puan ortalamaları açısından bakıldığında ise yine öğrencilerin kaç yıldan beri internet kullanıcısı oldukları açısından bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olan grup 6 yıl ve daha fazla internet kullanan öğrenciler iken en az siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olan grup ise 1 yıl ve daha az internet kullanan öğrencilerdir.

Denetim odağı puan ortalamaları açısından bakıldığında kaç yıldır internet kullanıcısı oldukları açısından bir farklılık bulunamamıştır. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok denetim odağı puan ortalamalarına sahip olan grup 6 yıl ve üzeri internet kullanan öğrenciler iken en az denetim odağı puan ortalamalarına sahip olan grup ise 1 yıl ve daha az internet kullanan öğrencilerdir. Yapılan literatür taraması sonucunda bu değişkenlerle ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanamamıştır.

Araştırmanın on dördüncü alt problemi; Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları internet kullanmayı nasıl öğrendiğine göre farklılaşmakta mıdır? şeklindedir. Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, öğrencilerin internet kullanmayı nasıl öğrendiği açısından farklılık tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bulgular incelendiğinde; internet kullanmayı arkadaşlarından öğrenen öğrenciler internet kullanmayı okuldan öğrenen öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yapmışlardır. Bu sonuç, internet kullanmayı okuldan öğrenene öğrencilerin

siber ortamda riskli davranışları ve güvenli internet kullanımıyla ilgili farkındalık düzeyinin daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Siber mağduriyet puan ortalamaları açısından bakıldığında ise öğrencilerin internet kullanmayı nasıl öğrendiği açısından bir farklılık bulunamamıştır. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olan grup internet kullanmayı arkadaşlarından öğrenen öğrenciler iken en az siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olan grup ise internet kullanmayı ailesinden öğrenen öğrencilerdir.

Denetim odağı puan ortalamaları açısından bakıldığında yine öğrencilerin internet kullanmayı nasıl öğrendiği açısından farklılık bulunamamıştır. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok denetim odağı puan ortalamalarına sahip olan grup internet kullanmayı arkadaşlarından öğrenen öğrenciler iken en az denetim odağı puan ortalamalarına sahip olan grup ise internet kullanmayı okuldan öğrenen öğrencilerdir. Yapılan literatür taraması sonucunda bu değişkenlerle ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanamamıştır.

Araştırmanın on beşinci alt problemi; Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? şeklindedir. Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamaları arasında pozitif yönde bir ilişki vardır. Bu bulgu siber zorbalığın öğrenilmiş bir davranış olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Literatürde bu bulguyu destekler nitelikte olan (Özdemir, 2015; Çiftçi, 2015; Eroğlu, 2011; Bingöl, 2013; Eroğlu, 2014) çalışmaların aksine Dilber (2013), ergenlerde yaptığı bir çalışmada siber zorbalık ile siber mağduriyet arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Denetim odağı ve siber mağduriyet puan ortalamaları arasındaki ilişkiye bakıldığında ise pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır. Bu bulguya paralel olarak, Ariso ve Reyero (2014), yaptıkları çalışmada siber mağdurların daha çok dış denetimli bireyler olduğunu ve hem çaresizlik hem de boyun eğme duygusuna sürüklendiklerini belirtmişlerdir. Erdur-Baker ve Tanrıku (2010), yaptıkları çalışmada siber mağdur olanların yüksek düzeyde depresif belirtiler gösterdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca araştırmacılar, dıştan denetimli olan bireylerin artan depresif belirtiler gösterdiklerini, çaresizlikle ilgili öznel duyguları olduğunu ve kendilerini dış güçlerin kurbanı olarak gördüklerini ifade etmişlerdir (Şara, 2012; Çırakoğlu ve

Tezer, 2010; Dönmez, 1983; Yeşilyaprak, 1988). bu bulgular çerçevesinde siber mağdurların daha dıştan denetimli bireyler olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ancak siber zorbalık ile denetim odağı puan ortalamaları arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sonuçlarının genel değerlendirilmesi yapılmış olup, elde edilen bulgulara göre bu alanla ilgili araştırmacılara ve uygulayıcılara önerilerde bulunulmuştur.

6.1. Sonuçlar

Cinsiyet değişkenine göre elde edilen sonuçlara bakıldığında, siber zorbalık puan ortalamaları açısından erkeklerin daha fazla siber zorbalık yaptığı bulunmuştur. Siber mağduriyet puan ortalamaları açısından erkeklerin daha fazla siber mağdur oldukları bulunmuştur. Bu sonuçlardan yola çıkarak güvenli internet kullanımı ile ilgili yapılacak çalışmalarda erkekler üzerinde yoğunlaşılabilir. Denetim odağı puan ortalamaları, cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (Bkz: Tablo 4).

Evde bilgisayar olma durumuna göre elde edilen sonuçlara bakıldığında, siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Denetim odağı puan ortalamaları, evde bilgisayar olma değişkenine göre evinde bilgisayar olmayan öğrencilerin daha içten denetimli oldukları bulunmuştur. öğrenciler eve bilgisayar aldırırken en çok “derslerime yardımcı oluyor” şeklinde gerekçelerle ebeveynlerinden bilgisayar talep edebiliyorlar. Bu da onların akademik konularda sorumluluk almaktan kaçtıklarını gösteriyor olabilir. Dolayısıyla öğrencilerde sorumluluk duygusunu geliştirecek çalışmalar yapılabilir (Bkz: Tablo 5).

İnternete daha çok gündüz veya gece bağlanma durumuna göre elde edilen sonuçlara bakıldığında, siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamaları açısından bakıldığında internete daha çok gece bağlanan öğrencilerin hem daha fazla

siber zorbalık yaptıkları hem de daha fazla siber mağdur oldukları bulunmuştur. internete en çok girilen zaman diliminin de siber zorbalık yapma ve siber mağdur olma ile ilişkili olduğu görülmektedir. Denetim odağı puan ortalamaları, internete daha çok gündüz veya gece bağlanma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (Bkz: Tablo 6).

Okul türüne göre elde edilen sonuçlara bakıldığında siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamaları, okul türü değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet konusunda anadolu liselerinde okuyan öğrencilerin daha fazla siber zorba/mağdur oldukları görülmüştür. Bu sonuca göre yapılacak önleme ve geliştirme programlarında bu okul türüne ağırlık verilebilir. Denetim odağı puan ortalamaları, okul türü değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Kız anadolu imamhatip lisesi öğrencileri fen lisesi öğrencilerine göre daha içten denetimlilerdir. (Bkz: Tablo 7).

Sınıf düzeyine göre siber zorbalık puan ortalamaları, sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Siber mağduriyet puan ortalamaları, sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Denetim odağı puan ortalamaları, sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (Bkz: Tablo 8).

Baba öğrenim durumuna göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamaları, baba öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Baba öğrenim durumu düşük olan öğrenciler daha fazla siber zorba/kurban olmuşlardır. Denetim odağı puan ortalamaları, baba öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (Bkz: Tablo 9).

Anne öğrenim durumuna göre siber zorbalık puan ortalamaları, anne öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Siber mağduriyet puan ortalamaları, anne öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Denetim odağı puan ortalamaları, anne öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (Bkz: Tablo 10).

Anne-baba birliktelik durumuna göre siber zorbalık puan ortalamaları, anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Siber mağduriyet puan ortalamaları, anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre

anlamli bir farklılık göstermemektedir. Denetim odağı puan ortalamaları, anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre anlamli bir farklılık göstermemektedir (Bkz: Tablo 11).

Algılanan başarı durumuna göre siber zorbalık puan ortalamaları, algılanan başarı durumu değişkenine göre anlamli bir farklılık göstermemektedir. Siber mağduriyet puan ortalamaları, algılanan başarı durumu değişkenine göre anlamli düzeyde farklılaşmaktadır. Ortalamanın altı başarı algısına sahip olan öğrenciler daha fazla siber mağdur olmuşlardır. Denetim odağı puan ortalamaları, algılanan başarı durumu değişkenine göre anlamli bir farklılık göstermemektedir (Bkz: Tablo 12).

Bir günde ortalama internete ayrılan süreye göre siber zorbalık puan ortalamaları, bir günde ortalama internete ayrılan süre değişkenine göre anlamli düzeyde farklılaşmaktadır. Siber mağduriyet puan ortalamaları, bir günde ortalama internete ayrılan süre değişkenine göre anlamli düzeyde farklılaşmaktadır. Denetim odağı puan ortalamaları, bir günde ortalama internete ayrılan süre değişkenine göre anlamli düzeyde farklılaşmaktadır. Bir günde internete bir saatten az zaman ayıran öğrenciler daha içten denetimlilerdir. Ayrıca bir saatten az zaman ayıran öğrenciler daha az siber zorba/kurban olmaktadırlar. (Bkz: Tablo 13).

İnternete en çok bağlandığı yere göre siber zorbalık puan ortalamaları, internete en çok bağlanılan yer değişkenine göre anlamli bir farklılık göstermemektedir. Siber mağduriyet puan ortalamaları, internete en çok bağlanılan yer değişkenine göre anlamli bir farklılık göstermemektedir. Denetim odağı puan ortalamaları, internete en çok bağlanılan yer değişkenine göre anlamli bir farklılık göstermemektedir (Bkz: Tablo 14).

Bir seferde internete ayrılan süreye göre siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları, bir seferde interneti kullanma süresi değişkenine göre anlamli düzeyde farklılaşmaktadır. Bir seferde internette az zaman geçiren öğrenciler daha az siber zorbalık yapmakta ve daha az siber mağdur olmaktadırlar. Ayrıca bir seferde internete 30 dakikadan az zaman ayıran öğrenciler daha içten denetimlilerdir (Bkz: Tablo 15).

Kaç yıllık internet kullanıcısı olma durumuna göre siber zorbalık puan ortalamaları, internet kullanım yılı değişkenine göre anlamli bir farklılık

göstermemektedir. Siber mağduriyet puan ortalamaları, internet kullanım yılı değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Denetim odağı puan ortalamaları, internet kullanım yılı değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (Bkz: Tablo 16).

İnternet kullanmayı nasıl öğrendiğine göre siber zorbalık puan ortalamaları, internet kullanmayı nasıl öğrendikleri değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. İnternet kullanmayı okuldan öğrenen öğrencilerin daha az siber zorbalık yapmaktadırlar. Siber mağduriyet puan ortalamaları, internet kullanmayı nasıl öğrendikleri değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Denetim odağı puan ortalamaları, internet kullanmayı nasıl öğrendikleri değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (Bkz: Tablo 17).

Siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı puan ortalamaları arasındaki ilişkiye göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Siber zorbalık ve denetim odağı puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Denetim odağı ve siber mağduriyet puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır (Bkz: Tablo 18).

6.2. Öneriler

Bu çalışma sonucunda araştırma sonuçlarından yola çıkılarak araştırmacılara aşağıdaki öneriler sunulabilir.

1. Sonuçlar incelendiğinde ilk olarak bu araştırmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptığı ve daha fazla siber mağdur oldukları belirlenmiştir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu durumun nedenleri araştırılabilir.
2. İkinci olarak bu araştırmada evde bilgisayarı olmayan öğrencilerin daha içten denetimli oldukları belirlenmiştir. Yapılacak çalışmalarda bu durumun nedenleri araştırılabilir.
3. Üçüncü olarak evde bilgisayar olma durumu açısından siber zorbalık yapma ve siber mağdur olma durumunun farklılaşmadığı bulunmuştur. bu bulgunun farklı araştırma gruplarında yapılacak çalışmalarla desteklenebilir ya da farklı sonuçların olup olmadığı görülebilir.
4. Dördüncü olarak bu araştırmada farklı okul türlerinde siber zorbalık yapma, siber mağdur olma ve denetim odağı açısından farklar olduğu

belirlenmiştir. Bu farkların nedenleri daha sonra yapılacak çalışmalarda araştırılabilir.

5. Beşinci olarak siber zorbalık yapma baba öğrenim durumu açısından farklılaşırken anne öğrenim durumu açısından farklılaşmadığı bulunmuştur. Ayrıca siber mağdur olma ile anne ve baba öğrenim durumu açısından farklılamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sonraki çalışmalarda anne-baba öğrenim durumu açısından bu durumun nedenleri araştırılabilir.
6. Altıncı olarak algılanan başarı durumu açısından siber zorbalık ve denetim odağı durumunun farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bu durum akademik başarı açısından sonraki çalışmalarda araştırılabilir.
7. Yedinci olarak bir günde ortalama olarak internete ayrılan süre açısından siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı durumunun farklılaştığı bulunmuştur. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu durumun nedenleri araştırılabilir.
8. Sekizinci olarak bir seferde internete ayrılan süre siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı açısından farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bu durum farklı ölçme araçlarıyla tekrar araştırılabilir.
9. Dokuzuncu olarak öğrencilerin kaç yıllık internet kullanıcısı oldukları açısından siber zorbalık, siber mağduriyet ve denetim odağı durumunun farklılaşmadığı bulunmuştur. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu durum farklı ölçme araçlarıyla yapılacak çalışmalarla desteklenebilir ya da tersi yönde bulguların olup olmadığı araştırılabilir.
10. Onuncu olarak öğrencilerin internet kullanmayı nasıl öğrendikleri açısından siber zorbalık durumunun farklılaştığı bulunurken siber mağduriyet ve denetim odağı durumunun farklılaşmadığı bulunmuştur. Sonraki çalışmalarda bu bulgunun nedenleri araştırılabilir ve daha geniş örneklem gruplarında çalışılabilir.
11. Ayrıca okullarda önleme ve izleme çalışmaları pozisyonunda bulunan hem öğretmenlerin hem de psikolojik danışman ve rehber öğretmenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma konusundaki yeterlilikleri ve siber zorbalık ve siber mağduriyet konusundaki farkındalıkları araştırılabilir.
12. Son olarak bu çalışmada ele alınan değişkenler ile siber mağduriyet, siber zorbalık ve denetim odağı arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Bundan sonra

yapılacak çalışmalarda hem öğrencileri hem de ebeveynleri çalışma grubuna dahil eden araştırmalar yapılabilir.

Bu çalışma sonucunda araştırma sonuçlarından yola çıkılarak ebeveynlere ve uygulayıcılara aşağıdaki öneriler sunulabilir;

1. Öncelikle ebeveynler çocuklarla konuşup internette ne kadar zaman harcayacakları ve bunu hangi zaman diliminde yapacakları konusunda kararlar almalı. Ayrıca internet hangi amaçlarla kullanabilecekleri anlatılmalı ve olabilecek tehlikeler konusunda çocuklarla bilgilendirici konuşmalar yapılabilir.
2. Ebeveynler bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma konusundaki bilgi ve becerilerini arttırmalı. Bu sayede siber ortamda oluşabilecek riskli davranışlara karşı çocukları koruyabilir ve onların neler yaptığını kontrol edebilirler.
3. İç denetim odağı olumlu bir kişilik özelliği olduğundan dolayı okul psikolojik danışmanları okullarda öğrencilerin iç denetim odağını geliştirmeye yönelik grup rehberlik etkinlikleri yapabilir.
4. İnternet kullanmayı okulda öğrenen öğrencilerin daha az siber zorbalık yaptığı bulunmuştur. Bu sonuç çerçevesinde okulda güvenli internet kullanımı ile ilgili eğitimler düzenlenebilir.
5. Okul psikolojik danışmanları okullarda öğrencilerin siber zorbalığa maruz kaldıklarında ne yapacakları konusunda bilgilendirme çalışmalarını yapabilir.
6. Ebeveynler çocuk yetiştirme sürecinde denetim odağı ile ilgili araştırmalar yapıp iç denetimli bireyler yetiştirme konusunda özen gösterebilir.

KAYNAKÇA

- Adams, G.R. ve Jones, R.M. (1983). Female Adolescents Identity Development Age Comparisons and Percieved Child-Rearing Experience. *Developmental Pschology*, 19, 249-256. doi:10.1037/0012-1649.19.2.249
- Agatston, P.W., Kowalski, R., and Limber, S. (2007). Students perspectives on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 59-60. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.09.003
- Akbaba, S. ve Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 26(1), 105-121.
- Akça-Baştürk, E., Sayımer, İ., Ergül, S. (2015). Ortaokul öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ve siber zorbalık deneyimleri: Ankara Örneği. *Global Media Journal TR Edition*, 5(10), 71-72.
- Aksoy, A., Mağden, D. (1994). Lise son sınıf öğrencilerinin denetim odağını etkileyen bazı değişkenlerin incelenmesi. 1. *Eğitim Bilimleri Kongresi*, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 28-30 Nisan 1994, Balcalı-Adana.
- Alisinanoğlu, F. (2003). Çocukların denetim odağı ile algıladıkları anne tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(3), 23-31.
- Alisinanolu, F. (2000). Çocukların denetim odağı ile annelerinin denetim odağı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitim Dergisi*, 3, 23-31.
- Argun, Y. (1995). Anne babaları çocuk yetiştirme tutumlarının ortaokul öğrencilerinin denetim odağı üzerine etkisi. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.

- Arıcak, O.T. (2011). Siber zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi*, 6, 10-12.
- Arıcak, O.T., Tanrikulu, T. ve Kınay, H. (2012). Siber mağduriyet ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11, 1-6.
- Arıcak, T. (1995). Üniversite öğrencilerinde saldırganlık, benlik saygısı ve denetim odağı ilişkisi. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbey, S., Çıplak, S., Yılmaz, N., et al. (2008). Cyberbullying among turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 11, 253-261. doi:10.1089/cpb.2007.0016
- Ariso, J. M. & Reyer, D. (2014). Reconsidering the scenario of cyberbullying: Promoting the internalization of the locus of control in adolescents through cognitive restructuring. *Adolescent Psychiatry*, 4, 98-103. doi:10.2174/2210676604666140425112047
- Arslan, S. ve Savaşer, S. (2009). Akran zorbalığını önlemede okul hemşiresinin rolü. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2(3), 118-123.
- Atkinson, R., Atkinson, R.C., Smith, E., Bem, D.J., Nolen, S. Hoeksema. (2002). Psikolojiye Giriş. Yavuz A. (Çev), Arkadaş Yayıncılık, Ankara.
- Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 206-214
- Ayas, A. Ve Pişkin M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2), 550-568. <http://dergipark.gov.tr/ilkonline/issue/8592/106821>. Erişim Tarihi: 18.12.2016
- Ayas, T. ve Horzum, M.B. (2011a). Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba ve mağdur olma düzeylerinin okul türü ve cinsiyet açısından incelenmesi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 10(20), 139-159.
- Ayas, T., ve Horzum, M.B. (2011). Öğretmenlerin siber zorbalık algılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(2), 619-640.

- Ayas, T., ve Horzum, M.B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin siber zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online*, 11(2), 369-380.
- Ayas, T. (2014). Prediction Cyber Bullying with Respect to Depression, Anxiety And Gender Variables. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(1), 1-4.
- Ayas, T., ve Horzum, M. B. (2010). Siber zorba/kurban ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış Dergisi*, 19, 1-17.
- Ayas. T. (2010). *Okullarda Yaygın Sorun Olan Zorbalığı Önlemek*. Maya Akademi Yayın Dağıtım. Ankara.
- Balcıoğlu, I. (2000). *Biyolojik, Sosyolojik Psikolojik Açından Şiddet*. Yüce Yayın, İstanbul.
- Balkuvvar, N.G. (1998). Farklı lise öğrencilerinin denetim odağı ve sürekli kaygı düzeylerinin belirlenip karşılaştırılması. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Bayar, Y. (2010). Okul sosyal iklimi ile geleneksel ve siber zorbalık arasındaki ilişkiler: Genellenmiş akran algısının aracı rolü. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Beale, A.V. ve Kimberly R.H. (2007). Cyberbullying: What school administrators (and parents) can do. *The Clearing House*, 81, 8-12. doi:10.3200/TCHS.81.1.8-12
- Belsey, B. (2006). Bullying.org: A Learning Journey. *Bulletin–Newfoundland and Labrador Teachers Association*, 49(4), 20.
- Belsey, B. (2008). *Cyberbulliyng*. <http://www.cyberbullying.org/> adresinden 20 Aralık 2015 tarihinde ulaşılmıştır.
- Benham, J. (1995). Fostering self motivated behaviour, personal responsibility, and internal locus of control n the school setting. University of Southern Maine, Maine.

- Beran, T. & Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32 (3), 265-277.
- Beran, T. & Li, Q. (2007). The relationship between cyberbullying and school bullying. *Journal of Student Wellbeing*, 1, 15-33. doi:10.21913/JSW.vli2.172
- Berkowitz, L. (1989). Frustration aggression hypothesis: examination and reformulation. *Psychological Bulletin*, 106, 59. doi:10.1037/0033-2909.106.1.59
- Besag, V. (1995). Bullies and victims in schools, Philadelphia: Open University Press.
- Biaggio, A. M. (1985). Relationships between state-trait anxiety and locus of control-experimental studies with adults and children. *International Journal of Behavioral Development*, 8(2), 153-166.
- Bingöl, N. (2013). Lise öğrencilerinin siber zorba ve mağdur olma davranışları ile yakın sosyal çevrelerinden algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Bonanno, R.A. & Hymel, S. (2013). Cyber bullying and internalizing difficulties: Above and beyond the impact of traditional forms of bullying. *Journal Youth Adolescence*, 42, 685- 697. doi:10.1007/s10964-013-9937-1
- Bornstein, R. F., & Huprich, S. K. (2006). Construct validity of the relationship profile test: Three-year retest reliability and links with core personality traits, object relations, and interpersonal problems. *Journal of Personality Assessment*, 86, 162-171. doi:10.1207/s15327752jpa8602_05
- Bozkurt, N. ve Harmanlı Z. (2002). İlköğretim öğrencilerinin denetim odağı düzeylerinin bazı değişkenler açısından karşılaştırılması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 29-37.
- Burk, F. L. (1897). Teasing and Bullying. *Pedagogical Seminary*, 4, 336-371. doi:10.1080/08919402.1897.10534145

- Burnukara, P. (2009). İlk ve orta ergenlikte geleneksel ve siber akran zorbalığına ilişkin betimsel bir inceleme. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Burnukara, P. (2009). İlk ve orta ergenlikte geleneksel ve siber akran zorbalığına ilişkin betimsel bir inceleme. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). Okul ortamında ve siber ortamda meydana gelen akran zorbalığı ne ölçüde örtüşüyor? *Türk Psikoloji Dergisi*, 69,81-96.
- Buss, A.H. (1961). The psychology of aggression. *New York: Wiley*, 2, 307.
- Çağrı, R. (2010). Zorbalık yapan ve zorbalığa maruz kalan çocukların kişilik özelliklerinin karşılaştırılması. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Çakar, M. (1997). Lise son sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri ile denetim odağı düzeylerinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çalışgan, H. (2013). İlköğretim öğrencilerin internet bağımlılığı ve siber zorbalık. Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Calvete, E., Orue, I., Estévez, A., Villardón, L. & Padilla, P. (2010). Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors profile. *Computers in Human Behavior*, 26, 1128–1135. doi:10.1016/j.chb.2010.03.017
- Canel-Denktaş, N. (1993). Ortaokul seviyesindeki ergenlerin denetim odağı özelliklerinin yaratıcı düşünceye etkisi. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çelik, A., Çelen, F. K., & Seferoğlu, S. S. (2015). Ortaokul öğrencilerinin sanal zorbalık ve sanal mağduriyet durumlarının incelenmesi. *Proceedings of the Akademik Bilişim*. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Çelik, H. (1995). Üniversite öğrencilerinin denetim odağının üniversite tercih sıralamasına ve başarısına etkisi. Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Çetinkale, E. (2006). 11. sınıf öğrencilerinin denetim odakları, problem çözme becerileri ve algılanan ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin cinsiyet ve akademik alan değişkenleri açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çiftçi, S. (2010). Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin siber zorbalık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişki. Yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Çiftçi, S. (2015). Ergenlik dönemindeki öğrencilerin asilik davranışları ile siber zorba ve siber mağdur olma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Çınkır, Ş. (2006). Okullarda kaba güç: türleri, etkileri ve önleme stratejileri. I. Şiddet ve okul: Okul ve çevresinde çocuğa yönelik şiddet ve alınabilecek tedbirler sempozyumu. (sf. 12). 28- 31 Mart 2006, İstanbul.
- Çınkır, Ş., ve Kepenekçi, Y.K. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 34, 236-253.
- Çırakoğlu, O.C ve Tezer, E. (2010). Kontrol odağı ve eleştirel düşünmenin üniversite öğrencilerinin ilişki doyumsuzluklarına verdikleri tepkiler üzerindeki yordayıcı rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13 (26), 29-41.
- Çivilidağ, A. ve Cooper, H.T. (2013). Ergenlerde Siber Zorba Ve Öfkenin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma: Niğde ili Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 6, 497-511. doi:10.9761/jasss_482
- Çivitci, A. (2007). Erken ergenlik döneminde içsel-dışsal denetim odağı boyutları ve cinsiyete göre mantıkdışı inançlar. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, 14(1), 3-12
- Corey, G. (2008). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*. Ergene, T. (Çev.), Ankara: Mentis Yayıncılık.

- Cüceloğlu, D. (2000). *İnsan ve davranışı*. (10. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dağ, İ. (1991). Rotter'ın iç-dış kontrol odağı ölçeği (RIDKOÖ)'nin üniversite öğrencileri için güvenilirliği ve geçerliliği. *Psikoloji Dergisi* 7(26), 10-16.
- Dağ, İ. (1992). Kontrol odağı, öğrenilmiş güçlülük ve psikopatoloji ilişkileri. *Psikoloji Dergisi*, 7(27), 1-9
- DeHue, F., Bolman, C. & Völlink, T. (2008). Cyberbullying: youngster's experiences and parental perception. *Cyber Psychology & Behavior*, 11, 217-223. doi:10.1089/cpb.2007.0008
- Dempsey, A. G., Sulkowski, M. L., Nichols, R. and Storch, E. A. (2009). Differences between peer victimization in cyber and physical setting and associated psychosocial adjustment in early adolescence, *Psychology in the School*, 46, 962-972. doi:10.1002/pits.20437
- Dilber, Y. (2013). Ergenlerde görülen siber zorba/mağdur yaşantılarının utanç/suçluluk ve intikam duyguları çerçevesinde incelenmesi: Bursa ili örneği. Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Dilmaç, B. (2009). Psychological needs as a predictor of cyber bullying: A preliminary report on college students. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 3, 1307–1325.
- Dinçyürek, S., Güneşli, A. ve Çağlar, M. (2012). The relation between assertiveness levels, locus of control and academic success of turkish language teacher candidates. *Sociology Mind*, 2, 61-66. doi:10.4236/sm.2012.21008
- Dönmez, A. (1983). Denetim odağı (locus of control) ve çevre büyüklüğü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 37–48.
- Dönmez, A. (1986). Denetim odağı: Temel araştırma alanları. *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 18 (1), 259-280.
- Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu: Özet (2002). Genova: World Health Organization.

- Efiliti, E. (2006). Ortaöğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık, Denetim Odağı ve Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması Olarak İncelenmesi. Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Elliot, M. (1997). *101 ways of dealing with bullying*. London, Hodder Children's Book.
- Erbaş, N. (2009). Lise Son Sınıf Öğrencilerinde Denetim Odağı İnancının Risk Alma Davranışına Etkisi. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyber bullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet mediated communication tools. *New Media and Society*, 12, 109-125. doi:10.1177/1461444809341260
- Erdur-Baker, Ö. (2013). Görünümleri ve ilgili değişkenleriyle siber zorba ve siber kurbanlar, Çocuk Vakfı Yayınları, *Türkiye Çocuk Ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı* c.I, İstanbul, ss. 277-295.
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Cyberbullying: A new face of peer bullying. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.
- Erdur-Baker, Ö. & Tanrıkulu, İ. (2010). Psychological consequences of cyber bullying experiences among Turkish secondary school children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2, 2771-2776. doi:10.1016/j.sbspro.2010.03.413
- Erdur-Baker, Ö., Tanrıkulu, İ. & Topçu, Ç. (2016). Gender differences in cyberbullying perpetration: The role of moral disengagement and aggression. In M. F. Wright (Ed.), *A social-ecological approach to cyberbullying* (pp. 77-96). Czech Republic: Nova Science Publishers.
- Erkmen N. ve Çetin M.Ç. (2007). Beden eğitimi öğretmenlerinin denetim odağının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 211-223.
- Eroğlu, A. (2012). Denetim odağının 15-18 yaş arası sporcu öğrencilerde farklı değişkenlere göre incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi, Aksaray.

- Eroğlu, Y. (2011). Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları, internet kullanım sıklığı ve siber zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Eroğlu, Y. (2014). Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyeti yordayan risk etmenlerini belirlemeye yönelik bütüncül bir model önerisi. Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Ersanlı, K. (2005). *Davranışlarımız: Gelişim ve Öğrenme*, Eser Matbaası, Samsun.
- Evegü, E. (2014). Ergenlerde siber zorbalığın utangaçlık ve bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Feldman, M.A. (2011). *Cyber-Bullying in High School: Associated Individual and Contextual Factor of Involvement*. Doctoral dissertation. Psychology College of Arts and Sciences University of South Florida.
- Findley, M.L. & Cooper, H.M. (1983). Locus of control and achievement: a literature review. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2(44), 419-427.
- Fried, S. & Fried, P. (1996). Bullying characteristics and effective intervention methods. *Bullies and Victims*, 5(7) 10-14.
- Fromm, E. (1993). *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri I*. Alpest, S. (Çev.), Payel Yayınları, İstanbul.
- Genç, E. (2000). Öğretmenlerde denetim odağının problem çözmeye yönelik yaratıcılıklarıyla ilişkisi. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Genç, G. ve Aksu, M.B. (2010). Genel lise öğrencilerinin zorba-kurban davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 413-448.
- Ghonsooly, B. & Rezvani, Y. (2011). The effect of efl teachers' locus of control on efl learners' reading achievement. *Modern Journal of Language Teaching Methods*. 1(2), 97-111.

- Gilmar, T.M. (1978). Locus of Control as a Media for of Adaptive Behavior in Children and Adolescents. *Canadian Psychological Review*, 19.
- Gökçearsan, Ş. & Seferoğlu, S. S. (2015). Ortaokul öğrencilerinin internet kullanım biçimleri: riskli davranışlar ve fırsatlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1), 383-404.
- Griffin, R.S. & Gross, A. M. (2004). Childhood bullying: current empirical findings and future directions for research. *Aggression and Violent Behavior*, 9(4), 379–400.
- Gülveren, H. (2008). Lise son sınıf öğrencilerinde iç-dış kontrol odağı, sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile zekâ arasındaki ilişkinin araştırılması. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2008), Cyberbullying: an exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29, 129-156. doi:10.1080/01639620701457816
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2009). *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*. Corwin Press, California.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2010). Bullying, cyberbullying, and suicide. *Archives of suicide research*, 14, 206-221. doi:10.1080/13811118.2010.494133
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2012). *School climate 2.0: Preventing cyberbullying and sexting one classroom at a time*. Corwin Press, California.
- Internet World Stats. (2016, July 10). Internet World Stats: Usage and Population Statistics. <http://www.internetworldstats.com/> Erişim tarihi: 23.12.2016.
- Jäger, T., Amado, J., Matos, A., & Pessoa, T. (2010). Analysis of experts' and trainers' views on cyberbullying. *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 20, 169-181. doi:10.1375/ajgc.20.2.169
- Juvonen, J. and Gross, E.F. (2008). Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, 78, 496-505. doi:10.1111/j.1746-1561.2008.00335.x

- Kapatzia, A. & Syngollitou, E. (2007). *Cyberbullying in middle and high schools: Prevalence, gender and age differences*. Unpublished master's thesis, University of Thessaloniki, Kapatzia.
- Karakuş, T., Çağıltay, K., Kaşıkçı, D., Kurşun, E. ve Ogan, C. (2014). Türkiye ve Avrupa'daki çocukların internet alışkanlıkları ve güvenli internet kullanımı. *Eğitim ve Bilim*, 39(171).
- Karlier-Soydaş, D. (2011). Ergenlerde ebeveyn izlemesi, siber zorbalık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kavuk, M. (2011). *İlköğretim öğrencilerinin siber zorba ve siber kurban olma durumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Keith, S., & Martin, M. E. (2005). Cyber bullying: Creating a culture of respect in a cyber world. *Reclaiming Children and Youth*, 13, 224-228.
- Kocaşahan, N. (2012). *Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Siber Zorbalık*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Köknel, Ö. (2000). *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*. 2. Baskı. Altın Yayınevi, İstanbul.
- Korkut, F. (1986). *İlkokul öğrencilerinin kendilerine ve ailelerine ilişkin bazı değişkenlerin denetim odakları üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Korkut, F. (1991). *Yetiştirme yurdundaki öğrencilerle, gestalt yaklaşımına dayalı olarak yapılan bireysel danışmanın sürekli kaygı ve denetim odağı üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kowalski, R.M. & Limber, S.P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41, 22–30. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.08.017
- Kowalski, R.M. & Limber, S.P. (2012). Traditional bullying as a potential warning sign of cyberbullying. *School Psychology International*, 33, 505–519. doi:10.1177/0143034312445244

- Kowalski, R.M., Limber, S.P., Scheck, A., Redfearn, M., Allen, J. and Calloway, A.M. (2005). Electronic bullying among school-aged children and youth. *Paper presented at the Annual Meeting of the American Psychological Association*, Washington, DC.
- Küçükkaragöz, H. S. (1998). *İlkokul öğretmenlerinde kontrol odağı ve öğrencilerinin kontrol odağının oluşumuna etkileri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Küçükkaragöz, H., Akay, Y. ve Canbulut, T. (2013). Rotter iç-dış kontrol odağı ölçeğinin öğretmen adaylarında geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Akademik Bakış Dergisi*, 35, 1-12.
- Lapidot-Lefler, N. And Dolev-Cohen, M. (2014). Comparing cyberbullying and school bullying among school students: prevalence, gender, and grade level differences. *Social Psychological Education*, 8, 112-140. doi:10.1007/s11218-014-9280-8
- Lenhart, A. (2007). Cyberbullying and online teens. PEW Internet & American Life Project.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27, 1-17. doi:10.1177/0143034306064547
- Li, Q. (2007a). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23, 1777-1791. doi:10.1016/j.chb.2005.10.005
- Li, Q. (2007b). Bullying in the new playground: A research into cyberbullying and cybervictimization. *Australasian Journal of Educational Technology*, 23, 435-454. doi:10.14742/ajet.1245
- Lorenz, K. (1966). *On aggression*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Madell, D. & Muncer, S. (2004). Back from the beach but hanging on the telephone? English adolescents' attitudes and experiences of mobile phones and the internet. *Cyberpsychology & Behavior*, 7, 359-367. doi:10.1089/1094931041291321

- Mağden, D. ve Aksoy, A. (1994, Nisan). *Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Denetim Odağını Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi*. 1. Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Makri-Botsari, E. & Karagianni, G. (2014). Cyberbullying in Greek adolescents: The role of parents. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 116, 3241-3253. doi:10.1016/j.sbspro.2014.01.742
- Manap, A. (2012). İlköğretim ikinci kademe öğrencileri ve siber zorbalık (Samsun ili örneği). Yüksek lisans tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Samsun.
- Mann, D. (Temmuz 2010). Emotional Troubles for 'Cyberbullies' and Victims. <http://www.cbsnews.com/news/>, (12.05.2016 tarihinde edinilmiştir.).
- Mesch, G.S. (2009). Parental mediation, online activities, and cyberbullying. *Cyberpsychology & Behavior*, 12, 387-393. doi:10.1089/cpb.2009.0068
- Miller, G.E. (1994). School violence miniseries impressions and implications. *School Psychology Review*, 23 (2): 257-261.
- Moore, M. M. (2006). Variations on text anxiety and locus of control orientation in achieving and underachieving gifted and nongifted middle school students. Doctoral dissertation. University of Connecticut, Connecticut.
- Mullis, L. & McKinley, K.R. (1987). Relations Between Adolescent Gender Role Orientation Self-Esteem and Social Conformity. Paper Presented at the Annual Conference of the National Council of Family Relations. Atlanta.
- O'Harra, J. (2012). Middle school counselors' roles and responsibilities in cyberbullying. Master thesis, Gonzaga University, Washington.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Cambridge, MA: Blackwell Publishers, Inc.
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 12, 495. doi:10.1007/BF03172807

- Olweus, D., Smith, P. K., Morita, Y., Junger-Tas, J., Catalano, R., and Slee, P. (1999). *The Nature of School Bullying: A Cross-National Perspective*. Routledge, London and New York.
- Özbay, A. (2013). *Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet, aleksitimi ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17 (4), 605-626.
- Özdemir, S. (2015). *Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyetin, anne-baba ve akran ilişkilerine göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özel, M. (2009). *Ergenlerin denetim odaklarına ve algıladıkları ebeveyn çocuk yetiştirme tutumuna göre karar verme biçimlerinin incelenmesi (Darıca ilçesi örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul
- Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Baysan-Arabacı, L. (2011). Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi - Journal of Psychiatric Nursing*, 2(2), 53-60.
- Öztabağ, L. (1970). *Psikolojide İlk Adım*. 1. Baskı, Remzi Yayınları, İstanbul.
- Padır, M.A. (2015). *Ebeveyn İnternet Stili Beş Faktör Kişilik Özellikleri İle Siber Zorba Ve Siber Mağdur Olma Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Pamuk, M. ve Bavlı, B. (2013). Ergenlerin siber zorbalıklarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 321-338. doi:10.7822/egt147
- Peker, A., (2013). Ortaokul öğrencilerinin siber zorba ve siber mağdur olma durumu. 5. Uluslararası Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri. Antalya, Türkiye.

- Peker, A. (2015). Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık statülerini yordayan risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40, 57-75. doi:10.15390/EB.2015.4412
- Peker, A., Eroğlu Y. ve Ada, Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 185-206.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 531-562.
- Rachel, D. M., Jason, L. S. & Lisa, Z. W. (2016). Cyberbullying in Australian primary schools: How victims differ in attachment, locus of control, self-esteem, and coping styles compared to non-victims. *Journal of Psychologists and Counsellors in School*, 5, 1-20. doi:10.1017/jgc.2016.5
- Raskauskas, J. & Stoltz, A.D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564-575. doi:10.1037/0012-1649.43.3.564
- Rigby, K. (2002). *New perspectives on bullying*. Philadelphia: Kinglsey
- Robinson, K. D. (2010). School counselors' perceptions of cyberbullying. Doctorate thesis. Auburn University, Alabama.
- Roland, E. (1989). Bullying: Bullying in schools. *Stoke-On-Trent: Trentham*, 21-32.
- Rose, J.S., & Medway, F. J. (1981). Teacher locus of control, teacher behavior, and student behavior as determinants of student achievement. *Journal of Educational Research*, 74, 375-381. doi:10.1080/00220671.1981.10885334
- Rotter, J.B. (1954). *Social learning and clinical psychology*. New York: Prencite-Hall.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monograraph*, 80, 1-28. doi:10.1037/h0092976

- Rotter, J.B. (1975). Some problems and misconceptions related to the construct of internal versus external control of reinforcement. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 43*, 56-67. doi:10.1037/h0076301
- Rotter, J.B., Chance, J.E. & Phares, E.J. (1972). *Applications of Social Learning Theory of Personality*. Holt, Rinehart and Winston Press, New York.
- Saadat, M., Ghasemzadeh, A., Karami, S. & Soleimani, M. (2012). Relationship between self-esteem and locus of control in iranian university students. *Social and Behavioral Sciences, 31*, 530-535. doi:10.1016/j.sbspro.2011.12.099
- Şahin, M., Sarı, S.V., Özer, Ö. ve Er, S.H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarında ilişkin görüşleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21*, 257-270.
- Şara, P. (2012). Sınıf öğretmenliği adaylarının öğrenme ve ders çalışma stratejileri, problem çözme becerileri ve denetim odağı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Sarak, Ö. (2012). *Lise öğrencilerinde siber zorbalık*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Sayiner, Z. B. (2003). Denetim odakları farklı yükseköğretim gençliğinin sorunları ve başa çıkma yöntemleri. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Scaglione, J. ve Scaglione, A. R. (2006). *Bully-Proofing Children: A Practical, Hands-On Guide to Stop Bullying*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers.
- Schneider, S.K., O'Donnell, L., Stueve, A. & Coulter, R.W.S. (2012). Cyberbullying, school bullying, and psychological distress: A regional census of high school students. *American Journal of Public Health, 102*, 171-177. doi:10.2105/AJPH.2011.300308
- Seligman, W. H. & Martin, E. P. (1979). *Helplessness on Depression. Development and Death*. Freeman and Company, San Fransisko.

- Serin, H. (2012). Ergenlerde siber zorbalık/siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Shariff, S. (2005). Cyber-dilemmas in the new millennium: school obligations to provide student safety in a virtual school environment. *Journal of Education*, 40, 467-487.
- Shariff, S. (2008). *Cyberbullying. Issues and Solutions for The School, The Classroom And the Home*, 1. Baskı, Routledge, New York.
- Shui, T. (2003). Locus of control, attributional style and discipline problems in secondary schools, *Early Child Development and Care*, 173, 455-466. doi:10.1080/0300443032000088203
- Slonje, R. & Smith, P.K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147-154. doi:10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M. & Tippett, N. (2006). An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. A report to the Anti-Bullying Alliance,
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., & Tippett, N. (2006). An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. *Research Brief No. RBX03-06. London.*
- Smith, P.K., Mandavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376-385. doi:10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x
- Soydaş, D. K. (2011). *Ergenlerde ebeveyn izlemesi, siber zorbalık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre incelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Spears, B.A., Taddeo, C.M., Daly, A.L., Stretton, A. and Karklins, L.T., (2015). Cyberbullying, help- seeking and mental health in young Australians:

implications for public health. *Int J. Public Health.* 60, 219–226. doi:10.1007/s00038-014-0642-y

- Syts, Y. (2004). *Beyond the schoolyard: Examining electronic bullying among Canadian youth*. Unpublished master's thesis, Carleton University, Ottawa, Ontario.
- Tarıroğ, J. (2010). Cyberbullying: the role of family and school. Doctoral dissertation. Wayne State University. Detroit.
- Tamer, N. ve Vatanartıran, S. (2014). Ergenlerin teknolojik zorbalık algıları. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(2), 1-20.
- Tanrikulu, İ., Altun, S. A., Baker, Ö. E., & Güneri, O. Y. (2015). Misuse of ICTs among Turkish children and youth: A study on newspaper reports. *Journal of Human Sciences*, 12, 1230-1243. doi:10.14687/ijhs.v12i1.3131
- Tanrikulu, İ., & Campbell, M. (2015). Correlates of traditional bullying and cyberbullying perpetration among Australian students. *Children and youth services review*, 55, 138-146. doi:10.1016/j.childyouth.2015.06.001
- Tanrikulu, T. (2013). *Siber Zorbalıkla İlgili Değişkenlerin İncelenmesi Ve Gerçeklik Terapisi Yönelimli Bir Müdehale Programının Siber Zorbaca Davranışlar Üzerindeki Etkisi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Tapçan, K.T. (2002). *Ebeveyn tutumları ile ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin denetim odağı ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Tiffany, G.P. (1983). Experienced Control in Pre-Adolescent and Adolescent Age Males and Females. *Paper Presented at the Annual Convention of Rocky Mountain Psychological Association*, April, 26-30.
- Tokunaga, R.S. (2010). Following you home from school: a critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26, 277-287. doi:10.1016/j.chb.2009.11.014

- Topçu, Ç. (2008). *The relationship of cyber bullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring*. Master dissertation, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö. ve Çapa-Aydin, Y. (2008). Examination of cyberbullying experiences among turkish students from different school types. *Cyberpsychology & Behavior*, 11, 643-648. doi:10.1089/cpb.2007.0161.
- Totan, T. ve Yöndem, D. Z. (2007). Ergenlerde Zorbalığın Anne, Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(2), 53-68.
- Türkileri, N. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık nedenlerine ilişkin algılar, duygusal tepkiler ve baş etme yöntemleri ile zorbalık statüleri arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016, Haziran 10), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779> (17 Ekim 2016 tarihinde edinilmiştir).
- Türkoğlu, S. (2013). *Ergenlerin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Walrave, M. & Heirman, W. (2011). Cyberbullying: Predicting victimisation and perpetration. *Children & Society*. 25, 59-72. doi:10.1111/j.1099-0860.2009.00260.x
- Willard, N.E. (2007). *Cyberbullying And Cyberthreats: Responding To The Challenge Of Online Social Agression, Threats, And Distress*. Champaign Research Press, Illinois.
- Williams, K.R., & Guerra, G.N. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 14-21. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.08.018
- Wolak, J., Mitchell, K.J. & Finkelhor, D. (2002). Close online relationship in a national sample of adolescents. *Adolescence*, 37(147), 441-455.

- Yaman, E., Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). *Başa ıkma stratejileriyle okul zorbalığı ve siber zorbalık*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ybarra, M. (2004). Linkages between depressive symptomatology and internet harassment among young regular internet users. *Cyberpsychology & Behavior*, 7, 247-257. doi:10.1089/109493104323024500
- Ybarra, M. L., Diener-West, M., & Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41, 42–50. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.09.004
- Ybarra, M. L. & Mitchell, K. J. (2007). Prevalence and frequency of Internet harassment instigation: Implications for adolescent health. *Journal of Adolescent Health*, 41, 189–195. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.03.005
- Ybarra, M.L., & Mitchell, K.J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 1308-1316. doi:10.1111/j.1469-7610.2004.00328.x
- Yeh, M.Y., Lee, L.W. & Hwang, F.M. (2008). The Chinese version of the drinking-related locus-of-control scale: A confirmatory factor analysis. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 34, 333– 339. doi:10.1016/j.jsat.2007.05.002
- Yeşilyaparak, B. (1988). *Lise ğrencilerinin içsel ya da dışsal denetimli oluşlarını etkileyen etmenler*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yeşilyaparak, B. (1990). Denetim odağının belirleyicileri ve değişime ilişkin araştırmalar: Bir eleştirel değerlendirme. *Psikoloji Dergisi*, 7(25), 41-52.
- Yeşilyaparak, B. (2004). *Eğitimde bireysel farklılıklar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım, A. (1998). *Sıradan şiddet*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Yılmaz, E. (2002). n-ergenlerde (13-14 yař) ego-santrik dūřuncenin denetim odađı ile iliřkisinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

EKLER

EK-1**KİŞİSEL BİLGİ FORMU****Sevgili gençler;**

Yapılacak bir araştırma için sizlere bazı sorular verilmiştir. Yapılan çalışmanın geçerli ve güvenilir olması için sizlerden samimi, içten yanıtlar vermeniz beklenmektedir. Elde edilen bilgiler yalnızca bilimsel bir çalışma için kullanılacaktır.

Ad ve soyadı gibi kimlik bilgilerinizi yazmanıza gerek yoktur. Sorulara vereceğiniz yanıtlarda işaretlemeyi; **(x)** şeklinde yapınız. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Ferhat BAYRAM**Psikolojik Danışman****e-posta: ferhad_bayram@hotmail.com**1) **Cinsiyet:** 1-( ) Erkek 2-( ) Kadın2) **Sınıfınız?** ( ) 1 ( ) 2 ( ) 3 ( ) 43) **Yaşınız?**.....4) **Babanızın öğrenim durumu:**

1. ( ) Okur-yazar değil 2. ( ) Okur-yazar 3. ( ) İlkokul

4. ( ) Ortaokul 5. ( ) Lise 6. ( ) Üniversite.

5) **Anninizin öğrenim durumu:**

1.( ) Okur-yazar değil 2.( ) Okur-yazar 3.( ) İlkokul

4.( ) Ortaokul 5.( ) Lise 6.( ) Üniversite

6) **Anne ve babanız bir arada mı yaşıyor?**

1.( ) Evet

2.( ) Hayır, babam öldü

3.( ) Hayır, annem öldü

4.( ) Her ikisi de öldü 5.( ) Her ikisi de sağ ama boşandılar

7) **Annemiz çalışıyor mu?** 1.( ) Evet 2.( ) Hayır8) **Babanız çalışıyor mu?** 1.( ) Evet 2.( ) Hayır9) **Evde bilgisayar var mı?** 1.( ) Evet 2.( ) Hayır10) **İnternet kullanıyor musunuz? (İnternet kullanmıyorsanız diğer soruları yanıtlamayınız)**

1.( ) Evet 2.( ) Hayır

11) **Size göre Başarı durumunuz nasıl**

1.( ) Ortalamanın altı 2.( ) Orta Düzey 3.( ) Ortalamanın üstü 4.( ) Ortalamanın çok üstü

12) Ortalama olarak günde kaç saatinizi internete ayırmaktasınız?

- 1.( )1 saatten az   2.( )1 saat   3.( )2saat   4.( )3 saat
5.( )4 saat   6.( )5 saat   7.( )6 ve üzeri

13) İnternete en çok nereden bağlanmaktasınız?

1. ( )Ev   2.( )Okul   3.( )İnternet kafe   4.( )Cep telefonu
4.( )Diğer(belirtiniz.....)

14) İnterneti bir seferde ne kadar süre kullanmaktasınız:

1. ( )30 dakikadan az   2.( )30 dakika- 1 saat arası   3.( )1-3 saat arası
4. ( )3-5 saat arası   5.( )5 saatten daha fazla

15) İnternete daha çok gündüz mü gece mi bağlanıyorsunuz?

- 1.( )Gündüz   2. ( )Gece

16) Kaç yıldan beri internet kullanıyorsunuz?

- 1.( )1 yıl ve daha az   2.( )2-5 yıl arası   3.( )6-9 yıl arası   4.( )10 yıl ve üstü

17) İnternet kullanmayı nasıl öğrendiniz?

- 1.( )Ailemden   2.( )Arkadaşlarımdan   3.( )Kendi kendime   4.( )Okuldan

18) En çok ilgi duyduğunuz dizi veya film türü hangisidir?

- 1.( ) Aksiyon-Macera   2.( )Korku-Gerilim   3.( )Savaş
4.( )Bilim-Kurgu   5.( )Romantik-Aşk   6.( )Komedi

19) İnterneti hangi amaçla kullanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- 1.( )Bilgi edinme   2.( )Eğitim/ Ders/ Araştırma   3.( )Dosya/ Program indirme
4.( )Haber okuma   5.( )Oyun oynama   6.( )Müzik dinleme/Film izleme
7.( )Sohbet etme   8.( )Yeni insanlarla tanışma   9.( )Haberleşme
10.( )Başka (Lütfen belirtiniz.....)

15) İnternet/Telefonla müstehcen içerikli söylenti çıkarıp yayma.												
16) Birinin kullandığı telefon veya bilgisayar modeliyle alay etme												
17) Birisi hakkında elde edilen olumsuz bilgileri siber ortamda yayma.												
18) İnternet ya da telefonla küçük düşürücü söylenti çıkarıp yayma.												
19) Mail ve mesaj yoluyla kişisel bilgileri yayma.												

EK-3

ROTTER İÇ-DİŞ KONTROL ODAĞI ÖLÇEĞİ

Sevgili gençler; Sizlerden aşağıda belirtilen maddelerle ilgili olarak sizin için uygun olan seçeneği **(A veya B) anket yanındaki kutulara işaretlemenizi istiyoruz.**

Anket sonuçları sadece bilimsel araştırma amaçlı bir araştırma için kullanılacaktır.

NO	SORULAR		
1	A) Ana babaları çok fazla cezalandırdıkları için çocuklar çok problemlili oluyor. B) Günümüz çocuklarının çoğunun problemi, ana-babaları tarafından aşan serbest bırakılmalarıdır	(A)	(B)
2	A) İnsanların yaşamındaki mutsuzlukların çoğu biraz da şanssızlıklarına bağlıdır. B) İnsanların talihsizlikleri yaptıkları hataların sonucudur.	(A)	(B)
3	A) Savaşların başlıca nedenlerinden biri, halkın siyasetle yeterince ilgilenmemesidir. B) İnsanlar savaşı önlemek için ne kadar çaba harcarsa harcasın, her zaman savaş olacaktır.	(A)	(B)
4	A) İnsanlar bu dünyada hak ettikleri saygıyı er geç görünen. B) İnsan ne kadar çabalarsa çabalasın ne yazık ki değeri genellikle anlaşılmaz.	(A)	(B)
5	A) Öğretmenlerin öğrencilere haksızlık yaptığı fikri saçmadır. B) Öğrencilerin çoğu, notların tesadüfi olaylardan etkilendiğini fark etmez.	(A)	(B)
6	A) Koşullar uygun değilse insan başarılı bir lider olamaz. B) Lider olamayan yetenekli insanlar, fırsatları değerlendirememiş kişilerdir.	(A)	(B)
7	A) Ne kadar uğraşsanız da bazı insanlar sizden hoşlanmazlar. B) Kendilerini başkalarına sevdiremeyen kişiler, başkalarıyla nasıl geçinileceğini bilmeyenlerdir.	(A)	(B)
8	A) İnsanın kişiliğinin belirlenmesinden en önemli rolü kalıtım oynar. B) İnsanların nasıl biri olacaklarını kendi hayat tecrübeleri belirler.	(A)	(B)

9	<p>A) Bir şey olacaksa eninde sonunda olduğuna sık sık tanık olmuşumdur.</p> <p>B) Ne yapacağıma kesin karar vermek kadere güvenmemekten daima daha iyidir.</p>	(A)	(B)
10	<p>A) İyi hazırlanmış bir öğrenci için, adil olmayan bir sınav hemen hemen söz konusu olamaz</p> <p>B) Sınav sorulan derste işlenenle çoğu kez o kadar ilişkisiz oluyor ki çalışmanın anlamı kalmıyor.</p>	(A)	(B)
11	<p>A) Başarılı olmak çok çalışmaya bağlıdır; şansın bunda ya hiç ya da çok küçük payı vardır.</p> <p>B) İyi bir iş bulmak, temelde, doğru zamanda doğru yerde bulunmaya bağlıdır.</p>	(A)	(B)
12	<p>A) Hükümetin kararlarında sade vatandaş da etkili olabilir.</p> <p>B) Bu dünya güç sahibi birkaç kişi tarafından yönetilmektedir. Ve sade vatandaşın bu konuda Yapabileceği fazla bir şey yoktur.</p>	(A)	(B)
13	<p>A) Yaptığım planları yürütebileceğimden hemen hemen eminimdir.</p> <p>B) Çok uzun vadeli planlar yapmak her zaman akıllıca olmayabilir, çünkü bir çok şey zaten iyi ya da kötü şansa bağlıdır</p>	(A)	(B)
14	<p>A) Hiçbir yönü iyi olmayan insanlar vardır.</p> <p>B) Herkesin iyi bir tarafı vardır.</p>	(A)	(B)
15	<p>A) Benim açımdan istediğimi elde etmenin talihle bir ilgisi yoktur.</p> <p>B) Çoğu durumda, yazı tura atarak da isabetli kararlar verebiliriz.</p>	(A)	(B)
16	<p>A) Kimin patron olacağı genellikle, doğru yerde ilk önce bulunma şansına kimin sahip olduğuna bağlıdır.</p> <p>B) İnsanlara doğru şeyi yaptırmak bir yetenek işidir; şansın bunda payı ya hiç yoktur ya da çok azdır.</p>	(A)	(B)
17	<p>A) Dünya meseleleri söz konusu olduğunda çoğumuz, anlayamadığımız ve kontrol edemediğimiz güçlerin kurbanıyız.</p> <p>B) İnsanlar, siyasal ve sosyal konularda aktif rol alarak dünya olaylarını kontrol edebilirler.</p>	(A)	(B)
18	<p>A) Birçok insan, rastlantıların yaşamlarını ne derece etkilediğinin farkında değildir.</p> <p>B) Aslında “şans” diye bir şey yoktur.</p>	(A)	(B)

19	A) İnsan, hatalarını kabul edebilmelidir. B) Genelde en iyisi insanının hatalarını örtbas etmesidir.	(A)	(B)
20	A) Bir insanın sizden gerçekten hoşlanıp hoşlanmadığını bilmek zordur B) Kaç arkadaşınızın olduğu, ne kadar iyi olduğuna bağlıdır.	(A)	(B)
21	A) Uzun vadede yaşamımızdaki kötü şeyler, iyi şeylerle dengelenir. B) Çoğu talihsizlikler yetenek eksikliğinin, ihmalin, tembelliğin ya da her üçünün birden sonucudur.	(A)	(B)
22	A) Yeterli çabayla siyasal yolsuzlukları ortadan kaldırabiliriz. B) Siyasetçilerin kapalı kapılar ardında yaptıkları üzerinde halkın fazla bir kontrolü yoktur	(A)	(B)
23	A) Öğretmenlerin verdikleri notları nasıl belirlediklerini bazen anlamıyorum. B) Aldığım notlarla çalışma derecem arasında doğrudan bir bağlantı vardır.	(A)	(B)
24	A) İyi bir lider, ne yapacaklarına halkın bizzat karar vermesini bekler. B) İyi bir lider herkesin görevinin ne olduğunu bizzat belirler.	(A)	(B)
25	A) Çoğu kez başıma gelenler üzerinde çok az etkiye sahip olduğumu hissederim B) Şans ya da talihin yaşamında önemli bir rol oynadığına inanmam.	(A)	(B)
26	A) İnsanlar arkadaşça olmaya çalışmadıkları için yalnızdırlar. B) İnsanları memnun etmek için çok fazla çabalamanın yararı yoktur, sizden hoşlanırsa hoşlanırlar.	(A)	(B)
27	A) Okullarda atletizme gereğinden fazla önem veriliyor. B) Takım sporları kişiliğin oluşumu için mükemmel bir yoldur.	(A)	(B)
28	A) Başıma ne gelmişse kendi yaptıklarımdandır. B) Yaşamımın alacağı yön üzerinde bazen yeterince kontrolümün olmadığını hissediyorum.	(A)	(B)
29	A) Siyasetçilerin neden öyle davrandıklarını çoğu kez anlamıyorum. B) Yerel ve ulusal düzeydeki kötü idareden uzun vadede halk sorumludur.	(A)	(B)

ÖZGEÇMİŞ

Ferhat Bayram, 1988 yılında Şanlıurfa'da doğdu. Kanuni Sultan ve Süleyman İlkokulundan 2003 yılında mezun oldu. Şanlıurfa Lisesi'nden 2006 yılında mezun oldu. Pamukkale Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü'nden 2012 yılında mezun oldu. Ferhat Bayram orta derecede İngilizce bilmektedir. 2012 yılından beri Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen olarak çalışmaktadır.

Şanlıurfa, Ocak, 2017

VITAE

Ferhat Bayram was born in Şanlıurfa in 1988. He graduated from Kanuni Sultan Süleyman Primary School in 2003. He finished Şanlıurfa High School in 2006. He completed Department of Educational Sciences Guidance and Psychological Counseling Programme at Pamukkale University in 2012. He has intermediate level of English. He has been working as a Guidance and Psychological Counseling Teacher since 2012.

Şanlıurfa, January, 2017